

Černá kniha

Odvrácená strana omezování svéprávnosti

Autorský tým

Dana Kořínková

ve spolupráci s týmem pracovníků Quip a SPMP

Anna Blažková

Radka Čebišová

Rela Chábová

Milena Johnová

Camille Latimier

Jan Strnad

Veronika Škopová

Petra Wandrolová

Praha, prosinec 2015

Černá kniha byla zpracována v rámci projektu „Černá a bílá“, který od roku 2012 finančně podporuje Open Society Foundations. Projekt je realizován organizacemi Quip a Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice.

OPEN SOCIETY
FOUNDATIONS

Kontakty na zpracovatele

Quip | Karlínské nám 12/59, 186 03 Praha 8

Tel.: +420 221 890 434 | info@kvalitavpraxi.cz | www.kvalitavpraxi.cz

Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením | Karlínské nám 12/59, 186 03 Praha 8

Tel.: +420 224 890 436 | spmp@seznam.cz | www.spmpcr.cz

1 Obsah

Černá kniha.....	1
1 Obsah.....	3
2 Úvod	5
3 S kým a jak jsme spolupracovali, z čeho jsme vyšli	7
4 Zakořeněné představy, očekávání a obavy	8
4.1 Omezení svéprávnosti je jediná možnost, jak zajistit neplatnost právního jednání, kterým by si člověk způsobil újmu	8
4.2 Omezení svéprávnosti člověka dobře (zcela) chrání před nevýhodným právním jednáním.....	11
4.3 Když má člověk duševní postižení, musí být omezen ve svéprávnosti (jinak bude určitě zneužit, jiný nástroj ochrany nemáme)	13
4.4 Omezení svéprávnosti chrání člověka s postižením i jeho blízké před odpovědností za škodu, případně před trestní odpovědností.	15
4.5 Omezení svéprávnosti je podmínkou pro získání (některých druhů) sociální služby	17
4.6 Člověku s postižením nevádí, že je omezen ve svéprávnosti, stejně si to neuvědomuje (neumí vysvětlit, co je svéprávnost).	17
4.7 Když má člověk hlubší postižení, ani svéprávnost nepotřebuje, všechno za něj obstarávají jiní.	19
4.8 Institut omezení svéprávnosti máme v právním řádu od dob římského práva (cca 2000 let), tak je zřejmě dobrý.....	19
4.9 Obava z veřejného mínění v nepřehledné situaci.....	20
5 Zkušenosti z praxe – s čím se naši respondenti nejvíc potýkají.....	21
5.1 Zneužití při právním jednání	21
5.2 Co k omezení svéprávnosti vedlo a co se od něj očekávalo.....	24
5.3 Jak proběhlo soudní řízení	28
5.4 Omezování rodičovských práv	41
5.5 Omezování volebního práva	42
5.6 Zkušenosti s opatrovnictvím	43
5.7 Role podpory při rozhodování a v dalších oblastech	48
5.8 Jak jsou lidé s omezováním svéprávnosti spokojeni.....	50
6 Závěr.....	56
6.1 O čem zkušenosti lidí vypovídají	56
6.2 Kudy a jak dál	56
6.3 Konec jedné etapy.....	58

7	Příloha 1 – text dotazníků.....	59
7.1	OTÁZKY PRO ČLOVĚKA S POTŘEBOU PODPORY PŘI ROZHODOVÁNÍ	59
7.2	OTÁZKY PRO RODIČE/OPATROVNÍKY.....	61

2 Úvod

Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením (dále jen *Úmluva*)¹ ratifikovala Česká republika v roce 2009. Úmluva tak vytvořila v České republice nový právní rámec pro oblast zdravotního postižení. V rámci projektu Černá a Bílá jsme mj. zjišťovali, do jaké míry jsou v České republice naplňována ustanovení Úmluvy týkající se právní způsobilosti lidí s *postižením v duševní oblasti*².

Úmluva obsahuje zcela převratný závazek států v oblasti svéprávnosti: státy se v jejím čl. 12 zavázaly, že ochrana lidí při právním jednání již nadále nebude založena na omezování jejich svéprávnosti, ale že všichni budou mít možnost využívat bezpečnou podporu (nebo zastoupení) při právním jednání. Tvůrci nového občanského zákoníku podnikli první kroky k zajištění tohoto práva tím, že zavedli několik nových opatření, která mohou být použita místo omezení svéprávnosti. V občanském zákoníku tak nyní vedle sebe existují dva zcela rozdílné koncepty: starý koncept tzv. *náhradního rozhodování* (opatrovnický systém založený na omezování svéprávnosti) a koncept *rozhodování s podporou* (právo na plnou svéprávnost, bezpečnou podporu při právním jednání a ochranu před zneužitím). Bohužel po celou dobu od ratifikace Úmluvy v r. 2009 přes vyhlášení nového občanského zákoníku³ v r. 2012 až do nabytí jeho účinnosti v r. 2014 vůbec neprobíhala tolik potřebná veřejná a odborná diskuse o důvodech, cílech a praktických dopadech těchto zásadních změn v přístupu k problematice právního jednání lidí s postižením. Ve vzduchu tak visí otázky, jestli je skutečně možné opustit institut omezování svéprávnosti, jaké jiné možnosti existují, jestli má omezení svéprávnosti oproti novým šetrným možnostem nějaké výhody, jaké jsou jeho limity a negativní dopady, jestli je dokonce nutné se do budoucna omezování svéprávnosti zcela vyhnout.

Institut omezení svéprávnosti a opatrovnictví vznikl kdysi k ochraně člověka s postižením a dalších osob, jejichž zájmy mohly být jeho jednáním dotčeny. **Jak jsou s tímto způsobem ochrany dnes spokojeni sami lidé, jímž problematika právní způsobilosti zásadním způsobem formuje život? Jejich hlas téměř není slyšet. V projektu Černá a bílá jsme proto dali prostor právě těmto lidem, jejich blízkým a opatrovníkům, aby zazněly jejich osobní zkušenosti. Aby mohli sdělit své starosti, názory na současný stav i úvahy o tom, co chybí a co by jim pomohlo. Doplnili jsme také naše zkušenosti – typické příklady z naší praxe.**

¹ Sdělení MZV č. 10/2010 Sb. m. s.

² *Postižením v duševní oblasti* máme v textu na mysli situace, kdy schopnost člověka činit rozhodnutí (čili duševní způsobilost jako faktická schopnost přijmout dané rozhodnutí) je snížena v důsledku zdravotního postižení nebo z jiných příčin. Jedná se nejčastěji o potíže v učení (neboli mentální postižení), duševní onemocnění, demence, stavy po úrazu mozku či mozkové příhodě, stavy v důsledku dlouhodobého zneužívání omamných látek apod. Tyto situace a stavy se v současné právní úpravě označují jako *duševní porucha*.

Koncept postižení v duševní oblasti je širší a odráží i sociální rozměr zdravotního postižení vyjádřený v Úmluvě, která na zdravotní postižení pohlíží jako na situaci vzniklou bariérami v postojích a v prostředí, které brání plnému a účinnému zapojení lidí s postižením do společnosti. K tomu viz Preambule Úmluvy; DURAJOVÁ, Zuzana; RITTIHOVÁ, Barbora. 2011. Právní postavení uživatelů sociálních služeb. Brno: Liga lidských práv, 2011; k vymezování pojmů srovnej MAREČKOVÁ, Jana; MATIAŠKO, Maroš. Člověk s duševním postižením a jeho právní jednání. Praha: Linde, 2008, str. 25 a; Dana Kořínková ve spolupráci s Janem Strnadem, Milenou Johnovou, Davidem Kocmanem a Radkou Čebišovou. 2012. Analýza oblasti právní způsobilosti a opatrovnictví uživatelů sociálních služeb: MPSV.

³ Zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

V této části projektu jsme se soustředili především na negativní zkušenosti v souvislosti s problematikou svéprávnosti, protože o nich se obvykle veřejně nemluví. Proto tedy Černá kniha. Věříme, že dále popsané zkušenosti přispějí k tolik potřebné otevřené diskuzi o nejrůznějších aspektech problematiky „svéprávnosti“. Bez ní bychom těžko mohli úspěšně postupovat dál na cestě k naplnění práv lidí s postižením v širší garantované jim Úmluvou.

Z důvodu ochrany soukromí našich respondentů, klientů i dalších osob jsou všechna jména v této knize změněna.

Vysvětlivka k pojmům právní způsobilost a svéprávnost

V poslední době jsme byli zvyklí používat pojem způsobilost k právním úkonům, který ve druhé polovině minulého století nahradil pojem *svéprávnost*. O lidech se tak přestalo říkat, že jsou *nesvéprávní*, ale měli nadále *omezenou způsobilost k právním úkonům*. Tato formulace byla méně pejorativní⁴. V Úmluvě se ČR zavázala, že bude podporovat důstojnost lidí s postižením. Navzdory tomu se v novém občanském zákoníku vrátila k zastaralému pojmu *svéprávnost*. V současné době tak máme v právním řádu obě varianty. Úmluva pracuje s pojmem *právní způsobilost* a občanský zákoník s pojmem *svéprávnost*. Pojem *právní úkon* byl v novém občanském zákoníku nahrazen pojmem *právní jednání*. Projekt probíhal v době před i po přijetí nového občanského zákoníku, takže v tomto dokumentu pracujeme s oběma úpravami i pojmy.

 16

⁴ Již důvodová zpráva k návrhu budoucího OZ v roce 1963 konstatovala, že byl pojem zbavení svéprávnosti považován za znevažující (viz NS ČSSR 1960 – 1964, tisk č. 156, [online], dostupné z : http://psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0156_10.htm). Jeho nahrazení bylo podáváno jako jeden z prvků zdůrazňujících, že má toto opatření sloužit zájmům člověka. V tomto smyslu pak byl nástroj interpretován i Nejvyšším soudem ČSSR (viz Sbírka rozhodnutí a stanovisek, č. 3/1977 a č. 34/1985).

3 S kým a jak jsme spolupracovali, z čeho jsme vyšli

Koho jsme se dotázali

V rámci projektu provedly pracovnice našich organizací 27 rozhovorů s lidmi s postižením v duševní oblasti (s potížemi v učení nebo s duševním onemocněním), jejich blízkými a některými opatrovníky. Sedm z našich respondentů bylo zbaveno způsobilosti k právním úkonům, dva byli omezeni ve způsobilosti k právním úkonům a třináct lidí s postižením bylo plně právně způsobilých. Základem všech rozhovorů byl jednotný dotazník. Rozhovory nad dotazníky jsme se souhlasem respondentů nahrávaly na diktafon, aby kromě věcných „dotazníkových“ informací mohly být zachycené i příběhy, pocity a další zkušenosti, které se k jednotlivým odpovědím váží. Z nahrávek jsme pořídili stručné protokoly, které jsme pak analyzovali.

Na co jsme se dotázali

Ptali jsme se, jakým problémům v souvislosti s právní způsobilostí musí lidé čelit, jaká řešení se jim nabízejí a jak tato řešení fungují. Jestli a jak splňují jejich očekávání a dobře chrání práva a zájmy lidí s postižením, jestli a případně jaké mají nějaké nežádoucí účinky, jestli pokrývají všechny jejich potřeby v oblasti právní způsobilosti atd.

Dále jsme zjišťovali, od koho a jaké informace ohledně institutu omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům lidé s postižením a jejich blízcí dostali, jaké jsou jejich osobní zkušenosti s využitím tohoto institutu, případně proč se rozhodli toto řešení nevyužít. Zajímaly nás zkušenosti s průběhem soudního řízení o způsobilosti k právním úkonům. Jestli soudní rozhodnutí o zásahu do způsobilosti odpovídalo představám navrhovatele a situaci člověka s postižením. Zda člověk s postižením měl možnost být přítomen ústnímu jednání ve své věci, do jaké míry měl možnost se k věci vyjádřit (třeba s využitím prostředníka, pokud potřebuje podporu při komunikaci) a jak vážně byl brán názor respondentů na navržená řešení omezení právní způsobilosti a ustanovení opatrovníka.

Zvlášť nás zajímalo, zda lidé někdy čelili nějakému zneužití v oblasti právních úkonů nebo si přivodili újmu právním úkonem, jak se věc podařilo vyřešit a jaký vliv na situaci měla skutečnost omezení právní způsobilosti.

Co jsme se dozvěděli

Poznatky a zkušenosti našich respondentů i naše vlastní jsme shrnuli v kapitolách 4 a 5 podle témat. Zjistili jsme, že k problematice svéprávnosti se váže řada zakořeněných představ a očekávání, které nemusí odpovídat skutečnosti. Tyto představy a očekávání jsme shrnuli do 9 skupin a jednotlivě se jim věnujeme v kapitole 4. V kapitole 5 se pak věnujeme dalším aspektům práva na svéprávnost, jeho omezování, institutu opatrovnictví a soudního řízení podle toho, s čím se lidé nejvíce potýkají.

4 Zakořeněné představy, očekávání a obavy

Při analýzách rozhovorů s respondenty jsme si znovu ověřili, že s problematikou svéprávnosti a opatrovnictví jsou svázány některé zakořeněné představy, očekávání nebo obavy, ze kterých někteří respondenti vycházeli, i když s nimi neměli vlastní zkušenost nebo k nim neměli dostatek informací. Jedná se zejména o následující:

- Omezení svéprávnosti je jediná možnost, jak zajistit neplatnost právního jednání, kterým by si člověk způsobil újmu.
- Omezení svéprávnosti člověka dobře (zcela) chrání před nevýhodnými právními úkony.
- Když má člověk duševní postižení, musí být omezen ve způsobilosti k právním úkonům, jinak bude určitě zneužit. Jiný nástroj ochrany nemáme.
- Omezení svéprávnosti chrání člověka s postižením i jeho blízké před odpovědností za škodu, případně před trestní odpovědností.
- Omezení svéprávnosti je podmínkou pro získání (některých druhů) sociální služby.
- Člověku s postižením nevádí, že je omezen ve způsobilosti k právním úkonům, stejně si to neuvědomuje (neumí vysvětlit, co je svéprávnost).
- Když má člověk hlubší postižení ani způsobilost k právním úkonům; všechno za něj obstarávají jiní.

S těmito názory se setkáváme v praxi často, také ze strany profesionálů: lékařů, právníků, znalců i sociálních pracovníků na úradech nebo u poskytovatelů sociálních služeb. Zdá se však, že po prvních zkušenostech s novou úpravou v občanském zákoníku se pohled začíná přece jen měnit.

Ze strany právníků je také opakovaně slyšet:

- Institut omezení svéprávnosti máme v právním řádu od dob římského práva (tedy více než 2000 let), tak je asi potřeba.

V dalších podkapitolách se budeme věnovat postupně všem devíti tématům. Uvádíme je na ilustrativních příkladech získaných z dotazníků nebo z naší praxe a zasadíme je do právního rámce, který se vztahuje na oblast právního jednání lidí s duševním postižením a podpory a ochrany při něm. Jde o ustanovení občanského práva, o nichž, i podle našich zkušeností nad rámec tohoto dotazníkového šetření, kolují často nepřesné, zkreslené, nebo dokonce nesprávné informace. Uvádíme zde nejen právní úpravu nového občanského zákoníku účinnou od 1. 1. 2014, ale i některá pravidla zakotvená v předchozí právní úpravě, která by se použila pro řešení situací vzniklých před účinností nové právní úpravy.

4.1 Omezení svéprávnosti je jediná možnost, jak zajistit neplatnost právního jednání, kterým by si člověk způsobil újmu

Od omezení svéprávnosti lidé očekávají především, že pokud člověk s postižením učiní nevýhodný právní úkon, ke kterému nebyl duševně způsobilý a pro který je omezený ve způsobilosti jej učinit, bude takový úkon neplatný. To je skutečně pravda. **Ovšem málo se již ví, že by takový právní úkon byl neplatný i v případě, že člověk nebyl předem omezen ve způsobilosti k právním úkonům.** Právní úprava

v minulém i novém občanském zákoníku je obdobná, i když obsahuje některé odlišnosti. Lepší ochranu poskytuje nový občanský zákoník (dále jen *NOZ*)⁵, účinný od 1. 1. 2014. Pro řešení otázek neplatnosti právního jednání se použije ten občanský zákoník, který byl účinný v době, kdy proběhlo neplatné právní jednání. Proto je potřeba zatím znát obě právní úpravy.

Několik zkušeností z praxe před účinností NOZ

V praxi jsme se setkali s rozdílným přístupem dvou významných telefonních operátorů (Vodafone a T-Mobile) k neplatnosti smluv o telefonní službě uzavřených s člověkem s postižením v duševní oblasti. Panu Martinovi (který nebyl omezený ve způsobilosti k právním úkonům) vznikly u obou společností dluhy za využití telefonní služby. Nevěnoval žádnou pozornost vyúčtováním, které mu přicházela, takže situaci zjistil se zpožděním až poskytovatel sociální služby, když přišel dopis od společnosti vymáhající dluhy. Obě společnosti požadovaly úhradu služeb, zaplacení vysokých úroků z prodlení a jedna ze společností také úhradu pokuty za předčasné ukončení smlouvy a nákladů na vymáhání pohledávky. Na obě společnosti se poskytovatel sociální služby obrátil s vysvětlením situace, že uzavřené smlouvy jsou absolutně neplatné z důvodu postižení v duševní oblasti pana Martina. Pan Martin nerozuměl ani upomínkám. Využití služby byl připraven uhradit (žádali o možnost splátek), ale z absolutně neplatné smlouvy nebyl povinen hradit žádné sankce – ani úroky z prodlení, ani pokutu za předčasné ukončení smlouvy. Společnost Vodafone situaci pana Martina uznala a odpověděla, že pan Martin dokonce nemusí platit ani dluh za protелефonovanou službu (!) a omluvili se, že nevěděli, že jde o člověka s postižením. Společnost T-Mobile trvala na úhradách a sankcích. Po několikanásobné výměně dopisů, kdy my jsme trvali na neplatnosti smlouvy, zatímco operátor trval na svých požadavcích a ignoroval naše argumenty o neplatnosti, se nakonec již neozval. Telefonní služby pan Martin T-mobilu uhradil, ostatní požadovaná plnění nikoli. Usuzujeme, že i v tomto případě je tedy věc uzavřena bez placení úroků a jakýchkoli dalších požadavků. V jiném případě také společnost Profi Credit, od které si půjčil peníze uživatel sociální služby, který nebyl omezen ve způsobilosti k právním úkonům, uznala neplatnost jeho právního úkonu a po vrácení půjčené finanční částky již nepožadovala zaplacení žádných úroků.

4.1.1 Dva hlavní důvody neplatnosti právního úkonu podle minulého občanského zákoníku

Minulý občanský zákoník (dále jen *OZ*)⁶ stanovil, že **kromě neplatnosti právního úkonu z důvodu omezení způsobilosti** k právním úkonům (§ 38 odst. 1) **je rovněž neplatný právní úkon osoby jednající v duševní poruše, která ji činí k tomuto právnímu úkonu neschopnou** (§ 38 odst. 2), tedy i v případě, že osoba není omezená či zbavená způsobilosti k právním úkonům. K neplatnosti právního úkonu stačí i pouhá skutečnost, že člověk má duševní postižení, pro které nebyl schopen správně porozumět právnímu úkonu a jeho důsledkům.

4.1.2 Důsledky neplatnosti právního úkonu učiněného v době účinnosti minulého OZ

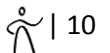
Důsledkem právního úkonu učiněného v době účinnosti minulého OZ v oblasti, pro kterou byl člověk omezen ve způsobilosti k právním úkonům, je **absolutní neplatnost** tohoto právního úkonu. Úplně stejný právní důsledek má i právní úkon plně právně způsobilé osoby, která v době účinnosti minulého OZ jednala v duševní poruše, která ji činila k tomuto právnímu úkonu neschopnou. Absolutní neplatnost

⁵ Zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁶ Zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

právního úkonu znamená, že ve skutečnosti nikdy tento „právní úkon“ nebyl učiněn, protože nesplňoval základní požadavky, aby mohl být za právní úkon považován. To znamená, že plnění, které na základě tohoto „domnělého právního úkonu“ proběhlo, bylo vlastně plněním neoprávněným – plněním bez právního důvodu. Smluvním stranám proto vznikne povinnost vzájemně si toto plnění vrátit (např. kupujícímu vrátit zboží a prodávajícímu vrátit peníze, které byly zaplacený). Jinak by plnění drželi neoprávněně. Pokud přijaté plnění vrátit nelze, např. pokud již byla využita telefonní služba, musí být přijaté plnění nahrazeno v penězích – tedy osoba musí zaplatit telefonní účet. Při neplatnosti právního úkonu, z obou výše uvedených důvodů, nemůže ale vzniknout právo (ani odpovídající povinnost) na úroky či sankce z prodlení. Smluvní strany si vrací jen to, co bylo skutečně přijato. Telefonní operátor tedy nemůže požadovat např. úroky z prodlení s placením nebo jiné sankce. Samotné zbavení nebo omezení ve způsobilosti k právním úkonům tedy neposkytovalo zásadně lepší ochranu zájmů člověka s postižením v duševní oblasti, než poskytovalo obecně platné ustanovení § 38 odst. 2 OZ o neplatnosti právního úkonu učiněného v duševní poruše.

4.1.3 Jak je to s neplatností právního jednání podle nového občanského zákoníku

Důvody neplatnosti právního jednání člověka s postižením v duševní oblasti jsou stejné, ale trochu jiné jsou důsledky této neplatnosti. I podle nového občanského zákoníku je neplatné právní jednání⁷ osoby, která k němu není způsobilá v důsledku omezení svéprávnosti. Stejně tak je neplatné právní jednání osoby jednající v duševní poruše, pokud jí tato duševní porucha činí neschopnou právně jednat – aniž by byla osoba předem omezena ve svéprávnosti⁸. Dále je neplatné např. právní jednání, které se přičí dobrým mravům (pokud to smysl a účel zákona vyžaduje, viz § 580 NOZ). Také jednal-li někdo v omylu o rozhodující okolnosti a byl-li v omyl uveden druhou stranou, je právní jednání neplatné (§ 583 NOZ).

Ani v jednom případě však již nepůjde automaticky o tzv. **absolutní neplatnost**. Absolutní neplatnost znamená, že k ní soud přihlíží, i když to člověk sám nenavrhne. Absolutně neplatný právní úkon se nemůže ničím „zhojit“, tedy stát se platným.

Podle NOZ je *na všechny právní úkony třeba hledět spíše jako na platné než jako na neplatné* (§ 574 NOZ). **NOZ totiž ctí a chrání lidskou svobodu, důstojnost a autonomii vůle**. Proto také ctí platnost právního jednání člověka více než dosavadní právní úprava. Aby bylo nějaké právní jednání absolutně neplatné podle NOZ, musí být splněna další podmínka: musí jít zároveň o právní jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek (§ 588 NOZ).

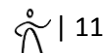
Pokud nebude splněna tato podmínka, půjde o **relativní neplatnost**. Při relativní neplatnosti musí člověk neplatnost namítnout. Když neplatnost nenamítne, považuje se právní úkon za platný. Bude tedy potřeba, aby se člověk s postižením (třeba s pomocí jiné osoby) o neplatnost právního jednání „přihlásil“, aby ji namítl, jinak bude jeho právní jednání platné (i bez ohledu na omezení svéprávnosti). Namítnout relativní neplatnost může jen ten, koho zákon neplatností chrání (tedy hlavně člověk s postižením, resp. s pomocí svých blízkých).

⁷ v NOZ se mění pojem „právní úkon“ na „právní jednání“ – viz vysvětlivku v kap. 2.

⁸ § 581 NOZ

Postup bude obdobný v případě, kdy je člověk s postižením v duševní oblasti omezený ve svéprávnosti, jako když omezen není. Osoba (pravděpodobně s podporou jiného) dá na vědomí druhé straně, že její právní úkon je neplatný, protože byl učiněn v duševní poruše nebo v rámci omezení svéprávnosti. Druhá strana buď tuto skutečnost uzná a obě strany si vzájemně vrátí, co případně přijaly bez právního důvodu, nebo neuzná, a pak se strana, která se dožaduje nějakého plnění, musí obrátit na soud. Pokud soud shledá, že duševní porucha skutečně činila člověka nezpůsobilým k právnímu jednání, prohlásí neplatnost právního úkonu. Pokud právně jednal člověk při omezení svéprávnosti, NOZ stanoví, že lze jeho právní jednání prohlásit za neplatné, jen působí-li mu újmu.

V několika případech našich respondentů (pan Jaromír, pan Radim – viz kap. 5.1) a pana Martina, kteří o neplatnosti právního úkonu z důvodu existence *duševní poruchy* (postižení v duševní oblasti) měli informace a použili je, byla neplatnost právního úkonu druhou stranou uznána. Naproti tomu matce paní Zuzany (viz kap. 5.1) banka sdělila, že *teprve až bude dcera zbavená způsobilosti, tak zruší navýšení dalších úroků a bude moct zaplatit pouze to, co si půjčila*. To nebylo v souladu s právy paní Zuzany, ale bance to vyhovovalo. Takových příkladů z praxe známe mnoho. Často nám lidé vypráví své špatné zkušenosti s nevýhodnými právními úkony, či dokonce zneužitím, kdy dostali informaci, že pokud člověk není omezen ve svéprávnosti, nedá se s tím nic dělat. Naopak pokud člověk informace má a svých práv se domáhá, je často úspěšný.

4.2 Omezení svéprávnosti člověka dobře (zcela) chrání před nevýhodným právním jednáním

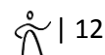
Ani toto přesvědčení neodpovídá zcela skutečnosti. Setkali jsme se v praxi s případy, kdy i člověk omezený ve svéprávnosti učinil, v mezích svého omezení, nevýhodná právní jednání. Bohužel často šlo o člověka z problematického sociálního prostředí a zneužití se vůči němu dopustili rodinní příslušníci, někdy i opatrovník. Může jít ale i o zneužití jinými „blízkými“ osobami, jako v případě uvedeném níže, nebo jinými lidmi. Jindy nemusí jít o zneužití, ale pouze o jednání člověka, který si svého omezení není vědom – buď proto, že mu nerozumí, nebo dokonce proto, že se o svém omezení ani nedozvěděl.

4.2.1 Nevýhodné právní jednání může učinit i člověk omezený ve svéprávnosti

Paní Marcela

Paní Marcela je 37 let, od dětství žije v ústavní péči. Na začátku dospělosti byla omezena ve svéprávnosti, má veřejného opatrovníka. V jejích 32 letech se najednou o ni začala zajímat její biologická rodina. Naslibovali jí všechno možné a Marcela odjela na víkend ke své rodině. V neděli zavolala do ústavu, že tam zůstane dalších 14 dní a že zamýšlí se tam přestěhovat natrvalo. Během následujících dvou týdnů si rodina na občanský průkaz této ženy nakoupila 6 domácích spotřebičů v hodnotě 176 000,- Kč. Po dvou týdnech se paní Marcela vrátila zpět do ústavu. Opatrovnice zjistila, co se přihodilo, až když přišla první upomínka o nezaplacení splátky. Paní Marcela dostala informaci, že je potřeba všechny spotřebiče vrátit a bude vše v pořádku. Paní Marcela ale žádné spotřebiče neměla a její rodina již také ne. Paní Marcela dluh splácí dodnes. Nikdo jí v tu dobu nepomohl domoci se svých práv. Svou nově získanou „rodinu“ by ale Marcela žalovat u soudu nejspíš stejně nechtěla.

Z mnoha zkušeností z praxe vyplývá, že i lidé s duševním postižením, omezení (nebo dříve zbavení) ve svéprávnosti, pokud je neochrání především kvalitní podpora (mají blízké lidi, se kterými jsou v úzkém kontaktu, a ti mohou poradit, dohlédnout, pomoci řešit situace), někdy učiní právní úkony, kterými si přivodí újmu. Např. uzavřou nevýhodnou smlouvu s telefonním operátorem nebo si vezmou neuváženou půjčku (někdy jsou k tomu zmanipulováni jinou osobou). Ne vždy totiž druhá smluvní strana zjistí fakt omezení způsobilosti k právním úkonům, když uzavírá smlouvu s člověkem s postižením. Buďto o omezení/zbavení způsobilosti k právním úkonům neví, protože občanský průkaz k uzavření smlouvy není potřeba, nebo se nepodívá (ať už úmyslně nebo ne) na zadní stranu OP, kde bývalo omezení způsobilosti vyznačeno. V současné době navíc ani omezení svéprávnosti v OP nelze uvést, pokud by člověk chtěl. Je třeba dodat, že povinné uvedení tohoto údaje by kolidovalo s právem na ochranu soukromí člověka, jeho citlivých údajů. Někdy však druhá strana skutečnost omezení svéprávnosti ani zjišťovat nechce, přestože jí možná tuší, nebo může zjistit (např. dealeri různých firem). A tak **ani soudní omezení svéprávnosti nemusí zabránit tomu, aby byl právní úkon učiněn**. Tato situace pak vyžaduje řešení prostřednictvím neplatnosti právního jednání, o kterém pojednává předchozí podkapitola.

4.2.2 Ochrana formou neplatnosti právního jednání podle minulého občanského zákoníku

Pokud člověk v době minulé právní úpravy uzavřel neuváženou smlouvu např. s telefonním operátorem a již protелефonoval nějakou částku, nemůže tuto již využitou telefonní službu vrátit, a proto musí za službu zaplatit. Stejně tak pokud přijal peněžní půjčku a peníze již utratil či jej o ně někdo připravil, nemůže je vrátit, ale musí je ze svého splácet. **Právní následky neplatnosti právního úkonu jsou tak zcela stejné, ať už je právní úkon neplatný z důvodu samotné duševní „poruchy“ nebo na základě soudního omezení svéprávnosti.**

4.2.3 Lepší ochrana v obou případech podle nového občanského zákoníku

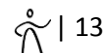
Podle současné právní úpravy je situace lidí, kteří učiní nevýhodné právní jednání, ať již v rámci omezení svéprávnosti nebo jen pod vlivem existence „duševní poruchy“, podstatně lepší. NOZ je chrání prostřednictvím nových pravidel pro vydání bezdůvodného obohacení (§ 2991). Není-li vydání předmětu bezdůvodného obohacení dobře možné, platí sice stejné pravidlo, že ochuzený má obecně právo na peněžitou náhradu ve výši obvyklé ceny, ale bylo-li plněno na základě neplatného právního jednání, právo na peněžitou náhradu nevznikne v rozsahu, v jakém se to přičítá účelu pravidla vylučujícího platnost právního jednání (2999). Podle NOZ by tedy člověk, podle okolností, nemusel platit ani za protелефonovanou službu nebo třeba ani vracet peníze z půjčky, kterou mu vnutil dealer, apod. Pokud někdo něco získal na základě neplatného jednání od člověka s postižením, má samozřejmě povinnost mu to vrátit, příp. nahradit v penězích.

4.2.4 Má tedy z hlediska neplatnosti právního jednání soudní omezení svéprávnosti nějakou výhodu?

Výhodou soudního omezení svéprávnosti je pouze to, že je fakt neplatnosti právního úkonu zřejmý ze soudního rozsudku. V případě, kdy je člověk plně právně způsobilý a jeho zdravotní postižení není zřejmé na první pohled, může se druhá smluvní strana zdráhat uznat neplatnost právního úkonu a může se tak domáhat plnění podle tohoto úkonu u soudu. Pokud má člověk skutečně zdravotní postižení, které jej činilo k právnímu úkonu neschopným, měl by být tento fakt snadno prokazatelný lékařským, případně znaleckým posouzením. Ke škodě věci je v povědomí veřejnosti, že pouze soudní omezení právní způsobilosti zakládá neplatnost právního úkonu. O tom jsou leckdy přesvědčeni i advokáti a poskytují

mylné informace. Ty pak člověku v této situaci zabrání domáhat se svých práv, neboť se často ani nedozví, jaká práva skutečně má. Druhé smluvní strany, jako např. telefonní operátoři, banky apod., se pochopitelně neplatnost právního úkonu také zdráhají uznat, protože hájí své zájmy. Od nich správné poučení člověka s postižením logicky očekávat nelze. Kromě toho mají respondenti také zkušenosti, že zatímco při posuzování zdravotního stavu pro účely řízení o omezení svéprávnosti jsou zdravotní omezení člověka popsána lékařem velmi důkladně (až demotivačně), pro účely uznání neplatnosti právního úkonu, pokud dojde na soudní řízení a posuzování lékařem, jsou lékaři z nějakého důvodu zdrženlivější. V případě duševního onemocnění, kdy se duševní způsobilost člověk může v čase měnit v závislosti na průběhu nemoci, může být skutečně obtížnější posoudit s jistotou duševní stav člověka, který se váže k jednání v minulosti. To vše ztěžuje ochranu a vymahatelnost práv lidí s postižením a může vést k přesvědčení, že ochránit může člověka jen omezení svéprávnosti.

4.3 Když má člověk duševní postižení, musí být omezen ve svéprávnosti (jinak bude určitě zneužit, jiný nástroj ochrany nemáme)

Paní Agáta

Paní Agátě při znaleckém vyšetření její dcery Martiny psychiatr řekl, že *Martina není tak hloupá, aby byla zbavena*, ale že paní Agátě *zbavení doporučuje z důvodu ochrany a bezpečnosti jejich financí, majetku, dědictví a důchodu*.

Paní Karin

je matkou sedmnáctiletého Samuela, mladého muže s autismem. Žijí společně v bytě a tráví spolu většinu času. Na dopoledne chodí Samuel do školy. Paní Karin pomáhá svému synovi s téměř všemi rozhodnutími. Samuel nemá v podstatě příležitosti dostat se do situace zneužití při právním jednání a také se mu dosud nic takového nepříhodilo. Jelikož bude Samuelovi 18 let, zamýšlela se paní Karin nad otázkou jeho svéprávnosti: *Věděla jsem, že je zbavení nezbytné, ale byla jsem ovlivněna nějakým způsobem informacemi od vás, že není potřeba syna zbavovat způsobilosti*. Na základě dostupných informací došla k závěru, že aspoň omezení je k ochraně syna nutný krok: *Rozhodla jsem se, že je nezbytné syna omezit ve způsobilosti, abych ho ochránila před nějakým zneužitím*.

Z praxe známe mnoho lidí, kteří přestože mají postižení v duševní oblasti, nikdy nebyli omezeni ve svéprávnosti a také nikdy nebyli zneužiti. To samozřejmě neznamená, že nepotřebují podporu a ochranu. Potřebují a přinejmenším podle Úmluvy mají na obojí nárok. Náš stát se zavázal jim podporu a ochranu ve všech oblastech života, včetně právního jednání, zajistit.

4.3.1 Jak to je s omezením svéprávnosti od 1. 1. 2014?

S účinností NOZ se výrazně mění pojetí omezování svéprávnosti. Již neexistuje možnost zbavení způsobilosti k právním úkonům, je možné jen omezení svéprávnosti. Všechna existující zbavení způsobilosti jsou od účinnosti NOZ považována za omezení svéprávnosti. Přičemž ani rozhodnutí o omezení svéprávnosti nikdy nemůže člověka zbavit práva jednat samostatně v běžných záležitostech každodenního života. Rozsudek je platný vždy nejdéle na 3 roky a pak je nutné jej znovu přezkoumat. Omezit svéprávnost je možné jen tehdy, pokud by dotyčnému jinak hrozila závažná újma a zároveň nepostačí-li k ochraně jeho zájmů mírnější a méně omezující opatření (§ 55 odst. 2).

Takovým méně omezujícím opatřením je především zajištění bezpečné podpory v různých oblastech života i při právních úkonech a využití některé z nových možností, které nabízí NOZ, jako např.

- **nápomoc při rozhodování** (§ 45 a násl. NOZ),
- **zastoupení členem domácnosti** (§ 49 a násl.)
- nebo i z minulého OZ známé **ustanovení opatrovníka bez omezení svéprávnosti** (§ 469).

Při využití těchto opatření zůstává člověku plná svéprávnost. Podrobnější informace o těchto opatřeních lze nalézt např. v publikaci *Dobrá praxe opatrovnictví a poskytování podpory při rozhodování a právním jednání*.⁹ Již z doby minulé právní úpravy (OZ) máme zkušenosti s využitím opatrovnictví bez omezení způsobilosti k právním úkonům/svéprávnosti.

4.3.2 *Zkušenosti s opatrovnictvím bez omezování způsobilosti k právním úkonům/ svéprávnosti*

Ustanovit člověku opatrovníka i bez omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům bylo možné již podle minulého OZ (§ 29). Tato možnost se však bohužel velice málo využívala. Přitom to bylo nejlepší možné řešení situace lidí, kteří se svými právními úkony nijak neohrožují a jedině, co potřebují, je, aby byl někdo oprávněn je zastupovat při právních úkonech. To se může týkat lidí s lehkým duševním postižením i s kombinovaným či těžkým postižením, seniorů v léčebně dlouhodobě nemocných, lidí s duševním onemocněním apod., kteří nemohou jednat bez pomoci jiné osoby vůbec nebo nemohou jednat ani s pomocí jiného a potřebují, aby je někdo mohl zastupovat. Pokud tito lidé sice mají duševní postižení a nemohou skutečně sami bezpečně činit některé právní úkony, ale v životě si počínají bezpečně, zodpovědně, spolehlivě a nepouštějí se do právního jednání bez podpory lidí, kterým mohou věřit, je nesmyslné stavět jim do života další překážku a „bránit“ jim v právním jednání ještě omezováním svéprávnosti. Omezování způsobilosti právně jednat se mnohde v zahraničí používá, pokud vůbec, jen v krajních případech, kdy se zejm. lidé v atace duševního onemocnění aktivně pouštějí do nevýhodného právního jednání, aniž by druhá strana mohla rozpoznat jejich nezpůsobilost, a odmítají pomoc blízkých nebo sociálních služeb. Jak již bylo vysvětleno výše – k ochraně lidí před jejich neuváženým a nevýhodným právním jednáním je chráněn institut neplatnosti právního jednání, a to stejně při omezení svéprávnosti jako při „pouhé“ skutečnosti přítomnosti duševní poruchy.

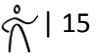
To hlavní, co tito lidé potřebují, tedy je, aby byl někdo připraven poskytnout jim pomoc při právním jednání a aby tento člověk byl oprávněn (oficiálně uznán) zajistit platnost jejich významnějších právních úkonů. To ovšem předpokládá, že člověk s postižením má blízké lidi, kteří chrání jeho práva a zájmy a při právních úkonech mu mohou poskytovat podporu nebo jej zastupovat. Podle NOZ je možné, aby platnost právních úkonů člověka s postižením v duševní oblasti zajistila blízká osoba na základě tzv. dohody o nápomoci při rozhodování nebo o zastoupení členem rodiny schválených soudem, jak bylo zmíněno výše. Za účinnosti minulého OZ, pokud člověk nebyl způsobilý udělit plnou moc, jediná možnost, aby byl zastoupen, bylo ustanovení opatrovníka podle § 29 OZ. V novém občanském zákoníku je možnost ustanovit člověku opatrovníka bez omezení svéprávnosti upravena v § 465 a v § 469. Soud svým usnesením vymezí opatrovníkovi rozsah jeho práv a povinností

⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Dobrá praxe opatrovnictví a poskytování podpory při právních úkonech a při rozhodování*. [online] 2.vydání, Praha 2014. ISBN 978-80-7421-053-2.

individuálně, v návaznosti na skutečné potřeby zastoupeného. Právní způsobilost člověka s postižením přitom zůstává plně zachována.

Slečna Nina

Nina je mladá žena, která žije s maminkou a bratrem. Má kombinované postižení, obtížněji verbálně komunikuje. Domluví se přitom několika jazyky. Velmi jí záleží na tom, aby o svých záležitostech rozhodovala sama. Potřebuje jen, aby jí někdo poskytl všechny potřebné informace, pomohl jim porozumět a prodiskutoval je s ní. Nina se pak rozhodne. Když nabyla plnoletosti, udělila matce před notářem všeobecnou plnou moc k zastupování při právních úkonech, neboť většinu právních úkonů nemůže činit osobně. Nepochopitelně však tuto plnou moc odmítly respektovat Česká pošta a banka. Matka se proto v r. 2012 obrátila o radu na sociální odbor příslušné městské části, jak má situaci řešit. Tady dostala informaci, že jediná možnost je požádat soud o omezení způsobilosti k právním úkonům a ustanovení matky opatrovníkem. Matka souhlasila, aby sociální odbor tento návrh k soudu podal. Potom se obrátila na naši organizaci, kde získala podrobnější informace o celé problematice, jaké jsou skutečné důsledky tohoto kroku, co jsou nepodložená očekávání a jaké jsou další možnosti. Dohodli jsme se, že nejhodnější bude změnit návrh u soudu na ponechání plné způsobilosti Nině a ustanovení matky opatrovníkem podle § 29 OZ. Soud našemu návrhu vyhověl. S řešením jsou Nina i její matka velmi spokojené.

4.4 Omezení svéprávnosti chrání člověka s postižením i jeho blízké před odpovědností za škodu, případně před trestní odpovědností.

Od omezení svéprávnosti lidé dále očekávají, že člověka s postižením automaticky ochrání před důsledky své vlastní odpovědnosti, a také že ochrání další osoby před odpovědností za člověka s postižením – buď za škodu způsobenou jemu, nebo způsobenou jím. Je to skutečně pravda?

Bratři Libor a Lubor

Pánové Libor a Lubor jsou dospělí muži s postižením v duševní oblasti. Od mládí byli zbaveni způsobilosti k právním úkonům. Celý život se o ně starala jejich matka. Ta však náhle zemřela. Bylo podezření, že bratři měli nějakou vinu na jejím úmrtí. Případ vyšetřovala policie. Trestní řízení, které bylo proti nim vedeno, skončilo jejich odsouzením a uložením nepodmíněného trestu odnětí svobody na několik let.

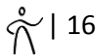
Jaká jsou tedy skutečně pravidla pro odpovědnost občanskoprávní, trestněprávní a „za člověka s postižením“?

4.4.1 Občanskoprávní odpovědnost

Nový občanský zákoník vychází ze zásady, že **každý člověk odpovídá za své jednání**, je-li s to ho posoudit a ovládnout (§ 24). Pokud někdo jinému svým jednáním způsobí újmu na majetku, tj. škodu, je povinen ji nahradit. Škodu je možné způsobit každým jednáním, které porušuje zákon, smlouvu nebo úmyslně porušuje dobré mravy (ten, kdo jednal, je v NOZ označován jako škůdce). Vyžadují-li to okolnosti případu nebo zvyklosti, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě zejména na zdraví nebo na vlastnictví jiného. Pokud není zvláštní právní povinnost daná dobrými mravy, zákonem či smlouvou, uplatní se tato obecná povinnost (§ 2900).

Když je škoda způsobena porušením zákona, zákon předpokládá, že škůdce vznik škody zavinil, a to nevědomou nedbalostí (§ 2911). Tuto právní domněnku **je možné** vyvrátit, tedy **prokázat**, že **jednající člověk nebyl schopen škodu zavinit (posoudit a ovládat své jednání)**. Takovým důvodem může být **jednání v duševní poruše** (§ 2920). Jestli byla její míra taková, aby u dotyčného vylučovala zavinění škody, je možné posuzovat vždycky jen ve vztahu ke konkrétnímu jednání a následku. Proto je třeba zabývat se jeho schopností škodu zavinit bez ohledu na to, jestli je případně omezen ve svéprávnosti. Oproti předchozí úpravě je NOZ přísnější v tom, že i když bylo zavinění vyloučeno duševní poruchou jednajícího, má poškozený právo na náhradu škody, je-li to spravedlivé s ohledem na majetkové poměry jeho a škůdce.

Společnou a nerozdílnou povinnost nahradit škodu má i ten, kdo nad jednáním škůdce zanedbal **náležitý dohled** (§ 2921). Zákon neříká, kdo je povinen vykonávat dohled ani jak má náležitý dohled vypadat, to také záleží na konkrétní situaci. Platí zde obdobně měřítko přiměřené opatrnosti podle § 2900 a obecný předpoklad, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka a že každý má právo očekávat, že jej bude s běžnou péčí a opatrností užívat (§ 4). Náležitý dohled bude tedy posuzován s ohledem na zdravý rozum a přiměřenost situaci. Neočekává se tedy, že půjde o dohled, který v každém případě vyloučí možnost způsobení škody. Pokud náležitý dohled nebyl zanedbán a zároveň člověk s postižením nemohl posoudit následky svého jednání nebo je ovládnout, nebude za škodu odpovědný nikdo.

4.4.2 Trestněprávní odpovědnost

Odpovědnost za zavinění (subjektivní odpovědnost) se uplatňuje i v trestním právu (a obdobně u přestupků). **Trestně odpovědný nemůže být člověk, který jednal v „nepříčetnosti“** (§ 26), to zn., že člověk **v době spáchání trestného činu nemohl pro duševní poruchu ovládat své jednání nebo rozpoznat jeho protiprávnost**. Pokud některá z těchto schopností je podstatně snížena, hovoří § 27 o zmenšené příčetnosti. Při nepříčetnosti není možné uložit pachateli za spáchaný čin trest. V některých případech ale může spáchaný čin vést k uložení ochranného opatření. I když může být dost citelné, nemá sankční charakter, ale má plnit zejména ochrannou funkci vůči společnosti. Jde o případy, kdy absence léčení, dohledu nebo jeho pobyt na svobodě by představovaly vážné ohrožení. Druhy ochranných opatření a podmínky jejich ukládání jsou podrobně upraveny v § 96 - 100. Trestněprávní odpovědnost se tedy neodvívá automaticky od skutečnosti, zda je člověk omezený ve svéprávnosti, nebo není.

4.4.3 Odpovědnost za člověka s postižením

Pokud jde o otázku, jestli bude někdo odpovědný za škodu, kterou by utrpěl člověk s postižením, bylo by důležité, **zda někdo porušil nějakou konkrétní právní povinnost, v důsledku čehož by škoda vznikla**. Nijak to však nesouvisí se skutečností, zda byl člověk s postižením omezen ve svéprávnosti, nebo ne. Blízcí lidé člověka s postižením se také často cítí „odpovědní“ za zajištění potřebných služeb. I k tomuto tématu se tedy váže následující obava:

4.5 Omezení svéprávnosti je podmínkou pro získání (některých druhů) sociální služby

Pan Jaromír

Paní Stela, sousedka pana Jaromíra, se domnívala, že podmínkou toho, aby byl pan Jaromír přijat do nějakého zařízení sociálních služeb, je omezení ve způsobilosti k právním úkonům. Dle jejích slov *když bude vypadat normálně a nebude zbaven, nikam ho nepřijmou.*

Paní Ludmila

V odůvodnění rozsudku soudu z roku 1986 o zbavení paní Ludmily způsobilosti je výslovně uvedeno, že *rodiče žádali o umístění do specializovaného ústavu sociální péče, kde zbavení způsobilosti k právním úkonům je podmínkou pro přijetí.* Otec opatrovník ani v současné době nechce vracet dceři způsobilost k právním úkonům, obává se, že by dcera mohla přijít o dostatečné sociální služby. Podnět soudu k zahájení řízení o zbavení způsobilosti tehdy ale podala psychiatrická ambulance, kam paní Ludmila docházela.

Podmínka omezení nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům pro umístění do ústavu sociální péče nikdy nebyla dána právními předpisy, ani v minulosti. V současné době při uzavírání smlouvy o poskytování sociální služby podle zákona o sociálních službách (od r. 2007) taková podmínka už vůbec nepřipadá v úvahu. Byla by v příkrém rozporu se smyslem a cíli sociálních služeb. Praxe taková však byla. A jak vyplývá z příběhů výše, lze se s ní setkat i dnes. Rodiče dostávali, a zřejmě ještě dostávají, tuto informaci ze všech stran – z ústavů, od obcí, lékařů, právníků. Příčiny tohoto požadavku byly zřejmé. Vycházely i z úvah popsaných v kap. 3.7 a 3.8. Dalším důvodem byla velmi omezená dostupnost služeb pro lidi s postižením a jejich rodiny, takže přednost dostávali lidé s větším postižením. Zbavení svéprávnosti bylo pádným důkazem závažnosti postižení. Takže všichni, kdo to mysleli s člověkem a jeho rodinou dobře, pomohli k co největšímu omezení (lékaři, právníci, sociální pracovníci).

Praxe byla však i taková, že pokud člověk přece jen nebyl omezen/zbaven svéprávnosti před vstupem do ústavu, vyřídil „pro něj“ tuto záležitost ústav.

4.6 Člověku s postižením nevádí, že je omezen ve svéprávnosti, stejně si to neuvědomuje (neumí vysvětlit, co je svéprávnost)

Paní Jana a pan Jan

Panu Janovi je 35 let, paní Janě o dva roky méně. Po desetiletém vztahu se před třemi lety tajně zasnoubili a začali plánovat svatbu a společnou budoucnost. Po roce plánování se rozhodli své okolí seznámit se svými úmysly a zapojit je do příprav. Oba žijí v pobytové sociální službě. Celé plány jim však velmi významně zkomplikoval fakt, že ve chvíli, kdy donesli své ručně vyrobené oznámení do kanceláře ředitelky, se dozvěděli, že jejich sňatek nikdy nebude platný, protože jsou oba zbaveni způsobilosti k právním úkonům. Paní ředitelka jim začala vysvětlovat, že to přeci ale nevádí a že svatbu udělat mohou, třeba v ústavní tělocvičně. Oba se rozhodli, že si na nic hrát nechtějí, že už přeci nejsou dětmi, jsou dospělí. Chtěli být manželi se všemi právy i povinnostmi tak, jako každý jiný pár, který se rozhodne svůj vztah zpečetit manželským slibem.

Pan Milan

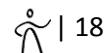
Pan Milan říká ohledně svého omezení svéprávnosti: *Cítím se jako poloobčan, jako bych byl napůl člověk, napůl zvíře. Jsem snad něco míň než ostatní?*

Pan Radek

Pan Radek své omezení k právním úkonům komentuje slovy: *Znamená to pro mě, že nemůžu sám hospodařit se svými penězi, můžu jenom s pětistovkou, víc nesmím. Sám si k důchodu přitom přivydělá 3300,- Kč měsíčně. Chtěl bych sám rozhodovat o tom, kde budu žít a s kým, o tom, jakou elektroniku si za svoje peníze pořídím. Být omezený v právní způsobilosti je špatný. Když si chci koupit něco třeba za 620 Kč a máma řekne, že ne, tak nemůžu. Je to blbý.*

Pan Bohumil

Pan Bohumil zase říká: *Nerozumím tomu. Běžně si nakupuju v obchodě, tak proč si nemůžu koupit sám třeba kolo nebo televizi. To musím jít za mámou a požádat jí o to. Pak držím palce sevřené v dlaních, aby mi to dovolila. No není to nesmysl? Držím si palce pro štěstí, aby mi povolila koupit si, co chci za svoje peníze, které si vydělám.*

Paní Monika

Paní Monika byla od svých 21 let omezená ve způsobilosti k právním úkonům. Ve 28 letech se chtěla vdát za muže, který byl také omezený ve způsobilosti k právním úkonům. Měli zasnuby. Soud jim však sňatek nepovolil. Byli velice zklamaní, že jim úřady odepírají základní práva. Uspořádali pak spolu se všemi blízkými a s pomocí chráněného bydlení, kde žili, neoficiální svatbu. Paní Monika také přijala jméno svého „manžela“, což jí bylo úředně povoleno. Žili spolu pak ve společné domácnosti.

Ve 37 letech se po odvolání nakonec domohla vrácení svéprávnosti, s využitím smlouvy o nápomoci. Po vynesení rozsudku o zrušení omezení svéprávnosti měla obrovskou radost, soudcům vřele děkovala. Na chodbě se pak ohromně radovala, se všemi, kteří ji doprovázeli, se objímala a svůj pocit vystihla slovy: *Konečně, konečně jsem zase (po 16 letech) dospělá!*

Ve své praxi se často setkáváme s lidmi, kteří jasně říkají, co špatného jim omezení svéprávnosti (dříve zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům) do života přináší, za omezení se stydí, cítí se být stigmatizováni, připraveni o svá práva i důstojnost.

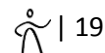
Zejména v době před účinností NOZ jsme byli v soudních řízeních opakovaně svědky přístupu soudů, znalců, někdy i opatrovníků založeném na předpokladu, že člověk s postižením v duševní oblasti si neuvědomuje, zda je právně způsobilý nebo ne, nebo že mu na tom nezáleží. Šlo o řízení, kdy jsme zastupovali právě lidi, kterým na jejich svéprávnosti záleželo, cítili, že jsou vnímáni jako nerovnoprávní, druhořadí, jako ti, kteří za sebe nemohou a nemají mluvit, zkrátka „nesvéprávní“. Také jim vadilo, že si nemohou osobně, s podporou nebo i samostatně, vyřizovat věci, které ve skutečnosti bezpečně zvládají. Soud, znalec atd. očekávali, že je člověk musí přesvědčit, že chápe, co jsou jeho základní práva a že o ně má skutečný zájem, aby mělo smysl mu je vracet. Když jim člověk nebyl schopen odpovědět způsobem, který očekávali, došli k závěru, že člověk svéprávnost nechce nebo nepotřebuje. Z hlediska ústavního práva ČR je takový přístup nepřijatelný. Nikdo nemusí dokazovat, že stojí o svá lidská práva, že pro něj mají význam a že je umí vysvětlit, aby je mohl mít a užívat.

4.7 Když má člověk hlubší postižení, ani svéprávnost nepotřebuje, všechno za něj obstarávají jiní

V souladu s platnou právní úpravou (Úmluva, NOZ) by měla úvaha spíš znít: Když má člověk hlubší postižení a je při právním jednání závislý na pomoci důvěryhodných osob, omezení svéprávnosti nepotřebuje.

Pan Dalibor

Dalibor je mladý muž se středně těžkým mentálním postižením a poruchou autistického spektra, které činí jeho postižení závažnějším. Přes týden je v týdenním stacionáři a na víkendy dojíždí domů, k rodině. Sám si nic nezařídí a potřebuje, aby vždy byl někdo s ním. Právě proto ale není potřeba jej omezovat ve svéprávnosti. Navíc, ačkoliv není schopen se o sebe postarat a vyřídit si potřebné věci na úřadech, nemá rád, pokud někdo nerespektuje jeho přání a chová se k němu direktivně. Vzhledem k tomu, ačkoliv jeho matka o omezení svéprávnosti uvažovala, nakonec došla k názoru, že tento krok není vhodný. Dalibor má potřebnou podporu a lidi kolem sebe, kteří by včas zasáhli, pokud by to bylo třeba. V budoucnu matka uvažuje o využití zastoupení členem domácnosti.

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, svéprávnost je součástí základních lidských práv. Ta se nikomu nepřiznávají na základě toho, jestli je potřebuje, nebo ne. Každý je má na základě toho, že je člověk. Omezit je lze, jen pokud je to nezbytné pro ochranu jiných ústavou chráněných hodnot. K tomu, aby pro člověka s hlubokým postižením mohli jeho záležitosti vyřizovat jiní, také není potřeba omezovat svéprávnost. Lze použít některé z nových opatření v NOZ (viz např. kap 4.3.1 a 4.3.2).

4.8 Institut omezení svéprávnosti máme v právním řádu od dob římského práva (cca 2000 let), tak je zřejmě dobrý.

Římské právo rozlišovalo především osoby svobodné, které měly právní osobnost i možnost jednat (osoby *sui iuris* – *svého práva*, odtud *svéprávné*) a nesvobodné, podřízené právu jiného (osoby *alieni iuris* – *cizího práva*, tedy *ne-svéprávné*). Právní osobnost se tak přiznávala svobodným a upírala nesvobodným, otrokům. Způsobilost svobodných jednat pak byla případně omezována podle pohlaví a věku. Svobodným nedospělým a zprvu i ženám byl ustanovován poručník (*tutor*). Na osoby s duševním postižením se nahlíželo tak, že nemají vůli a nařizovalo se ustanovení opatrovníka (*curator furiosí*), který za ně jednal. Na rozdíl od naší nedávné úpravy se však tehdy uznávalo, že v přechodných intervalech může být duševně nemocný „při smyslech“ a potom může jednat s plnými účinky. Nám dobře známé zbavení svéprávnosti a absolutní neplatnost právního jednání tak byly v tomto smyslu zjednodušeným a méně citlivým uspořádáním, než v době otrokářského Říma.

Na pozadí vývoje v přístupu společnosti ke zdravotnímu postižení během posledních 2000 let argument, že je potřebné zachovat institut ze systému římského práva, jistě neobstojí. Jestliže se za tu dobu podstatně změnila různá pole společenských vztahů, o zdravotním postižení to platí dvojnásob. Dobré právní normy citlivě reagují na situaci ve společnosti, pro niž stanovují pravidla. Koncept zdravotního postižení v Římské říši patrně není totožný s tím, který je předlohou Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením z roku 2006. Česká republika se ratifikací Úmluvy přihlásila ke konceptu

svéprávnosti obsaženému v jejím článku 12. Ten pravidla římského práva výslovně odmítá a nabízí řešení odpovídající standardům lidských práv 21. století, založených na respektu k důstojnosti a rovnoprávnosti lidí s postižením.

4.9 Obava z veřejného mínění v nepřehledné situaci

Často můžeme vycítit v rozhovorech s lidmi blízkými člověku s postižením i s profesionály nevyřčenou obavu: „Kdyby se náhodou něco přihodilo, my bychom se pak neobhájili, že jsme nezařídili omezení svéprávnosti.“ Tato obava z vlastní možné odpovědnosti nebo z toho, co řeknou druzí, když „dobrá praxe“ není ustálená a situace je nepřehledná, může být nakonec hlavní motivací k mnoha výše uvedeným postojům.

Jak bylo řečeno výše, odpovědnost může vzniknout pouze tehdy, pokud dojde k porušení nějaké právem stanovené povinnosti. Nikdo nemá povinnost zařídit pro jiného omezení svéprávnosti. Ve společnosti se však setkáváme s postoji, které navozují výše uvedené myšlenky a pocity. Příkladem může být, jak opakovaně veřejnost reagovala na situaci, kdy se začaly „otevírat brány“ ústavů sociální péče. Lidé, kteří v nich žili, najednou vycházeli samostatně na procházky, do obchodu, do kavárny, do kostela. A lidé z okolí měli obavu, že je něco špatně, upozorňovali ústav, obec, policii apod. Někteří v dobrém, ze starosti, jiní spíš proto, že jim to nebylo pohodlné. Také se setkáváme s tím, že někteří lidé, obvykle s duševním onemocněním, žijící v běžné komunitě, mohou svým způsobem života „obtěžovat“ své spoluobčany a ti se pak domáhají, aby „to někdo řešil“, čímž myslí, aby někdo zařídil omezení svéprávnosti a „umístění“ člověka do, nejlépe uzavřeného, zařízení. Pokud se tak neděje, mají pocit, že někdo „odpovědný“ selhal – rodina, obec („sociálka“, veřejný opatrovník), stát. Lidé s duševním onemocněním samozřejmě mohou potřebovat pomoc – při zajištění bydlení, každodenního života, při péči o zdraví. Tu máme očekávat od rodiny, obce, státu. Nikoli však prostřednictvím zbavení člověka jeho práv a odesláním do zařízení k zajištění „bezpečí a pohodlí“ – ovšem ne člověka, ale hlavně společnosti. Odpovědnost se tak může týkat nanejvýš toho, zda příslušné osoby, obec, stát plnily své povinnosti ohledně poskytnutí péče, podpory, výživného. Nejsou však zodpovědné za to, jestli člověk nabízenou podporu přijme.

Tyto postoje jsou důsledkem velice nízké informovanosti veřejnosti o problematice zdravotního postižení, o právech lidí s postižením, jejich nenahraditelném přínosu pro společnost, jejich životních ambicích i povinnostech společnosti zajistit podporu a přístupné, nediskriminující prostředí. Narážíme zde na neplnění závazku státu vyplývajícího z čl. 8 Úmluvy *přijmout okamžitá, účinná a odpovídající opatření s cílem zvyšovat povědomí v celé společnosti, i na úrovni rodiny, o situaci osob se zdravotním postižením, a podporovat respektování práv a důstojnosti osob se zdravotním postižením, bojovat proti stereotypům, předsudkům a škodlivým praktikám ve vztahu k osobám se zdravotním postižením ve všech oblastech života, podporovat povědomí o schopnostech a přínosu osob se zdravotním postižením*. Osvěta má probíhat zejm. iniciováním a vedením osvětových kampaní, výchovou ve školách, podporou všech sdělovacích prostředků.

5 Zkušenosti z praxe – s čím se naši respondenti nejvíc potýkají

V předchozí kapitole jsme považovali za důležité nejprve pojmenovat a objasnit vžité představy, očekávání či obavy, které se váží k problematice svéprávnosti, ale ne vždy odpovídají skutečnosti. Teprve jejich vyjasnění umožní vidět osobní zkušenosti lidí s postižením a jejich blízkých ve správném světle a vytvořit si tak přesnější a úplnější obraz situace.

Zkušenosti uvedené v této kapitole jsme získali z velké většiny na základě otevřených dotazů podle dotazníku¹⁰. Vedle zkušeností respondentů plynoucích z naší dotazníkové akce uvádíme na některých místech také zkušenosti získané při zastupování lidí s postižením u soudů v řízeních týkajících se svéprávnosti.

5.1 Zneužití při právním jednání

Z rozhovorů nad dotazníky jsme se dozvěděli, že v 5 případech z 22 se lidé dostali do obtížné situace v souvislosti se svojí právní způsobilostí nebo byli v souvislosti s právními úkony přímo zneužiti. Obdobné situace jsou nám známy i z naší činnosti. Následující příběhy jsou především zkušenosti našich respondentů, doplněné o naše vlastní.

Paní Stela a pan Jaromír

Paní Stela je bývalou sousedkou a současnou opatrovnicí 43 letého pana Jaromíra. Pan Jaromír bydlel se svým otcem a dříve i s babičkou v nájemním bytě a nevyužíval žádné sociální služby. Veškerý čas trávil pouze doma se svým otcem, který velmi špatně viděl. Domácnost i zajištění denního programu pro syna velmi těžko zvládal. Pan Jaromír a jeho otec na sebe byli vzájemně odkázaní, dělali všechno společně a s nikým se většinou nestýkali. Pan Jaromír byl zvyklý sám si program vytvářet a dělat si věci podle sebe.

Před třemi lety babička zemřela a panu Jaromírovi a jeho otci začala vypomáhat sousedka paní Stela. Navrhla přitom, že je třeba zajistit pana Jaromíra do budoucnosti, protože otec špatně vidí a má velké zdravotní problémy. Domnívala se, že k tomu, aby byl pan Jaromír přijat do nějakého zařízení sociálních služeb, je potřeba, aby byl omezený ve způsobilosti k právním úkonům. Pan Jaromír byl omezen ve způsobilosti k právním úkonům tak, že je oprávněn pouze nakládat částkou 400 Kč měsíčně. V souvislosti se soudním řízením o omezení způsobilosti pana Jaromíra vyšlo najevo, že pan Jaromír byl v roce 2008 zneužit ze strany jeho babičky a jistého podvodníka. Pan Jaromír v té době nebyl zbaven ani omezen ve způsobilosti k právním úkonům. Pan Jaromír se svojí babičkou společně jezdili na dovolenou do penzionu, který vlastnil tento podvodník. Babička si podvodníka velmi oblíbila a těsně před svou smrtí vybrala s panem Jaromírem z jeho účtu 102 000 Kč a tyto peníze zmizely. Dále se zjistilo, že babička společně s podvodníkem přiměli pana Jaromíra, aby koupil penzion v hodnotě 2 500 000,- Kč (podepsal kupní smlouvu), vzal si úvěr ve stejné výši (podepsal úvěrovou smlouvu) a zástavní smlouvu. Otec pana Jaromíra o tom, že jeho syn koupil daný majetek a vzal si úvěr, vůbec nevěděl. Dozvěděl se to až při soudním řízení o omezení způsobilosti pana Jaromíra. Dále tento podvodník přiměl i otce pana Jaromíra, aby mu půjčil 30 tisíc. Otec přiměl pana Jaromíra, aby ze svého účtu tyto peníze vybral a dal je danému

¹⁰ Viz příloha č. 1 – kap. 7

podvodníkovi. Pan Jaromír vůbec nevěděl, co podepisuje a že vlastní nějaký majetek. Babičku měl rád a o podvodníkovi mluvil tak, že byl hodný a vozil mu z Německa čokoládu.

Problém začala řešit až paní Stela ve chvíli, kdy se stala opatrovnící pana Jaromíra. Podala trestní oznámení na podvod při uzavírání kupní, úvěrové a zástavní smlouvy. Byla nucena řešit i problémy s neplacením daní z nemovitosti a exekucí týkající se neplacení elektřiny v nově nabytém majetku pana Jaromíra. Prošla několika soudními řízeními. Dosáhla uznání neplatnosti právního úkonu podepsání úvěrové smlouvy. Pan Jaromír musel absolvovat 5 expertních vyšetření. Také se jí podařilo pozastavit exekuce za nezaplacenou elektřinu a placení daně z nemovitosti. Pan Jaromír je ale stále majitelem nemovitosti a paní Stela v současnosti píše žalobu na neplatnost kupní smlouvy. Chce využít posudku, který byl sepsán pro zneplatnění úvěrové smlouvy.

Pan Radim

Pan Radim udělal ve svém životě nesprávné rozhodnutí, když jej na ulici zastavil pracovník telefonního operátora a uzavřel s ním smlouvu o poskytování telefonní služby s měsíčním tarifem na 2 roky, který byl pro pana Radima nepřiměřeně vysoký. *Podepsal jsem takovou smlouvu s O2, to nebylo moc dobrý. To mě zastavili, řekli, že nabízí nějaký tarif.* Pan Radim rozuměl, že je to smlouva na 2 roky a že bude moct telefonovat. Předem se s nikým se neradil. *Malinko jsem tušil, že to bude průšvih.* Dostal kopii smlouvy domů a tam ji ukázal mamince. *Tak jsme šli hnedka s maminkou do O2 a hned jsme to zrušili.*

 22

Paní Barbora

Paní Barbora měla složitou minulost. Byla nějaký čas bez domova. Tehdy jí vznikly dluhy u dopravního podniku a pro neplacení zdravotního pojištění. Sociální pracovnice a ředitel zařízení, jehož služby začala využívat (chráněné bydlení), jí pomohli situaci řešit. Využili k tomu § 38 odst. 2 občanského zákoníku¹¹ (neplatnost právního úkonu, který byl učiněn v duševní poruše), na základě kterého nemusela platit velké penále. *Dluhy vznikly, že jsem byla bezdomovec, že jsem chodila do nemocnice, měla jsem všeobecnou, tak jsem to neplatila (zdravotní pojištění), no, byla jsem bezdomovec. A potom přišlo z dopravních podniků hodně peněz, sociální pracovnice tam psala, že jsem postižená a pak za 14 dní napsali, že už to nechtěj, že jsem postižená.*

Paní Barboře dále pomohla asistentka ze sociální služby, když podepsala nevýhodnou smlouvu s telefonním operátorem. Stalo se to na stanici metra Budějovická, kde jí zástupce telefonního operátora nabídl telefon zdarma. Říkala si, že bude mít dárek, tak podepsala smlouvu. Pomohla jí asistentka, která operátorovi zavolala a smlouvu zrušila. Pak v bydlení mluvili o tom, jak takové situace řešit. Od té doby se paní Barbora naučila bránit. Reaguje tak nyní i na telefonické nabídky operátorů a dalších firem.

Slečna Katka

Slečna Katka žije se svou maminkou pěstounkou a babičkou. Jednou se jí stal *průšvih*. Na ulici jí telefonní operátor nabídl levnější volání. Rozhodla se, že to *využije, že to podepíše*, předložila jim občanský průkaz. *Doma jsem si to uvědomila, že to je asi průšvih. Šla jsem za bratrem a ten to v O2 zrušil. Mámy jsem se bála.*

¹¹ Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

Paní Lenka

Paní Lenka žije v současnosti v chráněném bydlení se svým partnerem. Dochází k nim čas od času asistentka, aby jim poradila s domácností atd.

Lenku několikrát někdo zneužil. Jednou měla kamaráda, který jí nabídl práci v bance, kde dříve pracoval. Když tam Lenka nastoupila, přišel za ní, vytáhl z ní první výplatu a přiměl jí, aby vybrala víc peněz i z kontokorentu. Celkem 9000 Kč. Slíbil jí, že jí za to něco koupí. Koupil jí CD, propisku a prospekty. Dále věděl, kdy bude brát prémie a přišel za ní a přiměl, aby mu je dala. Lenka žila v té době s rodiči, kteří začali situaci řešit. Zajeli za jeho rodinou, s ním domluvili, že bude peníze splácet a domluvili se na splátkovém kalendáři. Dále sepsali dohodu, že pokud nebude peníze splácet, budou ho žalovat. On splatil jednu splátku a přestal splácet, tak na něho zatlačili, že pokud nebude splácet a bude dál chodit za Lenkou, dají žalobu k soudu. On sice peníze nedoplátil, ale přestal za Lenkou docházet.

Paní Zuzana

Paní Zuzana žila ve svém bytě, který dostala od své matky. Byla zvyklá bydlet sama a většinu věcí si řešila sama a nepotřebovala téměř žádnou pomoc. V minulém roce se dostala do problému. Seznámila se s jakýmsi mužem a jeho družkou, kteří chtěli koupit vilu s velkou zahradou v jedné lukrativní čtvrti města. Slíbili jí, že kdyby chtěla, může tam s nimi bydlet. Říkali, že teď nemají na rekonstrukci a potřebovali by nějaké peníze půjčit. Paní Zuzana si vzala půjčku u české spořitelny 312 000 Kč a u GE Money půjčku na 12 000 Kč. Dále měla na svém účtu 1 000 000 Kč dědictví po prarodičích, které vybrala. Všechny peníze dala těmto dvěma lidem. Dále ji přiměli k tomu, aby velmi pod cenou prodala svůj byt. Kupujícím měl být nějaký podnikatel, který se s těmito lidmi znal. Peníze z prodeje bytu opět paní Zuzana dala těmto dvěma osobám.

Paní Zuzana dlouho nevěděla, že jí chtěli tito lidé ošidit. Nikomu o půjčkách ani o prodeji bytu neřekla. Nakonec jí to začalo být divné a šla za rodinným známým, který je právník, se smlouvou o prodeji bytu, protože si s tím nevěděla rady. Matka se až tehdy dozvěděla o všech půjčkách a prodeji bytu. Začala problém řešit. Dcera však nejprve nechtěla spolupracovat a podvodníky bránila.

Matka podala trestní oznámení na neznámého pachatele na policii. Tam jí řekli, že to nemá smysl podávat, pokud neznají jméno pachatele. Šla tedy na odbor sociálních věcí a zdravotnictví, kde jí poradily, aby napsala trestní oznámení na obvodní státní zastupitelství. Odsud případ předali na kriminální policii. Na kriminální policii si pozvali na výslech paní Zuzanu a její matku. Paní Zuzana odmítla říct cokoli a podvodníků se zastávala. Po měsíci se jí to rozleželo, šla zpátky na policii a všechno jim řekla a identifikovala i oba podvodníky.

Pokud jde o půjčky, matka jednala s ombudsmany obou bank, vysvětlila jim situaci a žádala o zastavení navyšování úroků a poplatků. Z jedné z bank jí napsali, že teprve až bude dcera zbavená způsobilosti, tak zruší navýšení dalších úroků a bude moct zaplatit pouze to, co si půjčila. Matka napsala na obě banky, že na základě § 38 občanského zákoníku žádá, aby zastavili navyšování dluhů. Ještě jí na to banky neodpověděly.

Pan Jan

Panu Janovi je 36 let. Je plně svéprávný. Každý den cestuje sám do práce a odpoledne tráví sám se svými přáteli. O většinu důležitých rozhodnutí se radí se svou maminkou, ale jednou bez porady podepsal

smlouvu na stavební spoření. *Jednou, když jsem šel s kolegou na výstavu kolem Modré pyramid, tak mne ukecali, abych něco spořil.* Situaci nakonec pomohla vyřešit maminka, která se domluvila se spořitelnou na zrušení smlouvy.

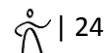
5.2 Co k omezení svéprávnosti vedlo a co se od něj očekávalo

Zajímalo nás, z čí iniciativy byla řízení o omezení/zbavení způsobilosti k právním úkonům zahájena, co k tomuto kroku vedlo lidi, kteří se rozhodli řešit situaci, obvykle svého blízkého, cestou soudního omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům – především z jakých informací vycházeli, odkud dostali informace a co od tohoto řešení očekávali.

5.2.1 Jaké informace týkající se omezení svéprávnosti lidé dostávají a kdo jim je podává

Paní Kristýna

Paní Kristýna je matkou Bohumila (29 let), muže se zdravotním znevýhodněním. Když bylo Bohumilovi 17 let, absolvovala s ním preventivní prohlídku u pediatra, jako každé dva roky. Tato prohlídka byla ale jiná tím, že většinu času pediatr věnoval vysvětlování, že její syn bude brzy plnoletý a že je třeba se na tuto skutečnost připravit. *Vzhledem k jeho zdravotnímu stavu je nutné ho zbavit právní způsobilosti, aby ho někdo nemohl zneužít a aby si sám neublížil. Takto budete jako opatrovnice mít jeho peníze pod kontrolou, nebudete se s ním muset vláčet po různých úřadech, vše vyřídíte sama, stejně by se s ním, například na poště, nikdo nebavil. Dělalí to tak všichni.* Dále dostala informaci, že pokud se na tuto situaci nepřipraví, tak to bude muset pediatr ohlásit na sociálku. *Je to prý jeho zákonná povinnost. Nechce mít opletačky s Lékařskou komorou. Pak také musí počítat s tím, že se o to postará sociálka a bude spravovat všechny Martinovi peníze.* Na základě těchto informací a z obavy, co by následovalo, požádala paní Kristýna soud o Martinovo zbavení právní způsobilosti.

Pan Petr a paní Petra

Pan Petr a paní Petra jsou rodiči pana Lukáše. K tomu kde a jaké informace ohledně svéprávnosti dostali, uvádí: *My přesně ani nevíme, co to znamená zbavit právních úkonů...* Snažili se získat nějaké informace na sociálce o tom, co zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům obnáší, ale nikdo jim to přesně neřekl. Informace si museli získávat sami.

Paní Libuše

Paní Libuše pracuje, stará se o svou domácnost, bydlí v rodinném domku, kde využívá službu chráněného bydlení. Přes 30 let byla zbavená způsobilosti k právním úkonům. V roce 2011 podala návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům a ustanovení opatrovníka (podle § 29 minulého občanského zákoníku). Ve znaleckém posudku, který si soud vyžádal, bylo uvedeno, že paní Libuše způsobilost k právním úkonům vrátit nechce. Chráněné bydlení k tomu uvádí: *Když se sociální pracovnice zeptala paní Libuše proč, paní Libuše odpověděla: Nechci se totiž teď stěhovat (myšleno z chráněného bydlení). z dalšího rozhovoru vyplynulo, že s paní Libuší v poslední době v souvislosti s jejím soudním řízením někdo (snad opatrovnice nebo znalkyně) hovořil v tom smyslu, že pokud jí bude navrácena způsobilost k právním úkonům, bude se muset z chráněného bydlení odstěhovat. Takové poskytování falešných informací považujeme za nepřijatelné.*

Paní Agáta

Paní Agátě na poště nechtěli vydat důchod její dcery Martiny, ani peníze, které jí posílala zdravotní pojišťovna jako proplacení cest na Martininy rehabilitace. Doporučili jí, že se má buď domluvit s pojišťovnou, aby to posílali na její jméno, nebo nechat Martinu zbavit způsobilosti. Pojišťovna odmítla peníze posílat paní Agátě a potvrdila, že nejlepší cesta bude, když nechá dceru zbavit způsobilosti.

Paní Agáta hodnotí situaci před zbavením způsobilosti: *Já jsem neměla celkem žádné informace* a dále říká, že měla pocit, že aby mohla vyzvedávat peníze dcery, neměla jinou cestu než dceru zbavit způsobilosti k právním úkonům. Domnívala se ale, že zbavení se týká pouze oblasti financí. *Nenapadlo mne, že nemůže nic*, nevěděla, že se zbavení způsobilosti k právním úkonům týká i jiných oblastí. V rámci soudního řízení paní Agáta také žádala soudkyni, když se jí něco stane, aby se opatrovníkem stal bratr Martiny, ale soudkyně se k tomu nevyjádřila.

Paní Svatava

Paní Svatavu, matku pěstounku, by nikdy nenapadlo žádat omezení způsobilosti k právním úkonům pro Katku. *Mě by to nikdy nenapadlo, já bych jí to nikdy nenavrhl, v mých očích je ona dokonalá. Já takhle nepřemýšlím, pro mě je Katka naprosto dostačující...*, říká paní Svatava a snaží se překonat dojetí. S nápadem omezit ve způsobilosti k právním úkonům přišla Katka sama. *Někde o tom slyšela a řekla mi, že by to bylo dobré.* Měla zkušenost, že ji několikrát spolužáci nebo kamarádi k něčemu svedli, i když to nebylo v oblasti právních úkonů. Poradila se s lidmi na sociálce, se kterými se znala, a ti jí omezení všichni doporučili, ať to určitě co nejdřív udělá, nabídli, že podají návrh sami. Tak žádala v r. 2007 pro svou dceru Katku (bylo jí tehdy 20 let) u soudu o omezení právní způsobilosti (nakládání s penězi, podepisování právních dokumentů). Soudkyně paní Svatavě při ústním jednání žádost rozmlouvala. Řekla jí, že *nejsme ve Švýcarsku, v ČR nelze částečně omezit, ale jen zbavit. Paní soudkyně mi řekla, že mi rozumí, svět je plný nástrah pro takovéhle děti. Nejlepší bude, když Katka bude chodit co nejdéle do školy a vy (matka) jí budete stále všude doprovázet, když budete stále vedle ní, aby se vyhla lidem, kteří by jí zatáhli do problému. Jinak prý nevidí, jak by se to dalo řešit. Byla jsem velmi rozpačitá z toho, co mi soudkyně řekla.* Matka znala z okolí někoho, kdo je omezený v právní způsobilosti: *...ale neměla jsem odvahu odporovat soudkyni, protože mi jinak připadala laskavá. Dcera měla i svého zástupce – právníčku, také byla moc laskavá, ale také nekomentovala informaci, jestli to u nás lze – nelze (omezit jen částečně).*

Katka dodává svojí zkušenost: nedostala informaci od soudu, co to znamená být zbaven právní způsobilosti. U soudu se jí nikdo na nic neptal.

Pan Tadeáš

Když jsme se v 15 letech ptali, co by to obnášelo zbavit jej způsobilosti, tak nám bylo řečeno, že by pak bylo těžké s ním vycestovat, že by to vlastně vůbec nešlo, že by neměl občanku a pas. A že nevýhoda je taky v tom, že po zbavení je pak těžká cesta ke změně.

Občas přemýšlíme o zbavení způsobilosti, ale to vyřizování nás vždy na půlroku odradí. Informace získáváme od známého právníka se ZP, s tím se radíme, jak by to šlo udělat, jak omezit. Něco si taky přečteme v časopisech nebo se bavíme s ostatními rodiči, co a jak. S Tadeášem jsme se o omezení způsobilosti bavili. Ví, že zatím nesmí nikde nic podepsat. Přesný postup nevíme. Až to zase bude aktuální, tak zajdeme za tím známým, ať nám poradí, nebo na město.

Pan Břetislav

Pan Břetislav je velmi samostatný. Rodiče ho podporují především při zařizování formálních záležitostí (vyřizování na úřadech) a při hospodaření s penězi. Zařizují mu právní věci – podpisy, smlouvy, práci, vyřizování na úřadech. Nikdy se nestalo, že by se špatně rozhodl. Jeho matka, paní Alena, si ale myslí, že by podveden být mohl. Rodiče pana Břetislava podali návrh na částečné zbavení způsobilosti svého syna asi před 10 lety. Poradili se se sociálními pracovníky v ústavu. Ti jim doporučili udělat to co nejdříve. Syna to podle rodičů nezajímá. Když se jim něco stane, bude mít někdo odpovědnost se o pana Břetislava postarat. Oblast omezení v návrhu dále nespecifikovali, protože jim bylo řečeno, že o tom rozhoduje až soud. Soud pana Břetislava zbavil způsobilosti k právním úkonům.

5.2.2 Zásah do způsobilosti k právním úkonům je jediný/nutné řešení pro ochranu člověka s postižením

Paní Kristýna

Paní Kristýna je matkou pana Bohumila. Bohumil žije v chráněném bydlení, chodí do práce, je velmi samostatný, má vlastní názory, většinu věcí řeší sám. Je zcela zbavený způsobilosti k právním úkonům. Paní Kristýna, která je jeho opatrovnící, říká: *Syn je úplně nesvéprávný již od 18 let. Můj pan doktor mi poradil, když mu bylo 17 let, že je potřeba, abych požádala soud o zbavení svéprávnosti, abych ho tím ochránila. Jsem dodnes vděčná, že mi to pan doktor poradil. Ve škole pro postižené, kam syn chodil, mi to nikdo neřekl. Naštěstí jsme se na to stihli připravit včas. Od té doby ho chráním.*

Obdobné informace dostala i paní Karin a paní Agáta (viz kap. 3.3).

5.2.3 Omezení svéprávnosti je jediný způsob jak zajistit zastupování člověka s postižením

Paní Agáta

Jak již bylo zmíněno v kap. 4.2.1, pro paní Agátu, matku Martiny, byl jedinou motivací pro návrh na zbavení způsobilosti k právním úkonům Martiny fakt, že paní Agátě na poště nechtěli dát důchod a peníze pro Martinu, které jí posílala pojišťovna jako proplacení cest na Martininy rehabilitace. Na poště paní Agátě doporučili, že se má buď domluvit s pojišťovnou, aby to posílali na její jméno, nebo nechat Martinu zbavit způsobilosti. Pojišťovna odmítla peníze posílat paní Agátě a potvrdila, že nejlepší cesta bude, když nechá dceru zbavit způsobilosti. Tak byla Martina zbavena způsobilosti k právním úkonům.

Daniel

Daniel je mladý muž se středně těžkým mentálním postižením. Zásadní oporou při všem jeho jednáních je jeho rodina, která *maximálně podporuje jeho zdravý rozvoj a úplné začlenění do společnosti*. Pro své postižení je omezen v komunikaci s okolím, takže pro vyřizování svých záležitostí potřebuje doprovod a intenzivní podporu. Když Daniel dosáhl v roce 2009 zletilosti, rodina řešila potřebu jeho zastoupení při složitějších právních úkonech a jednání s úřady. Dostala informaci, že není jiné řešení, než požádat soud o omezení Danielovy způsobilosti a ustanovení matky jeho opatrovnící.

Slečna Nina

Slečně Nině je 28 let. Má kombinované postižení. Svoje věci si ráda rozhoduje sama. Vzhledem ke svému fyzickému postižení potřebuje asistenci při pohybu a tím pádem také v podstatě při všech právních

úkonech. Díky tomu je chráněna před zneužitím neznámými lidmi. Většinu podpory jí zajišťuje doma rodina a mimo domov sociální služby, které přes den využívá. Když dosáhla dospělosti, nastal problém s tím, aby ji mohl někdo zastupovat při právních úkonech. S maminkou sepsaly u notáře všeobecnou plnou moc. Kupodivu ale opakovaně na poště a při jednáních s bankou tato notářem ověřená plná moc nebyla uznávána. Proto se maminka obrátila na sociální odbor se žádostí o radu. Tam jí poradili, že jediná možnost je požádat soud o omezení způsobilosti k právním úkonům a ustanovení opatrovníka. To nikdo z rodiny v žádném případě nechtěl. Naštěstí věc skončila s pomocí Quipu dobře – soud ustanovil Nině maminku jako opatrovníka bez omezení způsobilosti k právním úkonům.

5.2.4 Zásah do způsobilosti k právním úkonům iniciovala instituce

Paní Hana

Paní Haně je 59 let. Bydlí v chráněném bydlení, má přítele, dříve pracovala v pekárně, v lahůdkách. Dnes ve stacionáři vyrábí mýdla, vaří, hraje divadlo, ráda také tančí a háčkuje. Rozhoduje ve většině každodenních věcí sama, svá rozhodnutí je ale zvyklá konzultovat s asistenty. Již od mládí, kdy vyšla školu, je zbavená způsobilosti k právním úkonům. Tehdy o zbavení požádala pracovnice školy, kam chodila, *protože si to pracovnice přála*. Paní Hana se o řízení dozvěděla od lidí ze zařízení, kde tehdy bydlela, na její názor se jí prý nikdo neptal. Paní Hana uvádí, že tehdy její rodiče ještě žili, zbavení si nepřáli.

 | 27

Paní Božena

Paní Božena žila s babičkou, maminkou a bratrem, tatínek je opustil již v dětství. Do pomocné školy chodila krátce, s rodinou dobře nevycházela, ve spise se uvádí, že byla vznětlivá. Když paní Boženě zemřela babička a maminka onemocněla, bratr se o ni starat nechtěl. Ocitla se tak v psychiatrické léčebně a odtud ji ve 33 letech umístili do domova důchodců, protože tam v té době byla umístěna i její matka. O zbavení způsobilosti k právním úkonům požádala psychiatrická léčebna poté, co jí diagnostikovali potíže v učení.

Paní Irena

Paní Irena žila od dětství v ústavu v pohraničí. Měla plnou způsobilost k právním úkonům a nikdy neměla v souvislosti s tím žádný problém. O svých financích má přehled a zodpovědně hospodaří. Ve 30 letech se přestěhovala do pobytového zařízení v Praze. Nový poskytovatel služby ihned podal návrh k soudu na zbavení způsobilosti k právním úkonům a soud návrhu vyhověl. I nyní *peníze používá a nikomu to nevadí*.

Paní Tereza

Paní Tereza je 32letá žena. Do tragické události, při které přišla o oba rodiče, žila doma. To jí bylo 23 let. V širší rodině se nenašel nikdo, kdo by chtěl o paní Terezu pečovat a tak sociální odbor města, kde žila, rozhodl o umístění do domova pro osoby se zdravotním postižením. Jeden z prvních úkonů, který domov učinil, bylo podání žádosti na soud o zbavení způsobilosti k právním úkonům a zároveň navržení opatrovníka – ředitele domova. S paní Terezou o této skutečnosti nikdy nikdo nehovořil. Žádosti bylo plně vyhověno a ředitel domova byl ustanoven opatrovníkem. Paní Tereza si velmi podrobně pamatuje den, kdy přišla sociální pracovnice domova a chtěla, aby jí dala svůj občanský průkaz. Na dotaz *proč* dostala odpověď: *protože ho už nepotřebuješ*. Občanský průkaz přestříhla a hodila do koše.

Nutno dodat, že v minulosti byla v pobytových sociálních službách (před r. 2007 ústavech sociální péče) běžná praxe, že se vstupem člověka do pobytového zařízení tato instituce automaticky podala návrh k soudu na zbavení způsobilosti k právním úkonům a zároveň navrhla vedoucího zařízení jako opatrovníka. Dalším krokem bylo obvykle vyřízení příspěvku na péči. A tak člověk získal nejen pobytovou sociální službu pro řešení své nepříznivé sociální situace a peníze na ni, ale i zbavení způsobilosti k právním úkonům a opatrovníka. Veškerá kontrola nad životem člověka byla koncentrována do rukou jednoho subjektu.

5.3 Jak proběhlo soudní řízení

5.3.1 Prostor pro lidi s postižením a jejich rodiny v soudním řízení a jejich vliv na výsledek

Daniel

Rodina Daniela se obrátila na soud, když Daniel dosáhl zletilosti, neboť bylo potřeba řešit jeho zastupování při právních úkonech. Daniel má sice těžší postižení, ale byl vždy podporován všemi členy rodiny v běžném životě. *Získal základní vzdělání a zapojuje se do různých společenských aktivit. Např. pracoval v podpůrném programu na místním obecním úřadě při pomocných pracích. Využívá i sociální služby, zejména asistenci při práci a navštěvoval kurzy sociálního učení, aby svoje možnosti co nejvíce rozvíjel.* Prakticky vždy má při svých aktivitách doprovod asistenta nebo rodiny. Samostatně disponuje jen minimálními finančními částkami – obstarává si drobné nákupy a podobně. Riziko, že by si samostatným právním úkonem jakkoliv uškodil, je tak zcela zanedbatelné. I pokud by hypoteticky ke zneužití došlo a učinil by nějaký právní úkon přesahující jeho schopnosti, nebylo by, vzhledem k charakteru jeho postižení, pro jeho blízké zřejmě složité neplatnost takového jednání prokázat.

Rodina neměla zájem nechat Daniela omezit ve způsobilosti k právním úkonům, ale bylo jim řečeno, že jiné řešení není, aby mu mohl být ustanoven opatrovník. Tak se s touto cestou smířili a požádali o omezení způsobilosti k právním úkonům. Při rozhodování o způsobilosti se okresní soud vůbec nezabýval podporou, kterou Daniel využívá, její prokazování prohlásil za zbytečné. Nijak se také nezabýval reálností rizik, která by mu při jeho životním uspořádání měla hrozit. Podle závěrů znalce o míře jeho postižení pak rozhodl o zbavení způsobilosti k právním úkonům.

S tím se rodina ovšem smířit nechtěla, pro úplné zbavení způsobilosti neviděli důvod. S pomocí Quipu podala rodina odvolání a navrhla zachování plné způsobilosti, spolu s ustanovením matky jako opatrovnice, což i předchozí občanský zákoník umožňoval. Po úspěšném odvolání okresní soud sice doplnil dokazování, ale to nijak neovlivnilo jeho závěry a na zbavení trval. Skutečnost, že Daniel nepotřebuje ochranu neplatností jednání, ale pouze možnost odpovídajícího zastoupení, nepřijal ani krajský soud a rozsudek potvrdil. Dvouleté neúspěšné domáhání se řešení, které by Danielovi dobře sloužilo a přitom zbytečně nezasahovalo do jeho základních práv, rodinu zcela vyčerpalo. Daniel začal mít i zdravotní problémy. Rodina se tak neodhodlala k podání dovolání a smířila se s tím, že bude moci vykonávat opatrovnictví jen za tu cenu, že Daniel bude žít s nálepkou zbavení způsobilosti, ačkoliv svým právním jednáním svoje ani cizí zájmy nikdy nijak neohrozil.

Paní Hana

Paní Hana, jejíž zbavení způsobilosti navrhla škola, když ji dokončila, u soudu nebyla a nebyli tam ani rodiče, z rodiny tam byl její bratranec. Je to už dávno, moc si to nepamatuje. Pamatuje si jen, jak o tom mluvila s lékařem: *Rozzlobil se, proč to jako udělala.*

Paní Johana

Na základě událostí, kdy paní Zuzana přišla o svůj majetek a ještě se zadlužila, poradil její matce, paní Johaně, psycholog, ke kterému Zuzana chodí, aby nechala svojí dceru zbavit způsobilosti k právním úkonům. Paní Johana s advokátkou tedy u soudu sepsaly návrh. Paní Zuzana u toho nebyla a o ničem nevěděla. Matka říká, že v té době o tom nevěděla nic a teď zjišťuje, že v návrhu je napsáno zbavení. Záměrem matky paní Zuzany bylo dceru chránit: *Nechci dceru omezovat, dcera by se ani nedala, ale chci, aby nepodepisovala žádný smlouvy.*

Při sepisování žádosti se paní Johany nikdo neptal, zda navrhuje omezení nebo zbavení způsobilosti. *Já jsem tomu tenkrát nerozuměla, teď už tomu rozumím trochu víc a já bych tam teď napsala omezení, ale myslím, že je tam zbavení...* O tom, kdo by mohl být opatrovník, s ní také nikdo nemluvil. Matka paní Zuzany si myslí, že by to mohla být ona. Co opatrovnictví obnáší, ale neví: *Já totiž nevím, jak to opatrovnictví bude probíhat, já si to nedokážu představit...* Ze soudu pak poslali paní Zuzaně informaci, že si má vybrat svého zástupce k soudu. Paní Zuzana o ničem nevěděla, tak volala matce a rozzuřila se. Matka se jí to snažila vysvětlit, že je to kvůli těm půjčkám, že pak nebude muset platit víc, než si půjčila... Pak paní Zuzaně přišlo, že jí byl určen opatrovník. Matka neví, kdy bude soudní proces, dostala jen informaci, že musí být ještě určen soudní znalec.

Paní Agáta

Paní Agáta je matkou a opatrovníkí 27leté Martiny. Martina bydlí v bytě s maminkou. Během týdne kombinuje služby denního a týdenního stacionáře a asistentek, protože má také tělesné postižení. *Rozhoduje se v řadě oblastí samostatně, ví, kolik bere důchod, kolik má příspěvek na péči, kolik jaké věci v obchodě stojí. Má svojí peněženku a tam nosí peníze, se kterými si hospodaří.* Paní Agáta zažádala o zbavení způsobilosti k právním úkonům své dcery, jak již bylo výše zmíněno, na základě doporučení pošty a pojišťovny. U soudního procesu byla paní Agáta, babička Martiny a sociální pracovnice, která Martinu nikdy neviděla. Martina u soudu nebyla. Opatrovníkem se na návrh paní Agáty stala ona sama a dostala informace, že se bude starat své dceři o finance a všechny ostatní záležitosti a jedenkrát za rok napíše soudu, jak nakládá s dceřiným majetkem. Výsledkem bylo tedy zbavení způsobilosti k právním úkonům.

Matka i dcera *byly časem zbavením způsobilosti velmi rozčarovány*, protože se teprve postupně dozvídaly, v čem všem je Martina omezena, včetně volebního práva. Matka proto zažádala o vrácení způsobilosti k právním úkonům. Postupovala přesně podle návodu jak napsat návrh. U soudu zažádala o vyšetření dcery psychologem a nikoli psychiatrem, ale bylo jí řečeno, že žádost musí napsat písemně. Poslala tedy písemnou žádost, ta však byla zamítnuta, posudek musí udělat psychiatr. Zažádala tedy alespoň o to, aby psychiatr mohla být žena, protože dcera se bojí mužů. V tom jí bylo vyhověno. U vyšetření psychiatrem paní Agáta mohla být a psychiatrovi překládala, když nerozuměl, co Martina říká. V posudku bylo napsáno, že Martina se orientuje, že si hlídá své peníze a má přehled o cenách zboží

a umí i celkem počítat. Psychiatr proto navrhl, aby Martina byla omezena a to jen v oblasti financí, protože u pohovoru řekla, že by si za peníze koupila oblečení a dala si v restauraci steak. Soud tedy rozhodl, že paní Martina bude omezena v oblasti financí s možností hospodařit s 1000 Kč za měsíc. Aspoň ostatní práva nejsou omezena.

Slečna Elena

Slečna Elena byla omezena ve způsobilosti k právním úkonům v době studia na vysoké škole z důvodu onemocnění a následně několika neuvážených právních úkonů, kterými si způsobila škody. Omezení svéprávnosti navrhl otec, který se také stal opatrovníkem. Ohledně soudního procesu slečna Elena soudí, že měla teoreticky možnost se zapojit do soudního procesu, ale nevyužila to: *Přišlo mi to na papíře, nikdo mi to ale nějak úplně nevysvětlil.* Řízení se účastnila osobně: *Bylo toho na mě dost, teda... já jsme se tam skoro rozbřečela, prostě, že to bylo strašně nepříjemný pro mě. Já jsem vlastně měla v tu chvíli pocit, jako že ten táta... že vám dělá něco, co nechcete, přikroří a zároveň je tam nejbližší pro vás člověk... u soudu měla možnost se vyjádřit, ale neměla sílu, řekla, že souhlasí s tátou.*

Vzhledem k tomu, že Elena je vysokoškolačka a že oblast, ve které měla být chráněna, byla zcela jasně vymezená, navrhoval její otec u soudu jen omezení v nakládání s větším množstvím peněz a majetku. Soud však rozhodl v podstatě opačně. Ponechal jí pouze možnost nakládat s finanční částkou do 1000 Kč a omezil jí úplně ve všem ostatním. Takže například ani nemohla uzavřít pracovní smlouvu, vyřizovat si věci na úřadech, převzít zásilku, uzavřít smlouvu o poskytování sociální služby a podobně. Masivní omezení tak vážně narušilo možnost Eleny normálně fungovat v mnoha oblastech života.

Paní Karin

Paní Karin je matkou sedmnáctiletého Samuela, mladého muže s autismem. V době našeho rozhovoru měla zažádáno o omezení jeho způsobilosti k právním úkonům a čekalo je soudní řízení. Paní Karin se sama rozhodla, že by chtěla svého syna nechat omezit ve způsobilosti k právním úkonům. Motivací bylo především to, aby ho ochránila před zneužitím (podpisy smluv, především v oblasti peněz). Informace o způsobilosti k právním úkonům čerpala především od SPMP a z Pedagogické fakulty v Olomouci. Dostala takové informace, že je lepší specifikovat, v čem by chtěla svého syna omezit a že je lepší omezit pak pouze v nutných oblastech, než úplně zbavit způsobilosti. Dále čerpala informace z brožurky od Ligy lidských práv, kde se dozvěděla informace o tom, jak probíhá soudní proces.

Zatím zažádání probíhalo tak, že přišla se svým synem k soudu, tam se jí úřednice zeptala, zda chce zbavit nebo omezit. Pak s nimi vedla vstupní pohovor, kde se ptala především na údaje jako datum narození, adresu apod. Neptala se jí, v jakých oblastech by navrhovala omezit. Bylo jí sděleno, že do toho nemá co mluvit, že to musí rozhodnout soudní znalec, což je dle slov paní Karin starý sedmdesátiletý pán, který o Samuelovi nic neví. Matka si přála, aby opatrovníkem mohla být ona i Samuelův bratr, ale bylo jí řečeno, že to není možné, že opatrovníkem bude pouze ona. Po vstupním pohovoru úřednice řekla, že je tak za půl roku osloví a řekne, co se bude dít dál. Pak přišlo poštou písemné vyjádření, kde paní Karin bylo sděleno, že opatrovníkem Samuela je městský úřad. To se jí moc nelíbilo. Nevěděla, co přesně znamená, že Samuelův opatrovník je městský úřad. Volala tedy na soud a snažila se získat informace. Má pocit, že úřednice si myslí, že ji informuje dobře, ale ona takový pocit nemá. Nedostala žádné informace o výkonu opatrovnictví ani o tom, jak bude soud dohlížet na výkon opatrovnictví. Cítí se nejistá, zda dostává pravdivé informace, musí se doptávat a informace si zjišťovat sama. Není si jistá, zda to, jak

soudní řízení probíhá, je v pořádku. Připadá jí zvláštní, že o tom, v jakých oblastech bude její syn omezen, rozhoduje sedmdesátiletý pán, který o Samuelovi neví nic a ona do toho nemá co mluvit.

Paní Karin by potřebovala svojí situaci konzultovat s nějakým odborníkem. Představovala by si, že by s nimi celou jejich situaci probral, zmapoval všechny oblasti Samuelova života a jeho současnou situaci, znal by moderní přístupy a pomohl domyslet, co by bylo vhodné udělat. Na základě toho by mohl navrhnout konkrétní vhodné řešení šité jejich rodině na míru. Konkrétně by to mohlo mít formu dlouhodobé práce s rodinou.

5.3.2 Účast člověka, o němž se rozhoduje, na řízení a ústním jednání

Pan Bohumil

Panu Bohumilovi je 36 let, žije v chráněném bydlení. Byl zbaven způsobilosti k právním úkonům a jeho opatrovnící je jeho matka. Svoji zkušenost se soudem popisuje slovy: *Jednou jsem byl u soudu. Byl jsem jenom na chodbě, uvnitř byla jenom máma, pak si mě zavolali a zeptali se, zda mám mámu rád. Já řekl ano. To bylo všechno. Ani nevím, co to bylo za soud.*

A takto popisuje situaci matka pana Bohumila: *Syn u soudu byl, ale seděl jenom na chodbě. Myslím, že by to jeho psychické stránce nepřineslo nic dobrého. Nikdo ho ani dovnitř nechtěl. Když se jednalo o ustanovení opatrovníka, tak si syna zavolali a ptali, zda si spolu rozumíme. Vybral si mě sám a tak to mělo být.*

Paní Alžběta

Ohledně situace paní Alžběty se na nás obrátila pobytová služba – domov se zvláštním režimem. V srpnu roku 2009 k nim z psychiatrické léčebny nastoupila nová uživatelka. Ještě tentýž den volala sociální pracovnice ze zmíněné léčebny a sdělila jim, že uživatelka je zbavena způsobilosti k právním úkonům, nemá však ještě ustanoveného opatrovníka. Uživatelka o rozsudku o zbavení způsobilosti nic nevěděla, nevěděla ani to, že proběhlo nějaké řízení týkající se její způsobilosti.

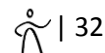
Ještě tentýž měsíc uživatelka zaslala příslušnému okresnímu soudu návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům. Sdělovala v něm, že se až nyní dozvěděla o svém zbavení způsobilosti k právním úkonům. Nedostala rozsudek, nebylo jí sděleno, z jakého důvodu ke zbavení došlo. Údajně k jednání došlo na podnět jejího strýce, sama však neměla možnost se jednání účastnit, ani se k čemukoli vyjádřit - nedostala žádné oznámení, že bylo řízení zahájeno, ani že se bude konat ústní jednání atd. Se zbavením způsobilosti k právním úkonům nesouhlasí.

V červnu 2010 byl uživatelce soudem ustanoven opatrovník pro řízení, v srpnu 2010 pak byla vyšetřena soudním znalcem z oboru psychiatrie. Do prosince 2010 se však nic dalšího nedělo. V prosinci 2010 proto sociální služba pomohla uživatelce sepsat stížnost na průtahy v soudním řízení. Obratem přišla odpověď, že předseda soudu došel k závěru, že stížnost není důvodná. Mimo jiné odpověď obsahovala následující: *„Rozsudkem okresního soudu v ... ze dne ... byl Váš návrh na vrácení způsobilosti k právním úkonům zamítnut s tím, že se upouští od doručení tohoto rozhodnutí Vám a současně bylo rozhodnuto, že Vám nepřísluší právo podávat návrh na vrácení způsobilosti dříve než od 23. 11. 2011. Rozsudek totiž nabyl právní moci 23. 11. 2010. Předpokládám, že Váš procesní opatrovník, advokát dr. Vás s tímto rozhodnutím a jeho důvody seznámil.“*

Uživatelce opět vůbec nebylo dáno na vědomí, že nové soudní řízení již probíhá. Advokát, který byl ustanoven soudem, s uživatelkou nikdy nemluvil, nesdělil jí ani začátek, ani výsledek řízení. Kromě soudního znalce uživatelku nikdo jiný nekontaktoval – již podruhé tedy neměla možnost se k celé věci vyjádřit. Nikdo nekontaktoval ani zařízení, ve kterém uživatelka již více než rok žila, aby se zajímal o její situaci – jak si počíná, jaké jsou její schopnosti a potřeby.

Paní Drahuška

Paní Drahuška je žena ve středním věku, která žije v samostatné domácnosti s několika dalšími uživateli služby domov pro osoby se zdravotním postižením. V rámci projektu *Kvalita života jako cíl*¹² jí byla nabídnuta možnost pomoci s vrácením způsobilosti k právním úkonům. Paní Drahuška měla velkou radost. S asistenty a právníkem připravili a podali návrh k soudu. Její zástupce pro řízení dostal předvolání k ústnímu jednání, paní Drahuška však ne. Soud se řídil pouze neurčitým a neodůvodněným míněním znalců, aniž by komunikoval s posuzovanou nebo jejím zástupcem: *Znalci pokládají za možné vyšetřovanou slyšet u soudu a doručit jí rozhodnutí ve věci samé, avšak dle názoru znalců to je kontraproduktivní, protože posuzovaná je schopna doručení podepsat a v doprovodu asistenta se dostavit na jednání, aniž by pochopila jeho smysl.* Paní Drahuška se přitom opakovaně ptala, kdy bude jednání, a samozřejmě počítala s tím, že se jej zúčastní. Když však zjistila, že nebyla předvolána, a není ani pravděpodobné, že bude vyslechnuta, stejně jako nebyli předvoláni a ani vyslechnuti další lidé z domova ve svých řízeních, rozhodla se, že na jednání nepojede. Usoudila, že na takové jednání, kde o ní není zájem, nemá smysl jezdit. Po dvou letech a dvou odvoláních se svým návrhem nakonec uspěla. Až na jednání u krajského soudu byla pozvána, byla vyslechnuta a rozhodnutí velmi dobře porozuměla. Měla velkou radost.

Slečna Katka

Řízení o omezení způsobilosti bylo zahájeno na návrh paní Svatavy, ale byl to nápad Katky, která pochopila, že by jí to mohlo chránit. Paní Svatava popisuje jeho průběh: *Pozvánku k soudu Katka nedostala. K soudu ale šla. Před jednací síní jsme se radovali, že jsme se tam sešli všichni, s lidmi ze sociálky, měli jsme radost, že tam jsou, všichni se ke Katce chovali moc vstřícně, ale Katku do jednací síně nepozvali. Soudkyně to projednala bez ní. Takže jí se vůbec na nic neptali. Na mě se obraceli. Vždycky všude se obracejí jen na mě. Já jsem trvala na tom, to soudkyni velmi udivilo, že chci, aby u toho byla, protože byla na chodbě, já jsem říkala, že se jí to týká přece.*

Největší problém ale byl, kdo zaplatí ten znalecký posudek, to bylo tak strašně nepříjemný, mluvili o tom, že to máme zaplatit my. Protože jsem žádost o omezení podávala já. Ale posudek byl vyžádaný - soud to chtěl. Ale sociálka se Katky zastala, řekla, že Katka žádný majetek nemá, a tak to nemusela platit.

Lékařka – psychiatrička, která psala znalecký posudek, pořád nutila Katku k vyjádření, jestli si uvědomuje, že i když bude omezená ve způsobilosti k právním úkonům, tak bude nadále trestně odpovědná. A že se to dozví „cikáni“, kteří ji budou zneužívat k trestním činům, že jí nejspíš omezení způsobilosti poradili oni. To si myslela asi na základě toho, že jsem řekla, že s tou myšlenkou, že by jí omezení způsobilosti mohlo chránit, přišla Katka sama.

¹² Informace o projektu můžete nalézt zde: <http://www.kvalitavpraxi.cz/projekty/ukoncene-projekty/kvalita-zivota-jako-cil/>

5.3.3 Komunikace soudu s člověkem s postižením

Poučení soudem a procesní práva.

Paní Monika

Na základě zahájení řízení o přezkoumání svéprávnosti soud paní Moniku písemně poučil: *Posuzovanému soud jmenuje opatrovníka pro řízení... To nebrání tomu, aby si posuzovaný zvolil zmocněnce. Pokud si posuzovaný sám zvolí zástupce, platí náklady tohoto právního zastoupení. Posuzovaný má právo, aby mu soud zaslal důležité listiny, které se jeho osoby týkají, zejména usnesení o zahájení řízení, kopii návrhu, předvolání k ústnímu jednání soudu, pokud nejsou splněny zákonné podmínky pro upuštění od výslechu posuzovaného, rozhodnutí ve věci samé, pokud nebylo soudem rozhodnuto jinak. Ostatní listiny budou doručovány jeho opatrovníkovi nebo zástupci. Posuzovaný má právo být v řízení vyslechnut..., označit důkazy...*

Chráněné bydlení, kde paní Monika žije, soud vyzval: *Ve věci posuzované Moniky... dále sdělte: od kdy je posuzovaný umístěn a odkud..., jaké je jeho chování a vztah k personálu a ostatním klientům, zda je schopen účasti jednání u soudu, jaké jsou jeho komunikační či dorozumívací schopnosti atd.*

Ve své odpovědi poskytovatel sociální služby uvedl mj.: *Jednání u soudu je pro paní Moniku stresující a zatěžující, pro takové případy doporučuji vždy přítomnost asistenta z chráněného bydlení, popř. tety či otce. Paní Monika dobře rozumí konkrétním, běžným záležitostem, v tomto smyslu je schopna komunikovat. Abstraktnější situace nemusí vždy dobře pochopit, žádá pak asistenci, vysvětlení od někoho, komu věří. V případě jednání o svéprávnosti paní Moniku k soudnímu jednání doprovodí klíčová asistentka Mgr. M.N.*

V Poučení osoby, o jejíž svéprávnosti je jednáno, tedy určenému Monice, nemohla paní Monika, a dokonce ani lidé, kteří jí pomáhají, dobře porozumět informacím o zastoupení: jestli opatrovník pro řízení je někdo jiný, než stálý opatrovník, jestli informace, že pokud si sám zvolí zástupce, platí náklady tohoto *právního zastoupení*, znamená, že to musí být advokát a že je toto zastoupení vždy placené. Obrátili se proto na Quip. Po vysvětlení těchto informací si paní Monika zvolila (vedle advokáta ustanoveného soudem) zmocněnkyni právničku Quip. Soudu společně zaslali plnou moc k zastupování. Od soudu jim však žádné informace nepřicházely – např. že byl ustanoven znalec, proti němuž by paní Monika např. mohla vznést námitku ohledně podjatosti, ani později vypracovaný znalecký posudek. Paní Monika zatím prostřednictvím své zmocněnkyně zaslala soudu smlouvu o nápomoci, kterou společně se všemi, kdo Monice poskytují podporu, připravili, a svůj věcně i právně odůvodněný návrh na vrácení svéprávnosti a na schválení předložené smlouvy o nápomoci. V té době se paní Monika od svého opatrovníka dozvěděla, že on již obdržel znalecký posudek a předvolání k ústnímu jednání. Jí samotnou ani její zmocněnkyni však soud nevyrozuměl a k jednání předvolány nebyly. Soud nepředvolal ani žádné svědky, zejména asistenty sociální služby. Zmocněnkyně pro jistotu soudu znovu zaslala svoji plnou moc a žádala o doručení všech informací a předvolání. Soud však nadále nekomunikoval a paní Monika ani její zmocněnkyně nebyly k nařízenému jednání předvolány. Dostavily se k němu tedy bez předvolání. Přišli i lidé, kteří byli navrženi ve smlouvě o nápomoci jako podpůrci. Soud s jejich účastí vůbec nepočítal, počítal jen s opatrovníkem, znalcem a advokátkou, která se svojí „klientkou“ ovšem nikdy nevešla v jakýkoli kontakt. Soud se zřejmě rovněž nezamýšlel zabývat návrhy podanými paní Monikou

prostřednictvím její zmocněnkyně. Soudem ustanovená advokátka o nich vůbec nevěděla. Soud také neprojevil zájem vyslechnout asistenta Moniky, sociálního pracovníka ani ředitele sociální služby.

Soud tedy paní Moniku sice na počátku řízení o jejích právech poučil, ale ve skutečnosti by během řízení neměla možnost žádné z nich využít. Soud ani advokát paní Monice neumožnili naplnění práva na spravedlivý proces. Ani písemná komunikace soudu s paní Monikou neodpovídala po formální ani obsahové stránce Úmluvě. Poučení nebylo jednoznačné a srozumitelné, takže se musela paní Monika již ohledně toho obrátit na právníka. Soud nerefletoval skutečnost, že od účinnosti zákona o sociálních službách¹³ 1. 1. 2007, zcela v duchu Úmluvy, člověk s postižením již není nikým nikam „umístován“, ale uzavírá smlouvu o poskytování služby. Ve své žádosti o informace chráněného bydlení soud nepovažoval za důležité přizpůsobit formulace ani do té míry, že o paní Monice hovořil v mužském rodě. Také formulace dotazu na *chování a vztah k personálu* neodpovídá tomu, jak obvykle hovoříme o dospělých lidech, ve vztahu k jejich potřebám podpory při právním jednání. Otázka „chování k personálu a klientům“ by mohla být relevantní spíše pro řízení přestupkové nebo trestní.

Paní Libuše

Byla kdysi zbavená způsobilosti k právním úkonům, aniž by o to sama požádala. Pracuje, stará se o svou domácnost, bydlí v rodinném domku, kde využívá službu chráněného bydlení. Po letech strávených v ústavu, plně zbavená způsobilosti k právním úkonům, požádala soud o vrácení svéprávnosti. Na předvoláních k soudnímu řízení dostala paní Libuše (stejně jako mnoho dalších lidí při stejném řízení) opakovaně toto poučení: *Náklady, které účastníkům nebo jejich zástupcům v řízení vzniknou, zejména hotové výdaje (včetně soudního poplatku), ušlý výdělek, náklady důkazů a odměna za zastupování advokátem nebo notářem, patří do nákladů řízení Vámi zastupovaného účastníka. O náhradě nákladů řízení rozhodne soud v rozhodnutí, kterým se u něj řízení končí. Budete-li žádat nebo bude-li žádat Vámi zastupovaný účastník náhradu ušlého výdělku, místního přepravného a jízdného, postupujte podle poučení níže uvedeného. Jste-li v pracovním poměru nebo v poměru obdobném pracovnímu poměru a budete-li žádat v rámci náhrady nákladů účastníků řízení náhradu ušlého výdělku za dobu účasti u soudu, nechte si na tomto předvolání potvrdit průměrný hodinový výdělek. Protože paní Libuše pracuje a její příjmy jsou malé a na účast při ústním jednání soudu si vždycky musí vzít neplacené volno, měla zájem náhradu nákladů za ušlý výdělek a jízdné uplatnit. Nechala si tedy od zaměstnavatele potvrdit na formuláři v předvolání, co soud žádal. Stejně tak její zástupce pro řízení, kterého si zvolila. U soudu se dozvěděli, že toto poučení se přeci vůbec nevztahuje na tento typ řízení, tedy řízení o způsobilosti k právním úkonům/svéprávnosti. Že se to vztahuje jen na řízení sporná. Paní Libuše byla velmi zklamaná a vůbec to nemohla pochopit. To si ze mě chtěli udělat legraci, že jo? Proč by mi to tam tedy psali a proč jsem si všechny doklady vyřizovala?*

Ústní komunikace soudu s člověkem s postižením.

Paní Monika

Vzhledem k tomu, že se paní Monika k soudu (oproti očekávání soudu i jejího advokáta) dostavila, soud jí vyslechl. Ovšem způsobem, který pro ni nebyl přístupný a srozumitelný. V situacích, které jsou pro ni stresové nebo příliš složité, může paní Monika potřebovat při komunikaci asistenci. Úmluva¹⁴ jí zaručuje

¹³ Zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

¹⁴ Čl. 21 písm. b) Úmluvy o právech osob s postižením

právo využít tento způsob komunikace při jakémkoli úředním jednání, včetně soudu. Vzhledem k tomu, že hned na počátku výslechu paní Monika nepochopila, kam směřuje dotaz soudu, obrátila se při výslechu na zmocněnkyni a na lidi z chráněného bydlení, kteří byli v jednací síni přítomní, a očekávala podporu, jak je zvyklá. Nebylo jí však soudem umožněno žádnou asistenci využít. To jí jednak velmi znejistilo a také znemožnilo vést další relevantní rozhovor o věci. Byla tak vystavena delší dobu této stresující situaci. Navíc pak znalec dostal slovo, aby okomentoval jednotlivá vyjádření paní Moniky, což paní Monika pociťovala jako dezinterpretaci toho, co si skutečně myslí a chtěla říci. Připadalo jí to velmi nedůstojné a nespravedlivé. Pracovníci chráněného bydlení k tomu v odvolání proti rozsudku uvádí: *Dále bychom rádi reflektovali soudní řízení, kterého jsme se zúčastnili jako „veřejnost“, jehož průběh nepovažujeme za důstojný a objektivní a při kterém nebyl brán ohled na specifické potřeby paní Moniky tak, aby se mohla lépe orientovat v situaci. Výslech paní Moniky, jak byl veden, by byl stresující i pro člověka bez postižení. Otázky nebyly kladeny jednoznačně, aby je dotazovaná byla schopna pochopit. V jednání s paní Monikou by byl zapotřebí asistent, který by paní Monice přeložil obsah dotazů do srozumitelnější podoby, pokud by soudem pokládaným otázkám nerozuměla. Dále bychom chtěli poukázat na fakt, že ani sama paní Monika, ani asistentka, která byla explicitně uvedena v naší odpovědi soudu (tuto odpověď si soud sám vyžádal) a která měla paní Moniku doprovázet, nebyly k jednání přizvány. Po skončení ústního jednání byl vynesena rozsudek. Chráněné bydlení poukazuje: Rozsudek a jeho odůvodnění byl soudkyní směřován hlavně na jejího opatrovníka a advokátku, jakoby tam paní Monika vůbec nebyla a vůbec se jí netýkal.*

5.3.4 Zastoupení advokátem

Paní Monika

Paní Monika byla soudem vyzvána, aby si zvolila svého zástupce pro řízení o přezkoumání její svéprávnosti. Přestože si svého zástupce zvolila (právníčku z neziskové organizace hájící práva lidí s postižením), byl jí podle nových procesních pravidel soudem ustanoven ještě i advokát. Takže jí v řízení zastupovaly dvě různé osoby. Společně s právníčkou z neziskové organizace a s jejími asistenty a opatrovníkem začaly promýšlet a připravovat návrh nejvhodnějšího řešení. Dospěli k závěru, že nejvhodnější bude vrácení svéprávnosti a uzavření smlouvy o nápomoci. Návrh zaslali soudu.

Naproti tomu advokátka paní Moniku nikdy nekontaktovala – nikdy se s ní nesešla, ani s ní jinak nekomunikovala. Proto nemohla zjistit, jaká je situace její „klientky“, ani jaké jsou její zájmy a přání, které by měla u soudu uplatnit a hájit. Paní Moniku advokátka také vůbec o ničem neinformovala – ani o tom, že se koná ústní jednání. Na druhou stranu advokátka zase neměla od soudu k dispozici návrh na vrácení svéprávnosti a návrh smlouvy o nápomoci paní Moniky, který soudu předložila paní Monika prostřednictvím své zvolené zástupkyně. Advokátka se tedy setkala se svou „klientkou“ až v jednací síni, aniž by o její věci měla od ní jakékoli informace. Ani neskrývala překvapení, že se klientka k soudu dostavila. V soudní síni sice usedla vedle své klientky, ale po celou dobu řízení s ní nekomunikovala. Advokátka se plně ztotožnila se závěry znalce, který paní Moniku rovněž znal jen z cca 20 minutového vyšetření. Na základě něj znalec došel k závěrům, se kterými nesouhlasil nikdo, kdo se s paní Monikou znal (viz kap. 4.3.5). Závěry znalce zvolená zástupkyně u soudu zpochybnila. Soud však v ničem návrhu paní Moniky nevyhověl, neprovedl žádné navržené důkazy a rozhodl o omezení svéprávnosti v největší

míře, kterou zákon umožňuje. Přesto se advokátka ihned po vynesení rozsudku vzdala odvolání, aniž by se paní Moniky zeptala, co si vlastně přeje. Písemné vyhotovení rozsudku jí rovněž nedoručila.

5.3.5 Znalecký posudek

Slečna Nina

Slečna Nina má kombinované postižení a obtížně komunikuje slovně. Matka potřebovala řešit možnost zastupování dcery při právních úkonech (viz. kap. 4.2.3). Věc se dostala k soudu a soud nařídil znalecký posudek. Znalkyně však přistoupila ke slečně Nině spíš jako k „objektu vyšetření“ a zanedbala základní společenská pravidla. Niny se to dotklo a se znalkyní neměla zájem komunikovat. Tím byl ovlivněn celý posudek. z pohledu matky znalecký posudek nevystihuje slečnu Ninu, na různých místech deformuje vyjádření matky a účelově jej převádí v neprospěch Niny. Zejména nebylo zřejmé, jak dospěla znalkyně k tvrzení, že *Nina se rozhoduje pudově*. Viděla Ninu krátce, Nina nebyla vyzvána k učinění nějakého rozhodnutí. Nina přitom dobře ví, co v životě chce a co nechce i to, co nemůže. Orientuje se v běžných životních situacích, hodně jí záleželo např. na tom, aby se aktivně účastnila voleb. I co se týče nákupů a kapesného, v malých sumách se orientuje, umí koupit dárek i něco pro sebe. Dále nebylo zřejmé, jak dospěla znalkyně k závěru, že jde u Niny o progresivní degenerativní onemocnění. Matka znalkyni podala informaci, že k poškození mozku došlo následkem nedostatku kyslíku u porodu resp. po porodu. Tak jí to bylo před léty sděleno pediatrem. Dále znalkyně uvedla poškození zrakového nervu jako progresivní, což však nebylo diagnostikováno očním lékařem. Znalkyně konstatuje středně těžké mentální postižení na základě cca hodinu trvajícího vyšetření, které bylo především rozhovorem s matkou, bez navázání komunikace s Ninou. Přitom psychiatrická léčebna před lety na základě cca 14denní hospitalizace konstatovala jen lehkou mentální retardaci. Znalkyně v závěru posudku konstatuje *velký mentální defekt*, který je podrobně popsán na příkladech dvou typů specializovaných vyšetření v tom smyslu, co by tato vyšetření určitě ukázala, kdyby byla bývala provedena. U Niny ovšem provedena nebyla. Psychologický test rovněž nebyl proveden. Na jednom místě posudku se uvádí, že jej vyšetřovaná není schopná, na jiném místě však znalkyně přiznává, že jej nebylo možné provést pro nespolupráci vyšetřované. Je pak otázkou, z čeho vlastně závěry posudku vychází. Konstatování znalkyně, že vyšetřovaná *...neumí vůbec psát, nezpívá, rytmus nevytleská...* vyznívá, jako by bylo prokazatelně zjištěno, že vyšetřovaná toho není schopná, avšak je pravděpodobné, že i toto bylo důsledkem nenavázání komunikace lékařky s vyšetřovanou. V posudku byla i nevhodná osobní hodnocení Niny a její matky, která se netýkala předmětu posudku. Celkový přístup znalkyně k Nině, zřejmě daný zejména ve zdravotnictví zakořeněným paternalistickým přístupem ke zdravotnímu postižení, byl dokreslen používáním zastaralé terminologie jako debilové, imbecilové, idioti a formulací na adresu lidí s postižením jako *hluboká závadnost, velké neštěstí, chovanci*. Tato terminologie je nejen v rozporu např. s Úmluvou, s Mezinárodní klasifikací funkčních schopností a zdraví (Světová zdravotnická organizace, 2001)¹⁵ a zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ale především je nedůstojná a zcela proti smyslu a obsahu Úmluvy o právech osob

¹⁵ Jde o novou verzi, která reviduje dosavadní Mezinárodní klasifikaci poruch, disabilit a handicapů. Cílem revize bylo zlepšit stejné příležitosti pro všechny lidi a podpořit boj proti diskriminaci založené na postižení. Od první verze se liší zásadní změnou pohledu na zdravotní postižení. „Tato klasifikace věnuje větší pozornost tomu, jak člověka s postižením omezuje jeho sociální kontext, než jak ho omezuje vlastní postižení. (Jedním z omezení je například zbavení způsobilosti k právním úkonům, neboť člověk nemůže rozvíjet svoje schopnosti a výkon zvažováním rizika a zacházením s jeho důsledky.)“ (PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D., klinická psycholožka)

s postižením. Znalkyně konstatuje, že její nález ostře kontrastuje s údaji matky. Ve skutečnosti znalecký posudek významně kontrastuje se zkušeností a svědectvím i všech ostatních lidí, kteří jsou s Ninou v kontaktu a umí s ní komunikovat. V podstatě všichni se nezávisle na sobě spontánně vyjádřili, že měli pocit, že posudek hovoří o někom jiném než o Nině. V posudku byly uvedeny i citlivé údaje ohledně zdravotního stavu, které nijak nesouvisí se způsobilostí k právním úkonům (z oblasti gynekologie, urologie, dermatologie, o technice použití toalety, apod.).

Paní Karin

Paní Karin připadá zvláštní, že o tom, v jakých oblastech bude její syn omezen, rozhoduje sedmdesátiletý pán – znalec, který o synovi Samuelovi neví nic a ona do toho nemá co mluvit.

Paní Monika

Paní Monika využívá podporu sociální služby chráněné bydlení. V rámci této služby se poskytuje uživatelům ubytování a podpora podle jejich individuálních potřeb. Paní Monika má byt pro sebe a sama se o něj stará, stejně jako o několik svých domácích mazlíčků. Asistenci využívá v malé míře, hlavně jako doprovod při cestách do neznámého prostředí a při vyřizování mimořádných záležitostí, a to hlavně kvůli své nejistotě, že správně informace *nepobere* (jak sama říká) a asistentka je pro ni i psychickou podporou. Při vyřizování věcí na úřadech je ráda, když jí někdo doprovodí, protože má obavu, že by si z jednání všechno nepamatovala. Podle asistentů ale sama dokáže daleko víc, než nakolik si věří. Je velmi ostražitá a každou záležitost chce nejdřív zkonzultovat s těmi, kterým důvěřuje, než učiní nějaký krok. V chráněném bydlení Monika pomáhá mnoha dalším lidem – aby včas vstali do práce, doprovází je na cestě, pomáhá paní se zrakovým postižením. *Je jedinou klientkou, která má klíč od společných prostor a může v případě potřeby ostatním klientům zajistit např. potraviny ze společné ledničky apod.* (podle vyjádření pracovníků chráněného bydlení).

V řízení o přezkoumání svéprávnosti v roce 2014 jsme navrhli vrácení svéprávnosti a uzavření smlouvy o nápomoci. Byl nutný znalecký posudek. V zadání posudku položil soud znalci přes 20 otázek, z nichž podstatná část vybočovala mimo rámec medicíny a možnosti jednorázového lékařského posouzení. Znalec na ně po provedení krátkého vyšetření a studiu starší lékařské dokumentace přesto ochotně odpovídal, aniž by se zabýval faktickou situací paní Moniky.

Znalec tak došel k absurdním tvrzením, nad kterými paní Monika a lidé, kteří ji znají, nevěděli, jestli se mají smát nebo plakat. Hned v úvodu se píše: *Výrazná je její sugestibilita, je masivně ovlivnitelná druhými, naivně důvěřivá. Její jednání je nepromyšlené.* Znalec konstatuje: *Monika není schopna porozumět důsledkům uzavření jakékoliv smlouvy a není schopna jakékoliv pracovní činnosti.* Přitom paní Monika pracuje v potravinářské dílně, ve standardním pracovním poměru na základě smlouvy, jejíž obsah si osobně dohodla, zná jej a bez problémů dodržuje. *Po tom, co jí byla vysvětlena pracovní smlouva, pochopila jasně, jaké jí z ní plynou povinnosti. Chápe, rozumí a řídí se podmínkami běžného provozu v prostředí, kde je nutno dodržovat přísné hygienické normy, ale i povinnostmi vůči zaměstnavateli – pravidelná docházka, pravidla pro čerpání dovolené a nemocenské atd. Příkladem je i to, že si sama v den soudního jednání zařídila potvrzení od soudu, které musí donést do práce.* Podobně došel znalec k závěru, že paní Monika *není schopna jakéhokoliv hodnotného racionálního jednání.* K tomu její poskytovatel sociální služby uvádí: *s tímto výrokem zásadně nesouhlasíme. Příklad: Paní Monika je diabetička, je zvyklá si zcela samostatně měřit hladinu cukru v krvi a tomu uzpůsobovat množství stravy. Je schopna*

*samostatně ráno vstávat do zaměstnání, protože ví, že kdyby přišla pozdě, může jí to být strženo z platu. Ví, že když si chce koupit něco, na co nemá dostatek financí, musí šetřit atd. Také se v posudku píše, že není schopna jakéhokoliv samostatného úsudku a názoru apod. Monika si všechno promyslí a rozhodne sama, jen se obvykle o svém úsudku ráda ujistí. Podle znalce je však její rozhodování narušeno prakticky chybějícími analytickými schopnostmi, v zásadě se jedná pouze o naučené reakce. Vzhledem k těžkému intelektovému defektu si vlastní názory nevytváří. S paní Monikou je přitom možné si dobře popovídat na jakékoli téma. Svého času se paní Monika rozhodla, že chce uzavřít sňatek, žila s partnerem ve společné domácnosti: v roli manželky se do velké míry starala o chod své domácnosti, s manželem hospodařili i s rozpočtem. Dále chráněné bydlení uvádí: Monika se denně rozhoduje, jak bude její den vypadat. Ráno sama vstává a vypravuje se do práce. Pomáhá i sousedovi včas vstát a vypravit se do práce... Při společné dovolené všech klientů zůstala paní Monika týden sama v domě, starala se sama o sebe, aniž využila pomoc asistentů z druhého střediska. Rozhodla se samostatně i o tom, že chce chodit do zaměstnání a pro toto rozhodnutí má jasné důvody. S realitou ostře kontrastuje například i zjištění, že rozpoznávací i ovládací schopnosti jsou u vyšetřované trvale zcela vymizelé, kde si nakonec protičeíl i se závěrem samotného znalce, že je schopna rozeznat potřebu uzavřít smlouvu o poskytování sociálních služeb. Na otázku soudu, zda je Monika schopna samostatně právně jednat v běžných záležitostech každodenního života (čímž se myslí hlavně běžné nákupy, v nichž mimochodem ani nelze člověka omezit) a pečovat o svou osobu, znalec odpovídá: *Není schopná jakéhokoliv samostatného jednání v žádné právní situaci a není schopná pečovat o svoji osobu.* Přitom si Monika zcela samostatně nakupuje vše, co potřebuje k běžnému životu i k péči o domácí zvířata, jak v místě bydliště, tak v okolních městech, sama navštěvuje lékaře, postará se o sebe, svou domácnost. Jinde pak znalec uvádí, že *nemůže samostatně nakládat se žádnými finančními prostředky a není schopna porozumět důsledkům kupní smlouvy.* K tomu pracovníci chráněného bydlení uvádí: *v současné době paní Monika samostatně hospodaří s částkou 500 měsíčně. z této částky si hradí snídaně a večeře, které si chodí sama nakupovat, v obchodě je schopna si vybrat, co potřebuje, na co má zrovna chuť. Za pomoci asistenta je schopna si spočítat, na co finance má a na co ne, chápe, že si nemůže dovolit všechno, co by chtěla, je schopna se rozhodovat mezi variantami v cenové relaci, na které má.**

Zjištění v posudku se dramaticky rozcházela s dlouhodobou praktickou zkušeností lidí, kteří Moniku dobře znají, otce – opatrovníka, pracovníků sociální služby. Ti měli pocit, že zpráva hovoří o někom úplně jiném. Soud prvního stupně však vycházel v podstatě výhradně z posudku znalce a tomu odpovídal i obsah rozhodnutí – byla omezena ve svéprávnosti ve všech oblastech, ve kterých zákon dává možnost člověka omezit, tedy ve větším rozsahu, než byla omezena dosud. Teprve při řádné konfrontaci závěrů znalce s ostatními svědky a důkazy u odvolacího soudu si tento soud mohl udělat reálný obrázek o situaci paní Moniky a jejímu návrhu na vrácení svéprávnosti nakonec plně vyhověl. Asi se není co divit, že si paní Monika málo věří, když je ona i její rodina zřejmě odjakživa konfrontována s podobnými hodnoceními odborníků.

Paní Libuše

Návrh paní Libuše na vrácení způsobilosti k právním úkonům byl soudem zcela zamítnut, hlavně na základě znaleckého posudku, a ponechal jí plné zbavení způsobilosti. Chráněné bydlení, které poskytuje paní Libuši sociální službu, se v rámci odvolání vyjádřilo mj. ke znaleckému posudku: *Po přečtení znaleckého posudku a po získání informací o samotném vyšetření od paní Libuše si myslíme, že s paní*

Libuši nebylo při vyšetření jednáno takovým způsobem, který by paní Libuši umožňoval odpovědět. Sociální pracovnice nejprve zjišťovala, jak si paní Libuše na samotné vyšetření vzpomíná a jaké z něj měla pocity. Paní Libuše nejprve o vyšetření mluvit nechtěla, až po chvíli začala na otázky odpovídat. Paní Libuše o samotném vyšetření uvedla následující: „Pro mě by bylo lepší, kdyby se mnou byla uvnitř (myšleno v ordinaci) i Marta (tj. pí XY).“ „Neměla jsem dost času na odpověď.“ „Pořád do mě hučely (obě lékařky mluvily hodně a příliš rychle).“ „Byla to otrava, schůzka byla nepříjemná.“ z praxe je zřejmé, že u lidí s jakýmkoliv druhem mentálního postižení je při rozhovoru velmi důležité to, jakým způsobem jsou otázky kladeny a jaká je rychlost mluvy dotazujícího se. Ze znaleckého posudku vyplývá, že paní Libuše neznala odpovědi na mnoho otázek, které běžně bez problémů zodpoví (např. adresa, jak dlouho bydlí v CHB, datum narození). Další otázky, jak jsou uvedeny ve znaleckém posudku, nám přijdou špatně formulované (např. otázka chodí s přítelem? strach? starosti? budoucnost?). Samozřejmě nevíme, jak byly přesně otázky paní Libuši pokládány, ale vzhledem k odpovědím na ně máme za to, že pro potřeby paní Libuši byly zformulovány špatně. Při správně položené otázce paní Libuše na otázky odpovídá. (Př.: sociální pracovnice se na schůzce paní Libuše zeptala, jaká je její budoucnost? Paní Libuše řekla, že neví. Sociální pracovnice tedy zkusila otázku položit jinak: „Paní Libuše, co byste chtěla za rok, za dva nebo třeba za tři? Co by mělo být jinak než teď?“ Na takto položenou otázku paní Libuše odpovídá: „Chtěla bych se odstěhovat... Bydlet s Pepou...“) u některých odpovědí také nalézáme věcnou nesprávnost. Například otázka alkoholu. Ve znaleckém posudku je uvedeno, že paní Libuše si dá denně jedno pivo. Klíčová asistentka paní Libuše toto tvrzení jednoznačně popírá a uvádí, že paní Libuše si dá pivo cca jednou za dva až tři měsíce, pokud jdou ženy společně na oběd někde ve městě. Sama paní Libuše si na tuto otázku nevzpomíná. Stejně tak u otázky návštěvy úřadů. V posudku je uvedeno, že tam ještě nebyla. Paní Libuše však uvádí, že si na úřadě byla například vyzvednout občanský průkaz nebo se informovat. Na úřad paní Libuši doprovodil vždy asistent, ale paní Libuše se pak na vše zeptala sama. Ve znaleckém posudku je taky uvedeno, že paní Libuše odpovídá v jednotlivých slovech, která obtížně váže do vět. Při jednáních s pracovníky chráněného bydlení odpovídá paní Libuše celými větami a bez větších obtíží. Máme za to, že paní Libuše byla při samotném vyšetření ovlivněna jednak cizím prostředím a cizími osobami, jednak tím, že otázky nebyly kladeny dostatečně srozumitelně a pomalu. Ve znaleckém posudku je dále uvedeno, že paní Libuše bydlí v „takzvaném“ chráněném bydlení. K tomuto bychom rádi uvedli, že chráněné bydlení je registrovaná sociální služba a způsob jejího poskytování konkrétně upravuje zákon o sociálních službách. Dále je zmíněno, že paní Libuše využívá služeb asistentů ke zvládnutí běžného praktického života. Dle naší zkušenosti paní Libuše právě tyto každodenní praktické věci zvládá sama (např. praní prádla, žehlení, cestování do zaměstnání, objednání k lékaři, zajištění medikace, péče o kočku apod.). Paní Libuše si v současné době osvojuje práci s finanční hotovostí. Vede si svůj účetní sešit, aby měla přehled o svých příjmech a výdajích, sama si vybírá peníze z bankomatu. Ve znaleckém posudku je také uvedeno, že paní Libuše je snadno ovlivnitelná. Paní asistentka XY, která zná paní Libuši velmi dobře, uvádí, že toto si rozhodně nemyslí. V poslední řadě se také neztotožňujeme s názorem lékařky, že paní Libuše není schopna samostatné existence. Dle našeho názoru může paní Libuše se správně mířenou podporou žít jako každý „normální“ člověk.

Slečna Vendula

Žije v chráněném bydlení. Pro řízení o přezkoumání svéprávnosti v roce 2014 byl vypracován znalecký psychiatrický posudek. Znalec v něm uvádí: u jmenované je dominující mentální defekt... Intelektové

schopnosti v pásmu střední až dolní debility, v některých složkách imbecility... Výraznou obtíž a překážkou je výrazná porucha řeči, která jmenovanou okamžitě pro okolí stigmatizuje a činí její samostatné vyřizování svých záležitostí, zároveň ovšem i s defektem intelektu, nemožným... Závěr: Jmenovaná trpí mentální retardací, to je snížení intelektu do středního až těžšího pásma debility (v nové klasifikaci – lehká mentální retardace při dolní hranici IQ rozmezí této poruchy)...

Znalec používá zastaralou stigmatizující terminologii, přestože, jak sám uvádí, již před mnoha lety byla zavedena „nová“ klasifikace a terminologie. Od 2001 totiž platí revize Mezinárodní klasifikace funkční schopnosti, postižení a zdraví, kterou přijala Světová zdravotnická organizace. Reagovala tím na společenský vývoj i vývoj v oblasti medicíny posledních desetiletí. Ke znaleckým posudkům se pro účely soudních řízení několika našich klientů opakovaně vyjádřila dr. Baštecká, klinická psycholožka, předsedkyně Etické komise Českomoravské psychologické společnosti. Říká, že v současné době je *na postižení nahlíženo jako na záležitost společenskou (sociální), otázky na přítomnost duševního onemocnění nejsou zajímavé, pokud je člověk schopen dobře zvládat svůj život. Způsobitost k právním úkonům je pojímána jako podmnožina jeho celkové kompetence žít běžný život. Jednoduše řečeno: jedinec, který má dost vlivu, ekonomických prostředků anebo sociální opory¹⁶ (ať neformální v podobě rodiny a přátel nebo formální v podobě institucí), se pravděpodobně obejde bez diagnózy (s výjimkou, kdy diagnóza znamená lepší porozumění jeho potřebám) a bez zpochybňování jeho způsobilosti.*

 | 40

Na uvedený vývoj zareagovala též oblast medicíny – například vícesovou diagnostikou, kdy na mentální postižení je nahlíženo spíše jako na podmínky k životu než na nemoc (viz Diagnostický a statistický manuál APA, IV. vydání). V revizi Mezinárodní klasifikace funkční schopnosti, postižení a zdraví z r. 2001 jsou členské státy vybízeny, aby tento nástroj pro komplexní bio-psycho-sociální posuzování postižení využívaly. Klasifikace ICF věnuje rovnocennou pozornost tomu, jak člověka s postižením omezuje jeho sociální kontext a jak ho omezuje vlastní postižení, aby došlo k optimalizaci pomoci a podpory v obou oblastech. ... Revize Mezinárodní klasifikace se chystá na rok 2015 a lze předpokládat, že z ní diagnóza „mentální retardace“ zmizí. Česká republika jako členský stát Světové zdravotnické organizace, členská země Evropské unie atd. se plně hlásí k nastoleným změnám: zdravotní postižení je v oblasti sociálních služeb posuzováno z hlediska pomoci a podpory nutné k sociálnímu začlenění a zároveň zachovávající lidskou důstojnost.¹⁷ Změnu v chápání zdravotního postižení a přístupu k němu odráží i změna odborné terminologie zakotvená v mezinárodních i domácích dokumentech. Jedním z důvodů je právě odstranění stigmatizujících výrazů, jako je debilita, imbecilita, idiocie apod. Nerespektování těchto změn konzervuje stigmatizaci a vyčlenění lidí ze společnosti. Výsledkem takového přístupu je pak i to, že člověka může i nadále (v očích některých osob, dokonce odborníků) stigmatizovat snížená schopnost artikulovat, dokonce tato stigmatizace může být uvedena znalcem jako důvod pro omezení svéprávnosti. Takový přístup je však v rozporu s řadou závazků zakotvených v Úmluvě, s ústavními právy i občanským zákoníkem.

¹⁶ Van der Eynde, J.; Veno, A.: Coping with Disastrous Events: An Empowerment Model of Community Healing. Chapter 7 in: Gist, R., Lubin, B. (Eds.) (1999). *Response to Disaster. Psychosocial, Community and Ecological Approaches*. Brunner/Mazel.

¹⁷ PhDr. Bohumila Baštecká, Ph.D., *ZDRAVOTNÍ POSTIŽENÍ VS. ONEMOCNĚNÍ a PORUCHA, Vyjádření k psychologickému posudku*, 16. 12. 2012

5.3.6 Rozsudek

Slečna Vendula

V řízení ve věci přezkoumání svéprávnosti slečny Venduly, pro které byl vypracován výše uvedený znalecký posudek, soud vynesl na konci r. 2014 rozsudek, že se slečna Vendula *omezuje ve svéprávnosti tak, že není oprávněná samostatně činit žádné právní jednání s výjimkou nakládání částkou 20 Kč týdně.*

Podle právní doktríny¹⁸ i ve smyslu nového občanského zákoníku má soud zjistit a pojmenovat konkrétní oblasti právních úkonů, ve kterých by člověku hrozila jinak závažná újma. Omezit svéprávnost pak může jen v těchto konkrétně zjištěných oblastech a jen nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření¹⁹. Přičemž mírnějším opatřením je především podpora, kterou člověk využívá a nová opatření podle občanského zákoníku (opatrovnictví bez omezení svéprávnosti, smlouva o nápomoci, zastoupení členem domácnosti). Ve výroku rozsudku je nutné oblasti právního jednání také jmenovat konkrétně. Naopak se má soud vyvarovat obecného výroku, že se člověk omezuje „ve všem, kromě...“²⁰. Slečně Vendule jistě nehrozí závažná újma tím, že by si např. chtěla podat žádost o nějakou sociální dávku. Přesto jí v tom rozsudek zabránil.

Ani výše částky, se kterou je slečna Vendula oprávněna nakládat, není v souladu s občanským zákoníkem²¹. Ten vůbec neumožňuje člověka omezit v běžných záležitostech každodenního života. Běžnou záležitostí může být právě např. i vyřizování běžných věcí na úřadech a v každém případě také nakládání s částkou větší než jen 20 Kč týdně.

5.4 Omezování rodičovských práv

Paní Františka

Paní Františka má dospělou dceru Zdenu. Zdena byla vdaná a má dvě děti. Když jí bylo kolem třiceti let, měla těžké období, kdy se její vztah s manželem zhoršil a zároveň trpěla poporodními depresemi po druhém dítěti. Došlo k celkovému zhoršení jejího psychického stavu. Její manžel tehdy požádal soud o zbavení způsobilosti k právním úkonům. Soud její způsobilost omezil. Paní Zdena má lehké mentální postižení. Paní Františka uvádí, že důvodem omezení způsobilosti bylo, že jí manžel chtěl zabránit v kontaktu s dětmi. *Chtěl dosáhnout, aby jí zbavili způsobilosti a nemohla se s dětmi stýkat.* Později se s manželem rozvedla, děti byly svěřeny do výchovy otci. Paní Zdena na radu právníka o svěřeni dětí do své péče neusilovala. *To by se táhlo a stejně by to nedopadlo. Soud stanovil způsob, jakým se může matka s dětmi stýkat, bohužel i tak bylo těžké pro Zdenu své děti vidět.* Nemohla naplňovat svá rodičovská práva a povinnosti. *Nikdy nebyla puštěna k tomu, aby mohla rozhodovat o svých dětech.* Vztahy s dětmi se srovnaly, až když se děti osamostatnily.

¹⁸ Viz např. Nález Ústavního soudu: I.ÚS 557/09 ze dne 18.08.2009

¹⁹ § 55 odst. 2 občanského zákoníku

²⁰ Kritiku takové formulace výroku rozsudku lze nalézt již např. ve stanovisku Nejvyššího soudu ČR Cpj 160/1976

²¹ § 64 občanského zákoníku

5.5 Omezování volebního práva

Slečna Martina

Nikdo nám ale neřekl, že dcera nemůže volit, popisuje paní Agáta rozčarování, když se vydali ještě s Martinou a jejím bratrem společně k volbám. Když jsme tam dorazili, řekli nám, že Martinu tam nemají a že volit nemůže. Paní Agáta byla naštvaná a řekla, že jí to uráží, a že když nemůže volit dcera, nebude volit ani ona a společně odešli. Až dodatečně si zjistila, že Martina nemůže volit kvůli zbavení způsobilosti k právním úkonům.

Pan Lukáš

Rodiče nechtěli Lukáše zbavovat způsobilosti k právním úkonům mj. proto, že nechtěli, aby bylo omezeno jeho právo volit: On má právo jít volit, všichni jdou volit, tak chce i on. On se k tomu vyjádří, předtím to probere s babičkou.

Paní Libuše

V rámci řízení o návrhu na vrácení způsobilosti k právním úkonům znalkyně podrobila paní Libuši také zkoumání, zda může mít volební právo. K této části znaleckého posudku se vyjádřili pracovníci chráněného bydlení, které poskytuje paní Libuši sociální službu: Některé otázky, které byly paní Libuši během vyšetření kladeny, nepovažujeme za vhodné a objektivní. Jako příklad můžeme uvést otázky: Prezident? Premiér? Politické strany? Paní Libuše odpověděla pouze na otázku, kdo je prezidentem ČR, na další otázky neznala odpověď. Za položenými otázkami následuje shrnutí, že paní Libuše nebyla u voleb. Vezmeme-li v úvahu, že paní Libuše je zbavena způsobilosti k právním úkonům od roku 1978, tzn., že od roku 1978 má zákonem zakázáno volit, nepřijde nám objektivní tyto otázky pokládat. Stejně tak konstatování, že paní Libuše u voleb nebyla, nám přijde poněkud zavádějící (působí tak, že paní Libuše o volby nemá zájem, i když reálně paní Libuše k volbám jít nemůže).

Po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku se zdálo, že zrušením zbavení svéprávnosti zaniknou i omezení výkonu volebního práva. Podle tehdejší úpravy neměl volební právo pouze člověk zbavený způsobilosti k právním úkonům, zatímco omezení ve způsobilosti k právním úkonům nikdy nebylo překážkou volebního práva. Tím mělo dojít k naplnění hlavního závazku plynoucího z čl. 29 Úmluvy, který garantuje všem lidem s postižením aktivní i pasivní volební právo. Novela volebních zákonů však tuto překážku naopak zavedla jako možnost i pro osoby omezené ve svéprávnosti. Díkce volebních zákonů tak předpokládá, že soudy budou posuzovat schopnost člověka volit a být volen a pokud neprojde „testem“, volebního práva jej zbaví.

Podle naší zkušenosti z poslední doby soudy vždy, když posuzují svéprávnost, posuzují i „schopnost“ člověka volit. Soudy při svém rozhodování přitom musí respektovat i článek 29 Úmluvy. V něm stát lidem s postižením zaručuje politická práva a příležitost je užívat na rovnoprávném základě s ostatními, včetně práva a možnosti volit a být volen. Z tohoto pohledu je velmi obtížné si představit, jak by soudy mohly v konkrétních případech takové omezení právně odůvodnit. Řádné odůvodnění by bylo těžké i po faktické stránce. Neexistuje totiž žádná obecně stanovená kvalifikace či míra schopností v tomto směru, která by byla od občanů pro účast ve volbách vyžadována a jakkoliv kontrolována. Lidé s postižením však nyní musejí procházet testem, kterým nikdo jiný, aby mohl k volební urně, projít nemusí. Nikdo bez

postižení nemusí nijak dokazovat svoji fundovanost v politice ani bystrý úsudek či schopnost rozhodnout se „dobře“ nebo to, že hlasování bude jen a jen jejich volba, nikým neovlivněná. Za této situace je pro soud velmi obtížné vyhnout se rozhodnutí, které by člověka zbavilo volebního práva z důvodu zdravotního postižení, a přitom nebylo diskriminací na základě zdravotního postižení. Navíc výkon volebního práva není právním jednáním ve smyslu občanského zákoníku. Soudům v občanskoprávním řízení o omezení svéprávnosti nepřísluší rozhodovat o zbavení člověka jeho základního politického práva. Další překážkou pro rozhodování o omezení svéprávnosti pro výkon volebního práva je skutečnost, že výkonem volebního práva si člověk těžko může způsobit vážnou újmu. Hrozba vážné újmy je přitom (podle § 55 OZ) základní podmínkou, aby bylo možné pro příslušné právní jednání svéprávnost omezit.

5.6 Zkušenosti s opatrovnictvím

Pan Radek

Panu Radkovi je 29 let. Žije v domově pro osoby se zdravotním postižením. Je omezený ve svéprávnosti a může disponovat s částkou do 500 Kč. Jeho opatrovníci je jeho matka. Každý všední den pracuje pan Radek v chráněné kavárně. *V kavárně si vydělám 3300,- korun a z toho dostávám tři stovky. Zbytek mi jde na účet a rozhodují o nich ostatní,* říká pan Radek. Dříve žil dva roky v chráněném bydlení u stejného poskytovatele sociální služby. Tam žil se svoji přítelkyní Marií. Pro velké neshody pana Radka a pracovníka chráněného bydlení rozhodla opatrovnice, že se pan Radek přestěhuje zpět do ústavu. Jeho přítelkyně však další rok a půl zůstala v chráněném bydlení. Pan Radek k tomu říká: *Můžeme se navštěvovat do sedmi hodin, pak musíme každý na svůj pokoj. Já stejně vím, proč to máma takhle zařídila. Ona nechce, abych s Marií chodil. Marie je totiž Romka. Když jsme spolu začali chodit, tak mi máma často říkala, abych se s ní rozešel. Když jsem říkal, že je to moje věc a že jsem přeci už dospělý, tak mi máma schválně na truc nechtěla dovolovat nakupovat si věci, který jsem chtěl, jenom proto, že prý mi to koupí, až se s Marií rozejdu. Své omezení k právním úkonům komentuje slovy: Znamená to pro mě, že nemůžu sám hospodařit se svými penězi, můžu jenom s pětistovkou, víc nesmím. Jednou jsem chtěl přehravač na DVD a máma řekla, že jsem dost už náročný a že je to pro ni drahý. Den na to mi ale koupila postel, kterou prý potřebuji. Máma vždycky říká, že některé věci nepotřebuju a vůbec jí nezajímá, že jsou pro mě důležité. Je prý nutný abych měl nějaký peníze, kdyby se něco stalo.*

V dalších věcech, ve kterých se rozhoduje, např. jaký čas stráví se svoji přítelkyní, do kolika hodin může poslouchat hudbu a dívat se na DVD, zda bude pít a kouřit na pokoji, kde bydlí, jsou jeho rozhodnutí limitována pravidly služby, kterou užívá. *Průšvih byl, když jsem chlastal a kouřil na pokoji. Tím jsem porušil pravidla ústavu a oni na to přišli. Přišli na to tak, že když jsem byl v práci, tak na mém pokoji našli v koši prázdné plastové lahve od piva. Musel to na mě někdo prásknout nebo to ze mě cítili a odemkli si můj zamčený pokoj a tam to našli. No a hned volali mámě. Stáhli mi peníze. Normálně dostávám 500 korun na měsíc, když mi přijde plat z kavárny. A ty jsem nedostával asi půl roku. Za trest. Teď už je zase dostávám,* říká pan Radek.

Roli opatrovnice vnímá pan Radek takto: *Opatrovníka mám, protože jsou věci, o kterých musí rozhodovat, jako je třeba přemístění do jiného zařízení. Když mám nějaký průšvih, tak hned volají mámě, aby to věděla a řešila. Kdybych chtěl bydlet s Marií nebo sám, tak taky o tom máma určitě rozhodne. Rozhoduje o penězích nad 500 Kč. Kdybych chtěl někam přes noc mimo ústav, třeba na festival nebo na diskotéku,*

tak by taky volali mámě a ona by rozhodla. Když se mámy ptám, proč to tak je, že je moje opatrovnice, tak mi říká, že to tak musí prostě bejt. Chtěl bych sám rozhodovat o tom, kde budu žít a s kým, o tom, jakou elektroniku si za svoje peníze pořídím, říká pan Radek.

Paní Marcela

Paní Marcele je 37 let. Do 9 let žila doma s otcem, který ji fyzicky i psychicky týral. Po jednom ataku (pokusu o znásilnění a velkém ublížení na zdraví) utekla k tetě, která to ohlásila na sociálku. U tety žila 14 dní a byla umístěna do dětského domova. V 18 letech byla přeřazena do ústavu. Od té doby žije v ústavech. V současné době žije v domově pro osoby se zdravotním postižením. Žije na dvoulůžkovém pokoji s paní Lucií. Soužití na společném pokoji si nevybraly. Byly k sobě přiřazené. Paní Marcela byla zbavena způsobilosti k právním úkonům. Má veřejnou opatrovnici. Současnou opatrovnici má od r. 2006. Poprvé se s ní osobně setkala v roce 2013.

Nevím, proč mám opatrovnici, nikdy mi to nikdo neřekl. Asi dělá něco za mě. Když jsem nastupovala do práce, tak za mě podepisovala smlouvu. Vůbec nechápu, proč to nemůžu udělat sama, když se umím podepsat. Neumí mi okamžitě vyhovět. K Vánocům jsem si chtěla koupit kolo, řekla jsem to klíčový pracovníci a ta to řekla mý opatrovnici. Tak to vždycky funguje. Rovnou s opatrovnici nikdy nemluví. Ona rozhodla, že si kolo nekoupím, říká paní Marcela.

Paní Stela

Opatrovníkem pana Jaromíra se měl původně stát jeho otec. Ten však opatrovnictví odmítl, protože se cítil příliš starý a má vážná zdravotní omezení (téměř nevidí). Mluvil o paní Stele, která jim pomáhá. Soud se na ní obrátil s tím, že jako opatrovník *bude chodit jen na poštu pro důchod, vyřizovat pár formalit a to je vše.* Paní Stela tedy opatrovnictví přijala. Jiné informace o opatrovnictví nedostala. Když paní Stela zjistila, jak je náročné dělat opatrovnici a řešit všechny problémy, které odhalila, napsala soudu, že se opatrovnictví vzdává. Opatrovnictví převzal veřejný opatrovník, který však odmítal řešit problémy spojené se zneužitím pana Jaromíra. Přesvědčil tedy zpátky paní Stelu, aby opatrovníka dělala i nadále. Ona to tedy přijala.

Krom řešení velkých finančních problémů, které pan Jaromír měl v době, kdy se stala opatrovníkem, popisuje paní Stela svojí roli opatrovnice jako někoho, kdo zařídí, zorganizuje, přiveze časopisy a věci, které Jaromír potřebuje, postará se o peníze. Má pocit, že jí pan Jaromír věří, ale nenavázali spolu žádný hlubší vztah. Sama říká: *Nemůžu říct, že bych k němu přilnula láskou nebeskou, to v žádném případě....* Paní Stela ale říká, že se snaží s ním mluvit jako se svým dospělým synem a že si myslí, že má pan Jaromír smůlu, takže by mu někdo měl vynahradit to postižení. Říká mu, že když bude něco potřebovat, chtít se svěřit, může jí zatelefonovat.

Paní Stela navrhuje, aby byl dáván důraz na výběr opatrovníka. Měl by to být člověk, který je buď členem rodiny, nebo kterému člověk s postižením důvěřuje a více se stýkají.

Paní Hana

Paní Hana byla zbavena způsobilosti k právním úkonům na návrh školy. Má veřejnou opatrovnici. Ta ji občas navštěvuje doma. Pro paní Hanu je to spíše vzdálená, neznámá osoba. *Nevím o ní nic.* Ví o ní jen, že chodí do práce, ale neví, co dělá: *Neřekla, kde dělá.* Říká o ní, že se stýkají málo: *Dlouho jsem ji neviděla* a vysvětluje to tím, že opatrovnice chodí do práce. Paní Hana nemá pocit, že by se na svoji

opatrovnici mohla obrátit, protože na ni nemá kontakt: *Nedala mi ani adresu, ani číslo.* Ve stacionáři mají na opatrovnici kontakt. To paní Hana ale neví, je přesvědčená, že kontakt na opatrovnici nemá nikdo z jejích známých. Situaci vnímá tak, že kdyby něco potřebovala, musí počkat, až jí opatrovnice zavolá. O opatrovnici si paní Hana myslí, že je tu proto, *aby mi mohla pomoci... abych měla dost peněz. Abych měla vysoký důchod.* Na dotaz, kdo se jí stará o peníze, ale říká, že je to sociální pracovnice. Paní Hana by chtěla vrátit způsobilost k právním úkonům. S opatrovnicí o tom nemluvila, chce jí to říct: *Snažila jsem se kontaktovat paní opatrovnici, o rozhovor ale zatím neprojevila zájem.*“

Paní Libuše

Opatrovnice paní Libuše nesouhlasila s přáním paní Libuše mít opět způsobilost k právním úkonům. Jedním z hlavních motivů paní Libuše byla právě její nespokojenost s opatrovnicí, bývalou pracovnicí sociální služby. Jak se lišil pohled paní Libuše a její opatrovnice je patrné z vyjádření chráněného bydlení, které poskytuje paní Libuši služby, pro soud: *Dále uvádíme některé přibližující informace ke zprávě opatrovnice paní Libuše. Opatrovnice ve zprávě uvádí že: „S asistentkami i s Líbou jsem v kontaktu.“ Paní Libuše a stejně tak paní XY, její asistentka, shodně uvádějí, že opatrovnice paní Libuši netelefonuje, osobní setkání jsou velmi řídká a když už k nim dojde, opatrovnice stále někam pospíchá a nemá čas. Opatrovnice je spíše kontaktována asistentem, pokud je potřeba pro paní Libuši něco zařídit. Dále rozhodně nesouhlasíme s tvrzením opatrovnice, že požádat o navrácení způsobilosti byl nápad pracovníků chráněného bydlení. Pracovníci paní Libuši pouze nabídli pomoc, návrh na zahájení způsobilosti byl podán na základě rozhodnutí a přání paní Libuše. To, že opatrovnice paní Libuše je proti navrácení způsobilosti samozřejmě respektujeme, ale zároveň jako sociální služba podporujeme paní Libuši ve zvyšování samostatnosti, kam rozhodování o vlastním životě rozhodně patří. Tato povinnost je dána zákonem o sociálních službách a my jsme povinni tento zákon dodržovat a naše služby poskytovat tak, aby se samostatnost našich uživatelů rozvíjela. Sama opatrovnice v minulosti pracovala v oblasti sociálních služeb, nevíme však, jak je ztotožněna se současnými principy poskytování sociálních služeb. Opatrovnice ve své zprávě také uvádí, že paní Libuše je podle ní nespolehlivá kvůli tomu, že odmítla svou opatrovnici navštívit. K tomuto uvádíme, že paní Libuše se opatrovnici telefonicky omluvila, že na návštěvu nepřijede. Zároveň nám toto nepřijde jako známka nezodpovědnosti. Paní Libuše svou opatrovnici prostě vidět nechtěla, nemají k sobě lidsky blízko. Paní Libuše uvedla, že setkání se svou opatrovnicí nevyhledává také proto, že opatrovnice na paní Libuši neustále pospíchá a chová se k ní jako k malému dítěti (paní Libuše uvedla, že při cestě na úřad práce ji opatrovnice chtěla vést za ruku, toto paní Libuše odmítla). Opatrovnice ve své zprávě také uvádí, že nechce nechat změnit místo trvalého bydliště v občanském průkazu paní Libuše kvůli tomu, že „není příliš snášenlivá“. Paní Libuše se v minulosti dvakrát stěhovala: jednou z hlavní budovy poskytovatele služeb, kde jí byla poskytována služba domov pro osoby se zdravotním postižením do objektu chráněného bydlení a podruhé z jednoho objektu chráněného bydlení do jiného (stěhování proběhlo z provozních důvodů, paní Libuše se stěhovala i se svým stávajícím spolubydlícím). Nikdy se neprojevila nesnášenlivost paní Libuše. Zároveň nerozumíme obavě opatrovnice, že pokud by se změnilo trvalé bydliště paní Libuše, existuje riziko, že by „jednou skončila na ulici“.*

Po původním zamítavém rozhodnutí okresního soudu byla paní Libuše velmi zklamaná a komentovala situaci slovy: *s rozhodnutím nesouhlasím, chci být způsobilá. Opatrovnici k ničemu nepotřebuju, dělá ze mě dítě. Štve mě, že si bez ní nemůžu nic koupit.*

Paní Jarmila

Paní Jarmile bylo necelých 40 let. Žila se svou dvanáctiletou dcerou a pracovala jako servírka. Život jí změnil těžký úraz s poraněním mozku a jeho následky. Po léčení a rekonvalescenci začala paní Jarmila postupně opět žít ve svém bytě a znovu se naučila postarat se o své záležitosti, do značné míry jako před úrazem. O dceru se však stará převážně babička, to paní Jarmila zatím nevládala.

V době, kdy paní Jarmila byla v léčení po úraze, proběhlo řízení o jejím zbavení způsobilosti k právním úkonům, bez její účasti. Byl jí ustanoven veřejný opatrovník – městská část. Paní Jarmila vnímala tuto skutečnost jako nepochopitelný zásah do jejího soukromí a jako porušení své důstojnosti a autonomie. Veřejný opatrovník vstupoval do jejího života velmi autoritativně, jedna z neshod mezi paní Jarmilou a veřejným opatrovníkem skončila dokonce její nedobrovolnou hospitalizací. Za opatrovníka s paní Jarmilou navíc nejednala jen jedna osoba, ale tři zaměstnankyně opatrovnického oddělení se střídaly i při vyřizování jedné záležitosti.

Klíčovým prvkem návratu do normálního života se pro Jarmilu stalo hledání nového zaměstnání. Využívala k tomu službu sociální rehabilitace se zaměřením na podporované zaměstnání. Ta jí pomohla najít vhodnou práci v McDonald's. Protože tato firma dlouhodobě zaměstnává lidi s duševním postižením, má zkušenosti a umí vytvořit pro jejich práci vhodné podmínky. Paní Jarmila si samostatně i s přiměřenou podporou Agentury vyřídila všechny záležitosti potřebné pro uzavření pracovní smlouvy a obrátila se na opatrovníka, aby jí při uzavření pracovní smlouvy zastoupil.

Opatrovník však odmítl pracovní smlouvu pro paní Jarmilu podepsat. Ukázalo se, že pro ni měl jiný plán. Rozhodl se, v rozporu s jejím přáním i názory sociální služby a jejího ošetřujícího psychiatra, že jí zajistí pobyt v ústavním zařízení mimo Prahu, v domově se zvláštním režimem, daleko od své dcery. Pracovat by tam měla v chráněné dílně. Jako důvody pro odmítnutí uvedl, že zaměstnání na otevřeném trhu práce nepovažuje za vhodné, protože by tam Jarmila mohla způsobit nějakou škodu, za kterou by pak, podle svého přesvědčení, mohl být jako opatrovník odpovědný. Navíc uzavření pracovní smlouvy podle názoru opatrovníka podléhalo schválení soudem, a tak věc předložil soudu. Soud ve věci rozhodoval přesto, že k tomu podle zákona neměl kompetence. Ošetřující psychiatr paní Jarmily práci jednoznačně doporučil, stejně jako podnikový lékař budoucího zaměstnavatele. Naproti tomu soudní znalec z oboru psychiatrie údajně konstatoval, že paní Jarmila pracovat nemůže.

Jednání proběhlo bez účasti paní Jarmily, jejíž zdravotní stav se pod tíhou situace zhoršil a byla v tu dobu hospitalizována. Ani soud, ani veřejný opatrovník s paní Jarmilou o jejím stanovisku, přání a důvodech osobně nehovořili. Opatrovník ani nenavštívil pracoviště. Rozhodovalo se doslova o ní bez ní, jen podle představ úředních osob o jejím „nejlepším zájmu“. Paní Jarmila to shrnula slovy: *Oni o mně nic nevědí a vlastně mají o mně rozhodovat. To je vyloženě k naštvání.*

Paní Jarmila čekala na rozhodnutí více než půl roku a celou dobu pro ni zaměstnavatel držel místo. Práci si chtěla aspoň vyzkoušet, to jí však nebylo ze strany opatrovníka dovoleno. Dny trávila bez hlavní smysluplné náplně, jen volnočasovými aktivitami, aby čas uběhl. Pracovní smlouvu soud nakonec neschválil. Důsledek jednání veřejného opatrovníka a soudu byl pro další život paní Jarmily tragický.

Paní Věra

Je opatrovnící svého syna a paní Blanky, jejímž opatrovníkem byl původně ředitel ústavu, kde pobývala. Nyní bydlí v chráněném bydlení. Blanku do té doby neznala a ani v současné době s ní nenavázala bližší vztah. Blanku v každodenním rozhodování a dalších věcech podporuje asistentka z chráněného bydlení, která s ní dělá i úkony, které by měla s Blankou dělat opatrovnice. Ještě v ústavu pracovníci zažádali soud o navrácení způsobilosti, ale paní Věra po prostudování materiálu a konzultaci s právníkem byla proti navrácení způsobilosti. Důvodem bylo to, že paní Blanka neumí číst a psát, že chodila na škole jen do třetí třídy. Paní Věra udává, že Blanka omezení kvůli svéprávnosti necítí. Má malý důchod a na měsíc jí zbývá jen 1000 Kč, což je už samo o sobě malá částka a tak je paní Blanka spíše omezená tím, že jí zbývá tak málo na pokrytí měsíčních nákladů mimo pobyt v chráněném bydlení. Paní Věra by byla ráda, aby bylo rozhodnutí soudu o omezení způsobilosti opět povinně uváděno v občanském průkazu. *Pokud by přesto někdo s takovým člověkem podepsal smlouvu, neměl by mít nárok na vrácení peněz.* Dále by chtěla, *aby soud více kontroloval opatrovníky, aby nemohlo docházet ke zneužití opatrovanců.* Opatrovnictví považuje v současné době za náročnější než dříve, přibylo mnoho dalších povinností, takže se obává, *že díky tomu bude opatrovníků málo a nikdo to nebude chtít dělat, protože se práce přesouvá na opatrovníky. Tak se může stát, že opatrovníka budou dělat lidi, kteří budou své klienty zneužívat.*

Pan Milan

Panu Milanovi je nyní 74 let. I když pochází z Prahy, kde prožil většinu života, žije nyní podle rozhodnutí opatrovnice již řadu let v domově se zvláštním režimem (DZR) na samých hranicích středočeského kraje. Sociální pracovnice Quipu začala s panem Milanem spolupracovat v rámci projektu, jehož cílem bylo podporovat lidi z ústavů při hledání formy podpory, která by jim lépe vyhovovala, pokud s dosavadní formou nebyli spokojeni. DZR navrhlo pana Milana jako jednoho ze zájemců o tzv. „nezávislé zprostředkování“ (hledání odpovídajícího typu podpory nezávislým sociálním pracovníkem). V doporučujícím formuláři, podepsaném vrchní sestrou, bylo následující shrnutí: *Pan Milan je apatický, rezignující na program domova. Lehce vytočitelný (hlasitá hudba). Respektuje autoritu. Rád by se vrátil do svého rodného města Prahy.* Za navrhovaný výsledek vrchní sestra označila nalezení vhodné služby v Praze. Se zapojením do projektu a sdílením informací souhlasila i opatrovnice pana Milana. Ona i služba si tak byly vědomy toho, že představa pana Milana o způsobu života a podobě využívané podpory se od stávajícího stavu zásadně liší.

Sociální práce v intencích plánování zaměřeného na člověka začala (v listopadu 2009) zjišťováním přání a vizí pana Milana, toho, co je pro jeho život z jeho pohledu důležité a co naopak nikoliv. Od toho se odvíjel kontakt a domluva s lidmi, kteří jsou pro něho důležití, což byla především jeho sestřenice (a zároveň opatrovnice) a klíčová pracovnice z DZR. Na základě zjištěných informací jsme společně s panem Milanem na jaře 2010 vytvořili plán zaměřený na člověka, který jasně říkal, jaká jsou jeho přání, a odhaloval, co je pro jeho život důležité z jeho pohledu i z pohledu lidí pro něho blízkých. Plán jasně definoval jeho cíle a kroky potřebné k jejich uskutečnění, včetně práce s riziky, která mohou nastat a hodnocením míry potřebné podpory. Obsahoval také nalezení a zprostředkování aktivit, které může v domově uskutečňovat a naplňovat jimi svůj den. (Ten se na počátku spolupráce odehrával pouze v prostorách kuřárny, kde seděl u stolu se sklopenou hlavou.) Společně jsme také přišli na způsoby, jak lépe, aktivněji a s porozuměním komunikovat s lidmi, kteří verbálnímu projevu pana Milana ne vždy

a zcela rozumí. To mu umožnilo vyhnout se stresovým situacím, které se u něho při neporozumění vyskytují.

Hlavními kroky plánu byl ovšem průzkum, vytipování a kontaktování vhodných pobytových sociálních služeb v Praze. V rámci těchto dohod naše sociální pracovníce vyhledala vhodnou a dosažitelnou službu (běžný domov pro seniory, dále jen DS) a vyjednala odstranění překážek pro její možné využití. Jednání nebyla jednoduchá vzhledem k jinému místu trvalého bydliště. Po zamítnutí jedné předjednané žádosti bylo třeba hledat znovu. V březnu 2011 byla nicméně po pečlivém předjednání zkompletována žádost do jiného DS se všemi potřebnými náležitostmi. Na závěrečném setkání s panem Milanem a jeho klíčovou pracovnící byly domluveny potřebné kroky, které nastanou po skončení projektu (a tím i naší spolupráce s DZR). Kompletní žádost o službu DS převzala sociální pracovníce DZR, s úkolem zajistit předjednaný podpis opatrovnice a odeslat žádost do DS. V době skončení projektu tak měl pan Milan, stejně jako Quip, všechny důvody se domnívat, že situace spěje k dobrému řešení.

K našemu překvapení se na nás pan Milan znovu obrátil sám na jaře 2014, na základě vlastního uvážení a důvěry s naléhavou prosbou o pomoc. Z jeho zpráv a následných kontaktů s opatrovníci a DZR jsme zjistili, že od okamžiku skončení projektu ani DZR, ani opatrovnice již neučinili sebemenší krok pro to, aby se naplánované změny uskutečnily. Nikdo domluvenou službu DS nekontaktoval a o uzavření smlouvy za pana Milana dále nejednal. Jeho život byl nasměrován do původních kolejí, nedošlo k žádnému posunu v nastavení komunikace a jasně vyjadřované vůli pana Milana nikdo ze zainteresovaných nevěnuje pozornost. Je přitom evidentní, že pan Milan je i nadále krajně nespokojen se svou celkovou situací a s absencí jakékoliv perspektivy příznivého vývoje ve službě, kterou mu DZR poskytuje, i v životě. Nedostává žádnou možnost zapojit se do řešení své sociální situace, do rozhodování o tom, jakých služeb k tomu využívat a nedostal možnost *využívat službu v nejméně omezujícím prostředí*²². Opatrovnice i po obnovení kontaktu výslovně odmítá jakkoliv se zabývat přáními svého opatrovnice a komunikovat s dalšími službami. Stejný postoj trvale zaujímá i služba domov se zvláštním režimem.

5.7 Role podpory při rozhodování a v dalších oblastech

Pan Tadeáš

Pan Tadeáš je mladý muž ve věku 28 let. Je plně způsobilý k právním úkonům. Paní Anna je jeho matka. Celá šestičlenná rodina bydlí společně v bytě na malém městě. Podle paní Anny je velké štěstí, že sourozenci Tadeáše berou od malička mezi sebe, že má v rodině takové zázemí. Tadeáš je druhý nejstarší syn.

Ve všední den má Tadeáš povinnosti jako ostatní – vynášení odpadků, myčku, práci na zahradě, jako v každé rodině. V sobotu a v neděli tráví podle schopností a podle roční doby. V zimě pro něj práce moc není. Tadeáš jezdí s tátou v létě na kole, v zimě na rotopedu. Dopoledne ve všední dny chodí do denního stacionáře. Paní Anna říká: *Nevím, co bychom bez stacionáře dělali, tam mají pořád nějaké aktivity, na stacionář musí být, i kdyby na chleba nebylo. Když byl doma, tak jsme vůbec nevěděli, co máme s ním dělat. Tak jako zdravý člověk chodí do práce, tak Tadeáš chodí do stacionáře.*

²² Zákon o sociálních službách, § 38

O víkendu jdeme společně do kostela, uvaříme, jedeme na zahradu, k příbuzným. Pro Tadeáše jsou nejdůležitější lidé z jeho rodiny, my rodiče, sourozenci, babička, pak kamarádi ze skautu, kteří ho odmalička brali mezi sebe a jezdili na společné akce. I dnes, i když je těch akcí méně, tak to pořád přetrvává. Je to pro něj moc důležité. Jak je komunikativní, tak mu nedělá problém někde zazvonit a pobavit se se známými lidmi, zná spoustu lidí a oni jej.

Tadeáš nezvládne být sám, potřebuje nějaké vedení, potřebuje pomoc. Třeba u oblečení 90% zvládne sám, ale stejně mu musíme říkat: „Uprav se,“ neučeše se, nezaváže si tkaničku. Snažili jsme se, aby byl co nejvíc samostatný, ale nedokáže to na 100%. Myslím, že hlady by neumřel, poradil by si nějak s namazáním chleba, spíše ale udělá pomocné práce – oloupe brambory, česnek, ale neuvařil by to sám, ani ho to moc nebaví a nevyhledává to. Stran venkovního pohybu zvládne Tadeáš sám jen pohyb do stacionáře a zpět. To se tehdy naučil, protože to není přes hlavní cestu, ale jinak bychom jej nikam samotného nemohli pustit. Tak třeba do města chodí zase jen s rodinou. Největší riziko jsou auta, protože je impulzivní a máme strach, že vletí pod auto, když zazmatkuje. Nebo taky může někoho potkat a ten mu řekne: „Pojď se mnou“ a on půjde nebo potká známého a půjde na návštěvu, aniž by nám o tom řekl. Nepřemýšleli jsme o tom, že by to mělo být jinak. Ani sám Tadeáš nemluví o tom, že by to chtěl jinak.

Tadeáš se v průběhu dne rozhoduje o tom, co si obleče, i když většinu už má nachystanou od nás. Dáváme mu taky na výběr, aby se rozhodoval sám, v těch věcech, kdy víme, že tam nebude žádné riziko. Třeba rozhodnout se jít do města bychom mu vůbec nenabízeli. Myslím, že poznal, že rozhodování s sebou nese zodpovědnost a nevyhledává rozhodování. S kapesným si Tadeáš hospodář sám, i když nezná hodnotu peněz. Musíme mu to pořád vysvětlovat, že na některé věci si musí šetřit. Chtěl by si třeba brát půjčky na věci, které by chtěl, vidí to všude kolem sebe jako snadné řešení. Velké placení děláme za Tadeáše my.

Co se týká volnočasových programů, jedeme vždy jako rodina, dohodneme se společně, co chceme dělat. Do stacionáře chodí rád, tam o tom vůbec nepřemýšlí, že by nešel. My už většinou poznáme, když si Tadeáš neví s něčím rady, to mu pomůže ten, kdo je zrovna doma, nebo si sedneme všichni společně a bavíme se o tom. Většinou mu řekneme, co všechno to obnáší, jaké to má výhody a nevýhody a Tadeáš se pak většinou sám rozhodne, třeba teď o tom, jestli jet na tábor nebo ne. Nikdy se Tadeáš ještě nedostal do žádného průšvihů. Třeba ale dnes volala nějaká ženská s nabídkou úvěru Tadeášovi, ale my jsme pořád u něho, tak vždy hned zakročíme a nedopustíme nic takového.

Omezení způsobilosti by snížilo riziko, že jej někdo zneužije, využije ho k nějaké nevýhodné nabídce. Řekli jsme mu: „Nesmíš nic podepisovat“ a sám nikam nejde, je to malá pravděpodobnost, vždy víme, kde je, ale ta pravděpodobnost je tu. Zatím problém nevidíme, protože jsem pořád s Tadeášem, ale až to tak nebude, tak to bude problém, protože sám být nemůže. Máme dvě varianty budoucnosti: buď do ústavu, nebo se postarají sourozenci. Ti řekli, že jej v žádném případě do ústavu nedají, že se o něj postarají. Naším úkolem je teď pomoci sourozencům Tadeáše, aby to měli co nejsnadnější.

Paní Stela a pan Jaromír

V srpnu 2011 nastoupil pan Jaromír do domova pro osoby se zdravotním postižením provozovaným neziskovou organizací. Zde bydlí v pokoji s jedním spolubydlícím a stýká se s lidmi – s obyvateli domova, kteří jsou různého věku a postižení. Každý týden chodí do jedné z dílen (tkalcovská, prádelna, opravy atd.), které jsou přímo v domově. Podílí se na chodu domova – úklid, vaření atd. Kromě obyvatel

a asistentů domova za ním občas jezdí paní Stela s manželem a občas ho odvezou za jeho otcem, který je v současnosti v hospici.

Kromě otce nemá dle slov paní Stely pan Jaromír s nikým žádný úzký vztah. Pan Jaromír potřebuje podporu ve všech oblastech života. Potřebuje ráno probudit, instruovat ohledně toho, co si má vzít na sebe, potřebuje strukturovat program a říkat, jaké činnosti má kdy dělat. Potřebuje také podporu v oblasti hospodaření s financemi.

Pokud jde o rozhodování, pan Jaromír byl od malička spíše zvyklý na to, že mu někdo říká, co má dělat a nebyl příliš veden k samostatnosti. Nebyl tedy zvyklý se sám rozhodovat. V době, kdy žil pouze s tatínkem, si ale sám musel vytvářet program a rozhodoval si o tom, kdy vstane, co bude dělat za činnosti, kdy se nají atd. Na rozhodování byl sám, otec s ním moc věcí neprobíral a neřešil. V současnosti většinu rozhodnutí dělá s asistentkami z domova.

Paní Karin

Běžný den syna Samuela vypadá tak, že ho ráno paní Karin vzbudí, musí *ho trochu tahat z postele* a pak mu dá snídani a instruuje ho, jak se má připravit na odchod do školy. Pak jede s vozem, který zajišťuje servis pro lidi s postižením, do školy. Zde je do odpoledne. Odsud zase jede rozvozem domů, kde tráví odpoledne s asistentkou. Odpoledne tráví psaním úkolů, volnočasovými aktivitami (hry a hraní na PC). Během odpoledne přijde paní Karin a vystřídá asistentku. Samuelovou oblíbenou aktivitou je hraní her na PC, takže hraje, když může. Odpoledne a večer se mu paní Karin snaží nabízet i jiné aktivity. *Samuel potřebuje strukturovat den a instruovat, kdy má vstát, kdy jít do školy, že se má jít navečeřet, vykoupat atd. Dále potřebuje podporu v oblasti cestování a hospodaření s financemi. Jinak se ale sám oblékne, nají, zvládne hygienu, když má hlad, namaže si chleba.*

Samuel se dle slov paní Karin sám příliš nerozhoduje. Během dne si může zvolit, jak bude trávit svůj volný čas a jaké aktivity bude dělat. Další rozhodnutí, např. co si dá k jídlu, dohadují společně s paní Karin na základě vzájemné dohody. Je zapojen do rozhodování, zda pojedou na tábor nebo na školu v přírodě a jaké aktivity bude v budoucnu dělat. V současnosti se rozhoduje o tom, zda bude pracovat v tréninkové kavárně nebo na statku. Podporu při rozhodování Samuelovi dává většinou paní Karin, odpoledne asistentka a někdy jeho bratr. Zapojení Samuela do rozhodování většinou spočívá v tom, že si s ním paní Karin nebo bratr o dané věci povídají, vysvětlují mu, co by to obnášelo. Nakonec rozhodnou podle toho, jak ho znají a vědí, co má rád a co ho baví. Do rozhodování je zapojena především paní Karin. Samuelova bratra nechce paní Karin tímto příliš zatěžovat, ale občas je do rozhodování také zapojen. Otec se dle slov paní Karin do rozhodování zapojit nechce, přestože ona by o to měla zájem.

5.8 Jak jsou lidé s omezováním svéprávnosti spokojeni

Paní Stela a pan Jaromír

Paní Stela hodnotí omezení kladně. Říká, že přesně neví, co to obsahuje, ale ví, že pan Jaromír nemůže vyzvedávat žádné písemnosti na poště, nic podepisovat a nemůže disponovat více jak s 400,- Kč za měsíc. Paní Stela říká, že *bez toho, aby byl omezen, by byl asi zavřený*. Říká, že omezení zjednodušilo dokazování, že pan Jaromír nebyl způsobilý podepsat dané smlouvy. Dále říká, že pan Jaromír o omezení způsobilosti ví, ale že to pro něj není důležité. Může dělat stejné věci jako dříve.

Následující vyjádření pana Bohumila a jeho matky-opatrovnice, paní Kristýny, ukazuje, jak může být pohled člověka samotného odlišný od pohledu opatrovníka.

Pan Bohumil

Jak již bylo uvedeno, Panu Bohumilovi je 36 let, žije v chráněném bydlení. Byl zbaven způsobilosti k právním úkonům a jeho opatrovnící je jeho matka. Takto sám popisuje svoji situaci: *Když jsem v ústavu, tak ráno jdu do práce, tam vydělám 300 Kč měsíčně. Je to málo, chtěl bych víc, ale máma mě do jiné práce nechce pustit. Říká, že je to pro mě nebezpečné. Když přijdu z práce, tak se najím, oběd mám už připravený, nikdy si nevařím. To mně taky vadí. Rád bych si někdy uvařil sám, ale máma říká, že bych se mohl spálit o sporák, tak to asistentce Lucii, která je u nás v cháběčku, zakázala. Řekla, že si to nepřeje. To mě moc mrzí. Odpoledne dělám věci, které mne baví. Jdu se projít ven, dám si kafe s kamarády v cháběčku (to zn. v chráněném bydlení) nebo jdu na návštěvu do jiného cháběčka. Rád se dívám na televizi, rád poslouchám rádio. Na dovolenou jezdím jenom s ústavem nebo s mámou, ale vždycky podle toho, kam chce jet ona nebo někdo z ústavu. Rád bych někdy jel tam, kam bych chtěl já. Máma říká, že samotného mě nepustí a že abych jel s někým, na to nemám peníze. Mám důchod a ten mi prý nestačí.*

Roli opatrovnice ve svém životě vnímá jako člověka, který mu pomáhá, aby ho někdo neokradl. Také má jasno v tom, co se stane po jeho smrti: *Až umřu, dostane všechny moje věci ona (aby nezůstaly v ústavu). Platí za mě, řídí moje auto.*

V budoucnu by pan Bohumil chtěl žít sám nebo s *nějakým kamarádem nebo s holkou*. Velmi se ale obává toho, že mu to opatrovnice-matka nedovolí. V minulosti s ní již na toto téma hovořil, ale dostal jasnou odpověď, že dva byty by finančně neutáhla, všechno přece platí sama.

Sám o své finanční situaci říká: *Já žádné peníze nemám, všechno za mě platí máma a dává mi kapesné 100 Kč na týden. Běžně si nakupuju v obchodě. Když chci něco velkého, třeba kolo, TV, musím se poradit s mámou (dělám to tak celý život). Máma určí, zda si to koupím nebo zda je potřeba něco jiného. Jednou jsem chtěl televizi a máma řekla, že potřebuju nový nábytek do pokoje, tak se koupil nábytek.*

Velkým snem pana Bohumila je mít možnost sám rozhodovat o svých věcech: kde bude pracovat, podepsat si sám smlouvu, pít pivo, občas jít na disco, jet na dovolenou bez mámy, jíst co chce a ne to, co mu někdo připraví.

Paní Kristýna

Matka-opatrovnice vnímá situaci svého syna, pana Bohumila, takto: *Syn je úplně nesvéprávný. Já jsem jeho opatrovník již od 18 let. Jsem moc ráda, že nám to pan doktor poradil. Společně nám to funguje. Když něco chce, tak přijde a já rozhodnu, jestli to potřebuje nebo ne. On by si to sám nerozhodl. Hlavně je to takový ňouma, že by ho hned každý zneužil a okradl. Syn žije plnohodnotný život. Má kde bydlet a tak to má být. Jsem moc ráda, že se mi podařilo dostat ho do ústavu. Tam je mezi svými a bude tam celý život. Je o něho postaráno. Má tam kamarády, práci, kterou zvládá a je ve městě. Má vše, co ke spokojenému životu potřebuje.*

Paní Hana

Způsobilost chce paní Hana zpátky, je to pro ni důležité, ale přesné představy o ní nemá. O způsobilosti k právním úkonům si myslí: *Kdo má právnost, tak ten si může dělat, co chce a když má jako zbavenou*

právnost, tak nemůže dělat, jako co chce. Musím poslouchat asistenty. Co mi řeknou, že mám dělat, to musím udělat.

O navrácení uvažuje od té doby, kdy o tom mluvila se svým bratrancem, který jí řekl, že jí chce pomoci způsobilost navrátit.

Paní Jiřina

Paní Jiřina bydlí v chráněném bydlení. Žije tam s dalšími čtyřmi lidmi, které si ke společnému žití nevybrala. Sdílí dvoulůžkový pokoj s paní, která má zdravotní problém s udržení stolice. Toto soužití hodnotí jako *katastrofu, hrůzu a noční můru*. Absolvovala základní školu. V den dovršení 18 let byla *nějakou zdravotní sestrou* odvezena do ústavu sociální péče na Vysočině. Proč byla do ústavu odvezena, neví a *nikdy jí nikdo na tuto otázku neodpověděl*.

Je zbavena právní způsobilosti, opatrovníkem je bratr, se kterým se vídá dvakrát do roka. Pokud si chce koupit něco, co je dražší než 200 Kč, musí písemně požádat bratra. Bratr většinu věcí považuje za zbytečné – televizi na pokoj, vlastní vysavač, fén na vlasy, elektrický stojanový větrák. Paní Jiřina si hospodaří s 200 Kč měsíčně. Říká: *To je moje kapesné*.

Sama o sobě říká: *Jsem společenská, mám ráda kulturu. Ve vesnici, kde teď bydlím, není žádný kulturní život. Několikrát jsem chtěla jet do divadla do Prahy, ale protože potřebuji pomoc s dopravou a doprovod, cena toho výletu je víc než 200 Kč. Bratr to nikdy nepovolil, prý je to pro mě zbytečné. Na účtu mám v současné době 87 000,- Kč a na vkladní knížce 540 000,- Kč. Asi bratr chce, abych měla pěkný pohřeb*.

Mluvím jinak než většina lidí kolem mě. Místo jazyku mluvím rukama. Bohužel ne všichni kolem mě mi rozumí. Chtěla bych si o svém životě rozhodovat sama. Chtěla bych bydlet jinde, nejlépe sama. Víím, že jsou věci, ve kterých potřebuji pomoc, takže bych tam někoho pro tyto věci potřebovala, to je jasný. Hlavně potřebuju mít někoho, kdo bude rozumět mým rukám. Teď tu mám několik lidí, ale rozumí mi jen jedna, ale ta je vedoucí toho bytu a moc tu není. Někdy bych radši chtěla umřít a už mít klid, než aby mě pořád někdo otravoval. To, že nemůžu rozhodovat o svém životě, je nejhorší, co mě mohlo potkat. To, že mluvím jinak než ostatní, by mi nevadilo, kdybych kolem sebe měla lidi, co by mně rozuměli.

Paní Jiřině často lidé okolo říkají, aby změnila opatrovníka. Bratr je ale jediný, kdo jí z rodiny zbyl a s kým je alespoň trochu v kontaktu. Má velké obavy z toho, že pokud požádá o změnu opatrovníka, tak se s bratrem již nikdy neuvidí.

Paní Agáta a slečna Martina

Paní Agáta ani její dcera Martina nebyla vůbec spokojená se zbavením způsobilosti k právním úkonům. Také se paní Agáta obávala, že *až tady ona nebude, mohl by za Martinu rozhodovat nějaký sociální pracovník nebo úředník a dát jí někam do ústavu*. Proto se paní Agáta rozhodla zažádat o navrácení způsobilosti k právním úkonům Martiny. *Nejlepší bude, když jí vrátím svéprávnost a ona si sama řekne, co chce*. O možnosti navrácení způsobilosti jí řekla sociální pracovnice, která s nimi byla na letním pobytu a doporučila jí publikaci *Jak poradit lidem s postižením v otázkách způsobilosti k právním úkonům* od Ligy lidských práv. Úplné vrácení svéprávnosti se nepodařilo, ale podařilo se aspoň dosáhnout, že omezení se nyní vztahuje jen na nakládání s financemi nad 1000 Kč. S tímto výsledkem je paní Agáta vcelku spokojena.

Paní Františka

Paní Františka je matkou paní Zdeny. Zdena byla vdaná a má dvě děti. Byla omezena ve způsobilosti k právním úkonům na žádost jejího manžela. Byla tím zbavena rodičovských práv a přišla o možnost vychovávat své děti. Kontakt se obnovil až v jejich dospělosti. Paní Františka nedávno požádala o navrácení způsobilosti své dceři Zdeně. Paní Zdenou samotnou to nenapadlo. Důvodem bylo, aby později nebyla zpochybněna práva a kompetence její dcery: *Mně šlo taky o to, aby ona, my jsme koupily byt, aby ona ten majetek po mně dostala bez problémů, aby nebyly kolem toho nějaký, že se o to nemůže starat.* Paní Františka si myslí, že dcera jinak (kromě rodičovských práv) omezení nijak zvláště nepociťovala, protože bylo nepatrné a na všem se spolu domlouvaly. Ona sama si myslí, že navrácením způsobilosti není její dcera víc v ohrožení než ona sama: *Zneužít můžou i mě, když na to přijde, nemyslím, že by bylo moc větší nebezpečí, má lidi, kteří by ji samozřejmě pomohli.*

Paní Sandra

Paní Sandra uvažovala o zbavení nebo omezení způsobilosti své dcery Lenky z důvodu ochrany před zneužitím. Řešili toto rozhodnutí v rámci rodiny – především s manželem. Probírali to i s Lenkou. Ta ví, že má plnou způsobilost. Ale matka se domnívá, že by jí nevadilo, kdyby byla zbavená, že to pro ni není důležité.

Paní Sandra s manželem se nakonec rozhodli pro zachování způsobilosti, protože se paní Sandra bála, že pokud by Lenka byla zbavená, musela by paní Sandra komunikovat a řešit problémy s dalšími osobami a že spolupráce s úřady by mohla být komplikovaná a mohl by být problém koupit něco dceři bez svolení úřadů atd. Jako výhodu plné způsobilosti vidí paní Sandra větší klid. Vyhovuje jí tento jednoduchý systém, kdy je s dcerou na něčem domluvená a ona to dodržuje a ví, že se s matkou musí o důležitých věcech předem poradit a nesmí nic sama podepisovat.

Dle paní Sandry by pomohlo, kdyby bylo nějaké poradenské centrum, které by pomáhalo takovýmto lidem plánovat, mít přehled o aktivitách a postupech, co kdy dělat a kdyby to s nimi pravidelně probírali. Také by uvítala, kdyby měla síť doktorů a dalších institucí, kde jsou zvyklí pracovat s lidmi s mentálním postižením, kam by se mohli tito lidé se svými problémy obracet.

Paní Zuzana a paní Johana

Paní Zuzana se dozvěděla, že probíhá soudní řízení o jejím zbavení způsobilosti k právním úkonům, až když ze soudu poslali paní Zuzaně informaci, že si má vybrat svého zástupce k soudu pro řízení. Paní Zuzana o ničem nevěděla, tak volala matce a rozzuřila se. Paní Johana, její matka, se jí to snažila vysvětlit, že je to kvůli těm půjčkám že pak nebude muset platit víc, než si půjčila.

Jako výhodu zbavení způsobilosti vidí paní Johana, že dceři nebude dovoleno podepisovat smlouvy, kterým nerozumí. Bojí se ale, aby zbavení nepůsobilo negativně na zaměstnavatele. Vylepšení systému vidí v tom, že by každý rodič měl dostat souhrnné informace a celkový přehled ze všech stran, aby byl dobře informovaný a nedal na radu jedné osoby, která nemusí být správná.

Pan Lukáš

Rodiče nechtěli Lukáše zbavovat způsobilosti k právním úkonům, protože vědí, že když toto podniknou, je těžká cesta zpátky. Paní Petra, matka, říká, že člověk, který má plnou způsobilost k právním úkonům, je svobodnější. Zmiňuje také právo volit: *On má právo jít volit, všichni jdou volit, tak chce i on. On se k tomu*

vyjádří, předtím to probere s babičkou. Rodiče nechtějí, aby někdo jako opatrovník rozhodoval, co si jejich syn může a nemůže koupit. Se svým rozhodnutím nezbavit syna způsobilosti k právním úkonům jsou spokojení, protože, jak říkají: *Pro nás není jiná cesta, víme, že je to špatně vratný proces. Když ho zbavíte způsobilosti, tak mu ukrojíte půlku života, nebude si sám moct ani koupit žádné věci.* Říkají, že vždycky je zde riziko nějakého zneužití, ale zatím mají taková opatření, kterými pomohou Lukáše ochránit. Navrhují, že by jim pomohlo, kdyby šlo udělat nějaké opatření, že jeho podpis by musel být doplněn podpisem jednoho z rodičů.

Paní Monika

Já jsem hrozně ráda, že mám konečně zase způsobilost. Hlavně že si můžu vyřizovat věci. Že sem táta (opatrovník) nemusí kvůli všemu, když bydlí tak daleko. Kdybych třeba zase musela rychle na operaci, aby sem táta nemusel spěchat autem 140 km. Mně bylo špatně a ještě jsem se o něj hrozně bála, že si něco udělá. Mám jenom jeho. Taky se můžu vdát, kdybych chtěla.

Paní Petra

Paní Petra je matkou Leoše, mladého muže s Downovým syndromem, který není omezený ve svéprávnosti. *Omezení nevnímám jako ochranu a navíc je mi to trapný. A taky bych se chtěla vyhnout soudnímu vyřizování. Asi by mi pomohlo, kdyby byl systematičtější postup v hospodaření s penězi. Mě to nejde v tom udržet řád, spíš se to řeší odhadem, intuitivně..., kdyby tohle někdo za nás udělal.*

Slečna Elena

Byla omezena ve způsobilosti k právním úkonům v době studia na vysoké škole. O omezení způsobilosti říká: *Je to stigmatizující, nálepka... pocít, že nemůžu za ten svůj život a za ty rozhodnutí zodpovídat plně, prostě, že bych byla radši, aby tam byl ten risk, že se třeba ještě něco stane. I když, když si to představím, tak je tam i obava, jo. Upřímně řečeno. Ale i tak, prostě, je to pocít svobody. Takže dělat nějaký svobodný rozhodnutí a nakládat s financema... no tak to je důležitý. K roli opatrovníka říká: No měl by spravovat finance a spolurozhodovat...ale je to ale spíš tak, že rozhoduje...asi záleží na tom, jakej je to člověk. Má pocít, že, kdyby to nebylo nařízenou soudně, tak by podpora fungovala lépe.*

Paní Alena

Paní Alena, matka pana Břetislava, říká, že jako rodiče jsou se zbavením způsobilosti k právním úkonům spokojení. Podle rodičů *tímto omezen vůbec není, protože s penězi i tak nakládá.* Zároveň zbavení nepovažují za dostatečnou ochranu. Kontrola ze strany soudu probíhá tak, že paní Alena posílá jedenkrát ročně zprávy. Dříve se s panem doktorem na soudě i poradila, pak se přestěhovali a v novém regionu to nikdo nekonzultuje, jen vezmou zprávu na vědomí. Paní Alena má pocít, že *kdyby tam nebylo něco v pořádku, nikdo by to neřešil.*

Paní Svatava

Soud paní Svatavě rozmluvil omezení způsobilosti její dcery Katky. Jejich návrhu na omezení nevyhověl. Paní Svatava k tomu říká: *Já sama za sebe jsem spokojená, ale nejsem si jistá, že pro ni je dobrý ten skleník, ve kterém žije. Já se držím, abych nebyla hyperprotektivní. Ona sama nechce skoro nikam chodit. Obě máme obavy, že by jí někdo mohl ublížit, ale nejde o právní úkony. V těch je opatrná a nechce u sebe vůbec ani mít větší obnos peněz, ani na opencard, to chce, abych s ní šla koupit já. Bojíme se spíš, že by jí*

někdo mohl citově nebo fyzicky ublížit. Katka k omezení způsobilosti říká: Když je člověk zbavený právní způsobilosti, nemůže se rozhodovat o svých penězích. Má třeba jenom 50 Kč, to je strašný...

6 Závěr

6.1 O čem zkušenosti lidí vypovídají

Příběhů, zkušeností a pohledů v Černé knize zazněla celá řada. Bylo by dobré, kdybychom mohli říci, že jde o výjimečné případy. To však bohužel říci nemůžeme, neboť příběhy, které uvádíme, ilustrují běžnou praxi. Jak bylo řečeno v úvodu, většina zachycených zkušeností pochází od 27 náhodně oslovených lidí a rodin, kteří zrovna v době projektu Černá a Bílá byli v našem okolí a byli ochotní se o svoje zkušenosti podělit. Z naší dlouholeté praxe můžeme potvrdit, že se tyto příběhy v různých obměnách a s různou koncentrací nešetrnosti, nespravedlnosti, porušování práv a nezájmu ze strany společnosti opakují dnes a denně, kdekoli.

Z mnoha příběhů zaznívá, že lidé mají málo informací. Dostávají se k nim informace neúplné, zkreslené, nebo dokonce nepravdivé, a to i od odborníků a veřejných institucí. Blízkým lidem, často v roli opatrovníků, chybí vedle základních informací o právní úpravě i vodítka pro dobrou praxi, která by jim pomáhala řešit nejrůznější životní situace. Blízcí lidé a opatrovníci si pak nejsou jisti mezemi svých kompetencí – svých práv, povinností, odpovědnosti. Neznají uspokojivá řešení řady situací. Společenské prostředí nepovažují za bezpečné pro plné začlenění svých blízkých do společnosti a pro jejich nezávislý život. S nedostatkem informací, vodítek a představ o řešení se očividně potýkají i zainteresovaní odborníci a instituce.

Lidé s postižením, jak ukazují jejich výpovědi, často žijí životy podle pravidel vymezených jim systémem „péče“ a podle představ druhých lidí, místo naplňování svých vlastních ambicí, přání a snů. V naší společnosti je zřejmě stále zakořeněné přesvědčení, že z postižení v duševní oblasti vyplývá, že člověk není kompetentní ani v oblasti svých životních ambicí a tužeb. Proto my ostatní nejlépe víme, co je pro něj dobré. Často tak někdo druhý určuje, jak a s kým by lidé měli žít, co by měli dělat, jak by se měli chovat. Tento způsob uvažování dává prostor pro uplatňování moci „odpovědných a kompetentních“ nad druhým člověkem, ať už z pozice opatrovníka, rodinného příslušníka nebo odborníka z různých oblastí. Je třeba si uvědomit, že lidé s postižením jsou v této oblasti velmi zranitelní. Jsou snáze manipulovatelní nejen cizími lidmi, ale i blízkými nebo odborníky. To může vést k zanedbávání potřeb lidí s postižením, omezování jejich práv a svobod, zneužívání atd.

6.2 Kudy a jak dál

Zjistit správný směr, kudy je třeba se vydat, není složité. Ukazují nám jej sami lidé s postižením, zkušenosti nejlepší praxe v sociální práci a nyní již i právní předpisy: Měli bychom se lidí ptát, jaké jsou jejich představy a přání, co a proč je pro ně důležité a pak jim pomáhat hledat cesty, jak dojít k naplnění života podle svých představ. Přesně tento obrat v myšlení a praxi od nás vyžaduje např. Úmluva. Stojíme tedy před úkolem, jak v praxi zajistit, aby se ambice a příležitosti, které většina z nás považuje ve svém životě za samozřejmé, staly samozřejmostí i pro lidi s postižením. Hotový recept neexistuje, ale vodítek pro další kroky máme k dispozici dost. Je např. jisté, že nové modely pomoci musí být založeny na těchto principech:

- Každý člověk musí zůstat v „centru dění“ svého života. Lidé s postižením nejsou „objekty péče a pomoci“, ale „subjekty“ a mají právo řídit procesy, které jim mají pomáhat. Musí být dotazováni, slyšeni a musí mít možnost rozhodovat se o věcech, které se jich týkají. Pokud nemáme jistotu o jejich vůli, musíme se poctivě a opakovaně snažit porozumět, co nám lidé říkají svým způsobem vyjadřování, a poskytovat podporu podle nejlepšího možného porozumění.
- K tomu musí lidé dostávat potřebné informace ve formě, které rozumějí. U lidí, kteří mají obtíže při komunikaci nebo nekomunikují verbálně, to znamená i možnost využít pomoc jiného člověka, který komunikaci facilituje nebo tlumočí.
- Součástí autonomie a důstojnosti každého člověka je i brát na sebe riziko. To umožňuje učit se ze svých chyb a získávat životní zkušenosti. (Lidé zbavení způsobilosti k právním úkonům ještě před dovršením dospělosti neměli nikdy možnost vyzkoušet si proces rozhodování a vlastní odpovědnosti, jako má každý jiný dospělý člověk.)
- Je potřeba podpořit rozvoj kompetencí a dovedností člověka, respektovat je a najít cesty, aby dostal takovou podporu, jakou potřebuje, aby mohl dospět k vlastnímu rozhodnutí.
- Člověku je nutné naslouchat a respektovat jeho názor a přání, v soudním řízení i v procesu podpory při jeho rozhodování.
- Jakákoli pomoc se musí vždy odvíjet od potřeb a preferencí konkrétního člověka, nelze uplatňovat paušální přístup. Tento na člověka zaměřený přístup znamená i práci s okolím člověka. Člověk obvykle potřebuje žít ve vztazích s druhými lidmi. Vztahy založené na vzájemné důvěře a lásce jsou velkou hodnotou. Vztahy člověka musíme tedy respektovat a počítat s nimi. Pomoc vycházející z potřeb a preferencí člověka tak musí brát v úvahu:
 - Životní příběh člověka, jeho dosavadní rozhodnutí či nerozhodnutí (co bylo za něj rozhodnuto).
 - Sociální síť člověka – koho má kolem sebe, jaké role mají tito lidé.
 - Sociální a finanční situaci člověka.
 - Přání člověka.
- Zajistit dostupnost úplných a přesných informací o problematice, právní úpravě a nejlepší praxi pro všechny zúčastněné (lidi s postižením, rodiče a blízké, odborníky, včetně právníků, soudců atd.) je podmínkou úspěchu.

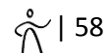
Ucelený plán, čeho bychom jako společnost chtěli dosáhnout a co je pro to potřeba udělat, jsme přijali v Úmluvě. Jak již bylo zmíněno v úvodu, Úmluva zakotvuje mj. zcela nové pojetí svéprávnosti a ochrany lidí při právním jednání (v čl. 12). Podrobný výklad obsahu a důsledků této převratné právní úpravy svéprávnosti poskytuje *Všeobecný komentář*²³ vydaný Výborem pro práva osob s postižením OSN. Vycházeli jsme z něho v našem dalším dokumentu, nazvaném *Bílá kniha*, ve kterém se podrobněji zabýváme tím, co znamená přijetí těchto závazků pro situaci v České republice a jak je tady uvést do života.

A máme dokonce i řadu konkrétních nástrojů, které lze využít ke změně dosavadní, nevyhovující praxe. Z oblasti sociální práce jde například o nástroje a techniky plánování zaměřeného na člověka, z oblasti

²³ Convention on the Rights of Persons with Disabilities, General comment No 1 (2014), United Nations, Committee on the Rights of Persons with Disabilities, Eleventh session, 31 March –11 April 2014, dostupné online

práv nástroje zakotvené v NOZ apod. Některé nástroje nejsou zatím dokonalé. Jsme teprve na začátku velkých změn. Je potřeba nové možnosti hledat, zkoušet a postupně je zdokonalovat. S využitím těch, které máme k dispozici, je ale možné již teď začít pomáhat lidem s postižením v duševní oblasti převzít kontrolu nad jejich životy. Nikdo z nás by nechtěl, aby nám druzí lidé říkali, jestli si smíme koupit novou televizi, jet na dovolenou nebo kde budeme bydlet. Je pro nás nemyslitelné, aby druzí rozhodovali o tom, s kým budeme žít, koho můžeme navštěvovat a jak budeme trávit volný čas. Jsme ve 21. století a rozhodování za druhého jen na základě toho, že má postižení, již nelze obhájit. To je třeba si uvědomit a postavit se k situaci čelem. I zde platí: *Kdo nechce, hledá důvody, kdo chce, hledá způsoby*. Pro inspiraci jsou k dispozici nástroje, včetně návodu na jejich využívání, např. V publikaci *Dobrá praxe opatrovnictví a poskytování podpory při rozhodování a právním jednání*²⁴. V současné době připravujeme, rovněž v projektu Černá a Bílá, metodiku *Podpora při rozhodování a právním jednání místo omezování svéprávnosti*.

Nakonec také platí, že i bez ohledu na vnější podmínky (zákony, systém, rozhodnutí úředních osob) máme obvykle všichni, jako jednotlivci, vždycky nějaký prostor měnit alespoň svůj vlastní postoj, přístup a praxi žádoucím směrem.

6.3 Konec jedné etapy

Cílem Černé knihy nebylo hledat a usvědčit viníky jednotlivých pochybení nebo nešetrností. Každý jsme sice nositelem určitých postojů, které, když se navíc spojí s „úřadem“, mohou mít zásadní dopad na život a práva lidí – někdy povznášející, někdy ničivé. V problematice právní způsobilosti jde však v první řadě o nastavení systému. Cílem Černé knihy je pomoci zejména odpovědným osobám a odborníkům podívat se na problematiku očima lidí, kterým mají opatření v novém občanském zákoníku sloužit, aby mohli žít plnohodnotný a naplněný život ve stejném bezpečí jako ostatní. Opatření v oblasti právní způsobilosti naopak nemohou posilovat skutečné a prožívané vyloučení těchto lidí. S novým občanským zákoníkem stojíme zřejmě na přelomu „epoch“ nebo alespoň paradigmat. I díky jeho novým opatřením se otevření diskuse o tématu právní způsobilosti stalo nevyhnutelným. A jak ukazují první zkušenosti – možnost otevřené diskuse již nese své ovoce. Začínáme se setkávat s příklady skutečně dobré praxe, a to i podle měřítek Úmluvy. Věříme, že Černá kniha, která předkládá zkušenosti zejména z doby před jeho účinností, bude spíš epilogem za jednou společenskou etapou, na kterou mnoho lidí rádo zapomene.

²⁴ Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Dobrá praxe opatrovnictví a poskytování podpory při právních úkonech a při rozhodování*. [online] 2.vydání, Praha 2014. ISBN 978-80-7421-053-2.

7 Příloha 1 – text dotazníků

7.1 OTÁZKY PRO ČLOVĚKA S POTŘEBOU PODPORY PŘI ROZHODOVÁNÍ

1. JSTE ZPŮSOBILÝ K PRÁVNÍM ÚKONŮM/MÁTE OMEZENOU ZPŮSOBILOST/ JSTE ZBAVEN ZPŮSOBILOSTI K PRÁVNÍM ÚKONŮM

- Jste způsobilý k právním úkonům? - otázky var. A
- Jste zbaven způsobilosti k právním úkonům? – otázky var. B
- Máte omezenou způsobilost k právním úkonům? – otázky var. B

Co to pro Vás znamená?

A: OTÁZKY K ROZHOVORU PRO ČLOVĚKA, KTERÝ POTŘEBUJE PODPORU PŘI ROZHODOVÁNÍ A KTERÝ MÁ PLNOU ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM/JE ZPŮSOBILÝ K PRÁVNÍM ÚKONŮM

2. KONTEXT, SOUČASNÁ SITUACE

- Zkuste mi, prosím, říct něco o tom, jak žijete.
 - Kde bydlíte (doma, v ústavu, v chráněném bydlení)?
 - S kým bydlíte (s rodiči, sám, se známými, s hodně lidmi)?
 - Máte někoho, koho máte hodně rád?
 - Máte někoho, kdo je pro Vás důležitý?
 - Kdo Vám pomáhá?
- Zkuste říct, jak vypadá Váš den. Začněte tím, že vstanete....
 - Co děláte?
 - Kam chodíte?
 - Máte ještě něco, co děláte každý den?
 - S kým se potkáte?

3. ZKUŠENOSTI S ROZHODOVÁNÍM

- Řekl/a jste, jak vypadá Váš den. Mluvil jste o (např. že se nasnídáte). Co si k snídani dáte? Kdo o tom rozhodne?
 - Jak se rozhodne, co si dáte k snídani?
 - Povídá si někdo s Vámi o tom, co si chcete např. k snídani dát?/ Jak se lidé, kteří Vám pomáhají, doví o tom, co máte rád/a?
- Co děláte, když si s něčím nevíte rady?
 - Rozhodoval jste se někdy o něčem, na čem Vám záleželo, jak to dopadne?(např. práce, bydlení, prázdniny ale i jiné)
 - O čem jste se rozhodoval/a?
 - Jak rozhodování probíhalo?
 - Mezi čím jste se rozhodoval?
 - Pomáhal Vám někdo s tím rozhodnutím? Jak?
 - Jak jste si o tom povídali? Co kdo říkal?
 - Kdo u rozhodnutí byl?
 - Kdo nakonec podepsal smlouvu?
- Stal se Vám nějaký průšvih kvůli tomu, že jste udělal něco, o čem jste se s nikým neporadil? (půjčil někomu peníze, něco drahého koupil nebo podepsal něco)
 - Jaký?

- Co se stalo?
- Kdo u toho byl?
- Co jste udělal, aby se problém vyřešil?
- Pomáhal Vám někdo problém řešit?

4. HODNOCENÍ SOUČASNÉ SITUACE

- Je pro Vás někdy těžké se o něčem rozhodovat?
- Které věci nerad/a rozhodujete sám/sama?
 - V čem?
 - Co je pro Vás těžké?

5. DOPLŇUJÍCÍ INFORMACE

- Napadá Vás ještě něco, co byste k tomu, o čem jsme si teď povídali, chtěl říct?

6. IDENTIFIKAČNÍ ÚDAJE

Kolik Vám je let?

B: OTÁZKY K ROZHOVORU PRO ČLOVĚKA, KTERÝ POTŘEBUJE PODPORU PŘI ROZHODOVÁNÍ A JE ZBAVEN/OMEZEN VE ZPŮSOBILOSTI K PRÁVNÍM ÚKONŮM

2. KONTEXT, SOUČASNÁ SITUACE ČLOVĚKA S MENTÁLNÍM POSTIŽENÍM

- Zkuste mi, prosím, říct něco o tom, jak žijete.
 - Kde bydlíte (doma, v ústavu, v chráněném bydlení)?
 - S kým bydlíte (s rodiči, sám, se známými, s hodně lidmi)?
 - Máte někoho, koho máte hodně rád?
 - Máte někoho, kdo je pro Vás důležitý?
 - Kdo Vám pomáhá?
- Zkuste říct, jak vypadá Váš den. Začněte tím, že vstanete....
 - Co děláte?
 - Kam chodíte?
 - S kým se potkáte?

3. ZKUŠENOSTI S ROZHODOVÁNÍM

- Řekl/a jste, jak vypadá Váš den. Mluvil jste o (např. že se nasnídáte). Co si k snídani dáte? Kdo o tom rozhodne?
 - Jak se rozhodne, co si dáte k snídani
 - Povídá si někdo s Vámi o tom, co si chcete např. k snídani dát?
- Rozhodoval jste se někdy o něčem hodně důležitém?
 - O čem jste se rozhodoval/a?
 - Jak rozhodování probíhalo?
 - Pomáhal Vám někdo s tím rozhodnutím?
- Stalo se Vám někdy, že jste udělal něco, o čem jste se s nikým neporadil a byl z toho pak průšvih?
 - Jaký?
 - Co se stalo?
 - Kdo u toho byl?
 - Co jste udělal, aby se problém vyřešil?
 - Pomáhal Vám někdo problém řešit?

4. SOUDNÍ PROCES

- Byl jste u soudu kvůli tomu, že Vás zbavovali způsobilosti?
- Mluvil jste tam?
 - Na co se Vás ptali?
- Jak jste se dozvěděl, že jste zbavený/omezený v právní způsobilosti?
 - Kdo Vám to řekl?
 - Co Vám řekl, že to znamená?

5. SPOLUPRÁCE S OPATROVNÍKEM

- Víte, kdo je Váš opatrovník?
- Co to znamená, že je Váš opatrovník?
- Jak často se vídáte?
- O čem si spolu povídáte?
- Jak se s ním cítíte?

6. HODNOCENÍ SITUACE

- Říkal jste, že to a to za Vás rozhoduje ten a ten. Chtěl byste o něčem z toho rozhodovat sám?
 - O čem?
 - Kdo to rozhoduje místo Vás?
- Je pro Vás někdy těžké se o něčem rozhodovat?
 - V čem?
 - Co je pro Vás těžké?

Jaké to pro Vás je být zbaven způsobilosti?

7. DOPLŇUJÍCÍ INFORMACE

- Napadá Vás ještě něco, co byste k tomu, o čem jsme si teď povídali, chtěl říct?

8. IDENTIFIKAČNÍ ÚDAJE

Kolik Vám je let?

7.2 OTÁZKY PRO RODIČE/OPATROVNÍKY

1. JE ČLOVĚK S POTŘEBOU PODPORY PŘI ROZHODOVÁNÍ ZPŮSOBILÝ K PRÁVNÍM ÚKONŮM/MÁ OMEZENOU ZPŮSOBILOST/ JE ZBAVEN ZPŮSOBILOSTI K PRÁVNÍM ÚKONŮM

- Je Váš blízký/opatrovanec plně způsobilý k právním úkonům? – otázky var. A
- Je Váš blízký/opatrovanec zbaven způsobilosti k právním úkonům? – otázky var. B
- Má Váš blízký/opatrovanec omezenou způsobilost k právním úkonům? – otázky var. B

A. OTÁZKY K ROZHOVORU PRO RODIČE/ PŘÍBUZNÉ ČLOVĚKA, KTERÝ POTŘEBUJE PODPORU PŘI ROZHODOVÁNÍ A MÁ ZPŮSOBILOST K PRÁVNÍM ÚKONŮM/ JE ZPŮSOBILÝ K PRÁVNÍM ÚKONŮM

2. KONTEXT, SOUČASNÁ SITUACE ČLOVĚKA, který potřebuje podporu při rozhodování

- Jak vypadá každodenní život člověka?
 - Kde bydlí?
 - S kým bydlí?
 - Jaké jsou jeho hlavní denní aktivity (práce, denní stacionář...)?
 - Jakou podporu potřebuje v každodenním životě?

3. ZKUŠENOSTI BLÍZKÉHO ČLOVĚKA S ROZHODOVÁNÍM

- Když si představíte den svého blízkého, o jakých věcech se v jeho průběhu rozhoduje?
- Kdo mu s rozhodováním pomáhá?
- Řešil někdy Váš blízký nějaké důležité rozhodnutí?
 - V čem se rozhodoval?
 - Jak rozhodování probíhalo?
 - Kdo Vašemu blízkému s rozhodováním pomáhal? Zkuste to co nejpodrobněji popsat.
- Dostal se někdy v souvislosti se svým rozhodováním do nějakých problematických situací? /Řešil Váš blízký nějaké problematické situace?
 - Jak problematickou situaci řešil?
 - K jakému řešení situace Váš blízký došel?
 - Jakou roli jste při řešení hráli Vy případně další lidé?

4. MOTIVACE PRO ZACHOVÁNÍ ZPŮSOBILOSTI K PRÁVNÍM ÚKONŮM

- Uvažoval/a jste někdy, o tom nechat svého blízkého zbavit/omezit ve způsobilosti k právním úkonům?
 - Podle čeho jste se rozhodoval/a?
 - Kdo v rámci rodiny byl do rozhodování zapojen?
 - Mluvili jste o tom s Vaším blízkým?
 - Jakým způsobem
- Odkud jste čerpal/a informace?
 - S kým jste se radili?
 - Kdo Vám podával informace?
- Jaké informace jste dostali?

5. HODNOCENÍ SOUČASNÉ SITUACE

- Jak jste spokojeni se svým rozhodnutím zachovat svému blízkému způsobilost k právním úkonům?
 - Jaké výhody podle Vás právní způsobilost Vašemu blízkému přináší?
 - Je podle Vás právní způsobilost pro Vašeho blízkého v něčem ohrožující? Případně v čem?
- Co Vás napadá, že by Vám mohlo pomoci?

6. DOPLŇUJÍCÍ INFORMACE

- Napadá Vás ještě něco, co je potřeba k tomuto tématu dodat?

7. IDENTIFIKAČNÍ ÚDAJE

Jste: Rodič Sourozenec Jiný vztah- napište jaký.....

Věk:

Věk člověka s potřebou podpory při rozhodování:

B. OTÁZKY K ROZHOVORU PRO RODIČE/PŘÍBUZNÉ/OPATROVNÍKY ČLOVĚKA, KTERÝ POTŘEBUJE PODPORU PŘI ROZHODOVÁNÍ A JE ZBAVEN/OMEZEN VE ZPŮSOBILOSTI K PRÁVNÍM ÚKONŮM

Jaký je rozsah omezení způsobilosti?

Kdo je opatrovníkem?

2. KONTEXT, SOUČASNÁ SITUACE ČLOVĚKA S MP

- Jak vypadá každodenní život člověka, který potřebuje podporu při rozhodování
- Kde bydlí? (samostatně, s rodinou, v pobytovém zařízení)
- S kým bydlí?
- Jaké jsou jeho hlavní denní aktivity (práce, denní stacionář)?
- Jakou míru podpory potřebuje v každodenním životě?

3. ZKUŠENOSTI S ROZHODOVÁNÍM

- Když si představíte běžný den Vaše blízkého/opatrovance, o čem se rozhoduje?
 - V jakých situacích se rozhoduje?
 - Jak jeho rozhodování vypadá?
- Kdo mu s rozhodováním pomáhá? Opatrovník, někdo jiný?
- Řešil někdy nějaké důležité rozhodnutí?
 - O čem se rozhodoval?
 - Jak rozhodování probíhalo?
 - Kdo mu s rozhodováním pomáhal?
 - Zkuste to co nejpodrobněji popsat.
- Dostal se někdy v souvislosti se svým rozhodováním do nějakých problematických situací? /Řešil Váš blízký nějaké problematické situace?
 - Jak problematickou situaci řešil?
 - K jakému řešení situace Váš blízký došel?
 - Jakou roli jste při řešení hrál Vy případně další lidé
 - Využil někdy někdo nezpůsobilost člověka?
 - Před zbavením/omezením způsobilosti
 - Po zbavení/omezení způsobilosti

4. MOTIVACE PRO ZBAVENÍ ZPŮSOBILOSTI

- Co Vás vedlo k rozhodnutí nechat Vašeho blízkého/opatrovance zbavit/omezit způsobilosti k právním úkonům?
- Co bylo podnětem pro zbavení/omezení způsobilosti?
- Doporučil Vám někdo zbavení/omezení svéprávnosti?
- Odkud jste čerpal/a informace?
 - Kdo Vám poskytoval informace?
 - S kým jste se radil/a?
- Jaké informace jste o zbavení/omezení dostal/a?
- Co jste od zbavení/omezení očekával/a?

5. SOUDNÍ PROCES

- Jak probíhalo zažádání o zbavení způsobilosti?

- Kdo o zbavení žádal?
- V jakém rozsahu jste žádal/a ?
- Žádal/a jste o zbavení způsobilosti?
- Žádal/a jste omezení způsobilosti?
- V jakých oblastech?
- Kdo Vám pomáhal při sepisování návrhu?
- Jak probíhal soudní proces?
 - Jaké informace dostal Váš blízký ohledně zastupování při řízení?
 - Kdo jej v řízení zastupoval?
 - Kdo byl účasten soudního řízení?
 - Jak byl Váš blízký/opatrovanec zapojen procesu?
 - Byl Váš blízký přítomen jednání?
 - Kdo dostal u soudu slovo, aby se k věci vyjádřil?
 - Jak výslech probíhal?
 - Jaké další důkazy krom znaleckého posudku byly navrženy?
 - Jaké důkazy si soud opatřil?
 - Jakou váhu soud dalším důkazům přiřkládá?
- Jaký byl výsledek procesu?
 - Byl Váš blízký/opatrovanec zbaven nebo omezen?
 - V jakých oblastech byl omezen?
 - Rozhodl soud podle Vašich představ?

6. OPATROVNICTVÍ

- Jak probíhal výběr opatrovníka?
 - Jaké informace jste dostal/a o výkonu opatrovnictví?
 - Jak dohlíží soud na výkon opatrovnictví?

7. HODNOCENÍ SITUACE

- Jak jste vnímal průběh procesu?
- Jak jste spokojen s výsledkem?
- Jaký konkrétní dopad do života Vašeho blízkého zbavení/omezení svéprávnosti mělo?
 - Přináší podle Vás zbavení/omezení svéprávnosti Vašemu blízkému/opatrovanci nějaké výhody? Jaké?
 - Je podle Vás zbavení/omezení způsobilosti pro Vašeho blízkého/opatrovance nějak omezující?
- Když byste mohl/a vymyslet nový systém podle svých představ, jak by fungoval?

8. IDENTIFIKAČNÍ ÚDAJE

Váš vztah k člověku:

Rodič Sourozenec Opatrovník Veřejný opatrovník Jiný vztah- napište
 jaký:.....

Věk:

Věk člověka s potřebou podpory při rozhodování: